

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vesna Zupančič

Josip Jurčič med literaturo in novinarstvom

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vesna Zupančič

Mentor: Izr. prof. dr. Tone Smolej
Mentorica: Red. prof. dr. Monika Kalin Golob

Josip Jurčič med literaturo in novinarstvom

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Diplomsko delo z naslovom
Josip Jurčič med literaturo in novinarstvom,
je izdelano s soglasjem obeh fakultet
in urejeno po pravilniku matične fakultete.

Josip Jurčič med literaturo in novinarstvom

Josip Jurčič je prvi veliki slovenski pripovednik ter avtor prvega slovenskega romana in tragedije. Obenem je tudi drugi slovenski poklicni novinar, deset let (1871–1881) je urejal prvi slovenski dnevnik *Slovenski narod*. Osrednja tema diplomske naloge je raziskava stičnih elementov med Jurčičevimi časopisnimi in literarnimi besedili. Na Jurčičev literarni opus je njegovo novinarsko delovanje vplivalo na prvem mestu v smislu vsebine. Tako kot v njegovih časopisnih prispevkih tudi v njegovem predvsem kasnejšem leposlovju avtor poudarja pomembnost slovenskega jezika, podpiranje narodne literature, nujnost osamosvojitve Slovencev in potrebo po boju za vse našeto. Njegov novinarski jezik tako kot slovensko časopisje izhaja iz literarne in pisemske tradicije. Ščasoma se je ob rednem pisanju za časopis oddaljil od svojih izvorov. Večina besedil se bliža današnji definiciji uvodnikov. Število aktualizmov upada, pojavlja se več avtomatizmov in besed iz sveta politike. V obeh skupinah Jurčičevih besedil so prisotne prevzete besede: v literarnih zlasti iz hrvaščine in srbščine, v novinarskih še iz nemščine, grščine, latinščine in francoščine. Z njimi je Jurčič nadomeščal manjkajoče besede v slovenskem jeziku, obenem se tu kaže vpliv političnega zблиževanja z južnimi Slovani.

Ključne besede: Josip Jurčič, zgodovina novinarstva, literarna zgodovina, Slovenski narod

Josip Jurčič between Literature and Journalism

Josip Jurčič is the author of the first Slovenian novel and the first Slovenian tragedy. At the same time he is also the second professional Slovenian journalist. Over the period of ten years (1871–1881), he was the main editor of the first Slovenian daily newspaper *Slovenski narod*. Jurčič's journalism and literary works are analyzed in this diploma paper and common elements between them are represented. Jurčič's literary work was influenced by his journalism work mainly in the sense of contents. Similar to his newspaper articles, he puts emphasis on the importance of Slovenian language, support to the national literature, independence of Slovenia also in his literary works. The language of his journalism works originated, like the Slovenian newspapers, from literary and epistolary tradition. Under the influence of everyday writing for newspaper he slowly withdrew from these origins. Most of the analyzed texts are similar to what we today call the leading articles. The number of words that indicate the author of text is declining; there is a significant increase of simplification of frequently used expressions and words from world of politics. In both types of Jurčič's texts foreign words have been found: in literary texts mainly words from the Croatian and Serbian language, in journalism texts many words taken from German, Latin, Greek, also French can be found. With them Jurčič replaced the missing words from the Slovenian language. They are also consequence of the general political convergence with the Southern Slavs.

Key words: Josip Jurčič, history of journalism, literary history, Slovenski narod

Kazalo vsebine

1	Uvod.....	6
2	Jurčičev življenjepis s poudarkom na novinarskem delu.....	8
2.1	Šolanje doma in v Ljubljani, literarni začetki.....	8
2.2	Prvo dunajsko obdobje.....	9
2.3	Vstop v svet časopisov.....	10
2.4	Prvi prispevki v Slovenskem narodu.....	11
2.5	Selitev v Maribor.....	12
2.6	Drugo dunajsko obdobje.....	15
2.7	Südslavische Zeitung.....	16
2.8	Uredniški začetki pri Slovenskem narodu.....	18
2.9	Politične spremembe.....	20
2.10	Zadnja leta.....	21
3	Časopisje v drugi polovici 19. stoletja.....	24
3.1	Uvod.....	24
3.2	Slovensko časopisje v Jurčičevem času.....	25
3.3	Naprej.....	27
3.4	Slovenec.....	27
3.5	Slovenski narod.....	28
4	Novinarski elementi v Jurčičevih literarnih delih.....	30
4.1	Uvod.....	30
4.2	Analiza Jurčičevih literarnih del.....	31
4.2.1	Posamezna Jurčičeva literarna dela.....	32
4.2.2	Črta iz življenja političnega agitatorja.....	38
4.2.3	V Vojni krajini.....	40
4.2.4	Ivan Erazem Tattenbach.....	44
4.2.5	Tugomer.....	47
4.2.6	Slovenski svetec in učitelj.....	52
4.3	Izsledki analize.....	58
5	Jurčičeva novinarska dela: rast iz literature.....	59
5.1	Jurčičev novinarski jezik.....	61
5.1.1	Novinarski jezik Jurčiča in njegovega časa.....	61
5.1.2	Levstikov novinarski jezik in vpliv na Jurčiča.....	65
5.2	Razmerje med novinarstvom in literaturo.....	67
5.3	Značilnosti medijev, časopisja in časopisnih besedil.....	69
5.4	Zunanja oblika.....	70
5.4.1	Mesto objave.....	71
5.4.2	Naslovje.....	71
5.4.3	Časovno-prostorski vhod.....	74
5.4.4	Podpisovanje.....	75
5.5	Vsebina.....	76
5.5.1	Dejavniki objavne vrednosti.....	76
5.5.2	Zvrsti, vrste, žanri.....	78
5.5.3	Avtomatizmi in aktualizmi.....	82
5.5.4	Prevzete besede.....	94
5.6	Izsledki analize.....	95
6	Sklep.....	99
7	Viri.....	102
8	Literatura.....	102

1 Uvod

Večina Slovencev ob imenu Josip Jurčič pomisli na *Desetega brata*, Muljavo in morda še *Kozlovsko sodbo v Višnji gori*. Nekateri bolj posvečeni poznajo še katero od njegovih zgodnejših literarnih del, ki so zaradi svoje zabavnosti in poučnosti priljubljena med mladino. Precej manjša skupina pa ve, da je dolenski pisatelj večino svoje plače zaslužil s pisanjem za časopise, med katerimi je prednjačil *Slovenski narod*¹, ki ga je urejal deset let.

V diplomski nalogi je predstavljeno to, s strani strokovne publike nekoliko zanemarjeno področje, ob širše znanem literarnem delovanju Josipa Jurčiča torej tudi njegovo novinarsko ustvarjanje. Poudarjena so predvsem presečišča obeh področij, vplivi novinarskega dela, ki se kažejo v njegovi literaturi in literarnost v njegovih novinarskih delih. Bil je literat in novinar, ki pa se je specializiral za novinarstvo. Ali novi dejavniki že vplivajo nanj, je specializacija že vidna?

Jurčičeva jezikovna dejavnost v času njegovega urejanja *Slovenskega naroda* je bila v strokovni literaturi označena s štirimi izrazi: časnikarstvo, publicistika, žurnalizem in novinarstvo. V tej diplomski nalogi je to poimenovano novinarska dejavnost; jezik njegovih, v časopisih objavljenih besedil, pa novinarski jezik. Novinarstvo tu še ni povsem enako današnjemu pomenu te besede, a je izraz uporabljen, saj gre za Jurčičevo pisanje za časopis in kasneje dnevnik.

Bistvo Jurčičevih literarnih del in časopisnih prispevkov je tesno povezano z dogajanjem v njegovi sodobnosti in njegovimi življenjskimi izkušnjami. Na začetku teoretičnega dela naloge je zato predstavljeno njegovo življenje, prepletено s podatki iz literarne, politične in časopisne stvarnosti. Zadnja je podrobneje očrtana v naslednjem poglavju, kjer je ob *Slovenskem narodu* opisano tudi ostalo časopisje Jurčičeve sodobnosti.

Sledi praktični del diplomske naloge, ki vsebuje tudi teoretično podlago za analizo.

¹V diplomski nalogi sta za poimenovanje *Slovenskega naroda* (časopisa) uporabljeni tudi beseda *Narod* in kratica *SN*.

Temeljno vprašanje pri analizi literarnih del je, *kako Jurčičevo delo na novinarskem področju vpliva na vsebino in zgradbo njegovih literarnih del.*

V tem delu naloge je na kratko podan povzetek večine njegovih besedil s področja književnosti. Tam, kjer se pojavljajo, so poudarjeni tudi stični elementi s časopisnimi besedili, tudi tisti, ki jih pri Jurčiču odkrivajo drugi pisci strokovnih del. Izpostavljenih je pet literarnih del, v katerih so vplivi novinarskih prispevkov še posebej izraziti. To sta dve kratki pripovedi, dva romana in tragedija, analizirana v povezavi z Jurčičevimi novinarskimi besedili. Izhodišče za slednja so njegovi prispevki, objavljeni v poglavjih *Politični članki* v deseti in enajsti knjigi *Zbranega dela*. Analiza je osredotočena zlasti na vsebinske povezave, ki so ilustrirane z ustreznimi citati iz časopisnih besedil. V ospredju študije so aktualizacija (povezave del s sočasnimi dogodki), tendencioznost (pripovedi so namenjene upodobitvi določenih idej, načel) in pojavljanje prevzetih besed (izstopajo tiste iz slovanskih jezikov).

V prvi vrsti je Jurčiču vsakdanji kruh prinašalo novinarstvo, manj je bilo za to zaslužno literarno delovanje. Delu za časopis je zato namenjal več časa, književnost je bila potisnjena na stranski tir. Zaradi tolikšne predanosti novinarstvu je možno postaviti tezo, da se bodo v literaturi videli vplivi njegovega časopisnega dela. Ker je vsak dan in s krajšimi časovnimi zamiki pisal časopisna besedila o podobnih temah, je verjetno, da je to vplivalo na njegovo novinarsko pisanje in ga približalo današnjim definicijam novinarstva. Tudi Monika Kalin Golob (2003: 160) ugotavlja, da je Jurčičeva literarna praksa gotovo vplivala na njegovo delo v *Slovenskem narodu*, kjer je bil urednik in avtor večine besedil od leta 1871 do svoje smrti. Poleg tega se je tedanje poročevalstvo močno naslanjalo na leposlovno tradicijo, kar je logično; umetnostna funkcijska zvrst je bila do 19. stoletja temeljni prostor pisnega izražanja.

V poglavju, posvečenem novinarskim vplivom v literaturi, so analizirani Jurčičevi novinarski teksti, objavljeni v že omenjenih *Političnih člankih*. Temeljno vprašanje pri tem delu analize je, *ali se že kažejo razlike med jezikom Jurčičevih literarnih del in jezikom njegovih novinarskih prispevkov, ki sicer izhaja iz literature.* Tu je raziskana zgradba, vsebina, predvsem pa stil njegovih prispevkov. Pri tem je upoštevana

današnja definicija novinarstva, saj je Jurčiču sodobnih raziskav novinarske ustvarjalnosti malo.

Glavna merila so osnovana na delih Mance Košir (*Nastavki za teorijo novinarskih vrst*) in Karmen Erjavec (*Koraki do kakovostnega novinarskega prispevka, Novinarska kakovost*). Sama analiza sledi vodilom knjige Monike Kalin Golob *H koreninam slovenskega poročevalskega stila*, njenemu besedilu *Interpretativna funkcija kot merilo izbire jezikovnih sredstev v uvodnikih Slovenskega naroda* in delu Toma Korošca *Stilistika slovenskega poročevalstva*.

2 Jurčičev življenjepis s poudarkom na novinarskem delu

2.1 Šolanje doma in v Ljubljani, literarni začetki

Josip Jurčič se je rodil 4. marca leta 1844 na Muljavi na Dolenjskem kot sin kmečkih staršev. Materi Mariji, rojeni Jankovič, in očetu Marku je bil Josip prvi sin in drugi otrok. Imel je še starejšo sestro Marijo in mlajšega brata Antona. Družina je živela v delu Muljave, ki se mu je reklo Zavod. Pisatelj se je zato podpisoval tudi s psevdonimom Zavojšček. Sem, na majhno kmetijo pri Paštbarjevih, se je priženil oče Marko, sicer doma iz Jablanice pri Kostanjevici. Pomemben član družine je bil tudi Jurčičev ded Jože Jankovič (Kocijan 1981: 1).

Pisatelj je najprej obiskoval farno šolo v Krki, šolal se je tudi v Višnji gori. Jeseni 1855 se je vpisal v tretji razred Ljubljanske normalke, ki jo je zaključil z odličnim uspehom. V šolskem letu 1857/58 je nadaljeval s šolanjem na gimnaziji. Prvi razred je opravil z odliko in bil zato sprejet v škofijsko Alojzijevišče (dijaški zavod). Jurčičevi učitelji so kmalu odkrili njegovo bistrost in nadarjenost ter ga spodbujali k branju (Kocijan 1981: 2).

Na Jurčičevo zgodnje pisanje je v veliki meri vplival njegov ded, ki je Josipov pripovedniški dar razvijal s pravljicami in pripovedkami iz ljudske literarne zakladnice. Med počitnicami doma na Muljavi je poslušal tudi druge starejše vaščane,

ki so mu pravili o starih časih. V tem obdobju je veliko bral in se leta 1861 navdušil nad romani Walterja Scotta. Pozoren je bil tudi na Levstikovo ustvarjanje in se učil pisanja pri njegovih delih: *Popotovanje iz Litije do Čateža*, *Napake slovenskega pisanja* in *Martin Krpan*. Jurčič je bil kasneje med najpomembnejšimi pisatelji, ki so izpolnjevali Levstikov literarni program (Kocijan 1981: 2, Varl Purkeljc 1986: 59).

Kmalu je tako zbrane pravljice, pesmi in drugo ljudsko blago začel zapisovati. Svoj prvi literarni izdelek je objavil kot četrtošolec, ko je leta 1861 v *Slovenskem glasniku* objavil *Pripovedko o beli kači* (Kocijan 1981: 2). Urednik *Slovenskega glasnika* Anton Janežič je mladega pisatelja spodbujal, mu pri pisanju svetoval in pomagal s honorarji. Jurčič se je kmalu lotil tudi izvirnega pisanja. Leta 1863 je v Bleiweisovih *Novicah* objavil *Spomine na deda* (Kocijan 1981: 3), leto kasneje pa je za povest *Jurij Kozjak* od Mohorjeve družbe dobil častno nagrado 100 goldinarjev. Do konca gimnazijskih let je objavil še več drugih pripovedi (Varl Purkeljc 1986: 59).

Jurčič je kot dijak pogosto zahajal tudi na grad Kravjak, prebivališče nemške rodbine Ottovih, kjer je imel na voljo knjige iz grajske knjižnice. V letih 1864–1865 je poučeval domačo hči Johano in se vanjo zaljubil (Kocijan 1981: 3).

Že kot osmošolec je sebe in svoje tovariše predstavil v slovstvenem zborniku *Slovenska vila* (1865), ki ga je tudi uredil. Zbornik je pripravil s sošolcema Franom Marnom in Franom Celestinom (Kocijan 1981: 4).

2.2 Prvo dunajsko obdobje

Po maturi leta 1865 se je Jurčič jeseni vpisal na klasično jezikoslovje in slavistiko na Dunaju, kjer je komaj živel od dohodkov svojega pisateljevanja (Kocijan 1981: 4). Jurčič se je kljub težavam udeleževal študentskega življenja. Kmalu se je spoprijateljil z Josipom Stritarjem, s katerim sta oblikovala literarno društvo, katerega člani so bili še Fran Levec, Fran Celestin in Jože Ogrinec. Vsi so bili tudi dejavni v dunajskem slovenskem študentskem društvu Sava in kasneje slovensko-hrvaškem akademskem društvu Jug (Kocijan 1981: 4–5).

Leta 1865 se je seznanil z Levstikom, katerega politične misli je poznal iz časopisa *Naprej*. Z Levstikom in Stritarjem so na Dunaju pripravili zbirko, v kateri je leta 1866 izšel prvi zvezek z naslovom *Klasje iz domačega polja*. V njem so objavili Prešernove *Poezije* in Stritarjevo uvodno razpravo ter tako poudarili, da je njihovo vodilo Prešernova pesem. Staroslovenci so jih zato hudo napadali. Mladeniči so nameravali izdati še več zvezkov, a jih založnik zaradi finančnih težav ni mogel natisniti. Jurčič je Levstika in Stritarja navdušil tudi za pripravo literarnega zbornika *Mladika* (1868), v katerem je objavil povest *Sosedov sin* (Kocijan 1981: 5–6).

Začetek leta 1868 je bil za mladeniča čas hude krize. Poleg revščine sta ga težila Levstikova negativna kritika *Desetega brata* in Stritarjev literarni vpliv, izpod katerega se je želel čim prej rešiti. Na Dunaju je zdržal samo tri semestre (Kocijan 1981: 4–6). Nato se je odpravil v Maribor, kjer je dobil delo pri *Slovenskem narodu*. Za ta časopis je pisal že od samega začetka.

2.3 Vstop v svet časopisov

Jurčič je del generacije, ki je v času po marčni revoluciji vestno spremljala aktualna vprašanja narodne politike. Svoje zanimanje za narodni razvoj je izrazil že v času študija na Dunaju kot član akademskih društev Sava in Slovenija. Konec leta 1867 ustanovljeno društvo Sava je bilo na prvem mestu prostor literarnih in družabnih srečevanj, posvečalo se je tudi politiki. Naslednje leto je Savo zamenjalo slovensko-hrvaško združenje Jug, ki pa zaradi prevelikih razlik v interesih ni nikoli zares zaživelo. Večji pomen je imela Slovenija, društvo slovenskih visokošolcev na Dunaju, ki je bilo maja 1869 ustanovljeno v duhu liberalizma. Jurčič je kot podpredsednik sodeloval pri društvu Slovenija v zimskem semestru 1870–71, ko je kot študent na Dunaju bival drugič (Barbarič 1986: 109).

Dunajski študentje iz navedenih društev so kot izobraženci v vlemestu domače razmere občutili kot »ozke in duhamorne«. Tako je Levec leta 1870 nastopil proti prevladi duhovščine kot zaviralcu svobodnejšega izražanja na področju literature. V okviru domačih političnih razmer so se mladi borili še proti dualizmu in krogu, zbranem okrog Bleiweisa in Coste (Barbarič 1986: 110).

2.4 Prvi prispevki v Slovenskem narodu

Jurčič je verjetno sodeloval že pri pripravah novega političnega lista *Slovenski narod* (Barbarič 1986: 103), saj je kmalu v njem objavil prvi prispevek. »Časopisi so postali važen pripomoček za širjenje omike,« je pisal mladi publicist. Značilnosti novega časopisa mladoslovenske skupine so bile miselna svežina in poudarek na aktualnosti (Barbarič 1986: 100).

V drugi številki je nastopil z literarnim podlistkom *Pisma o slovenski literarnosti*. Pod psevdonimom J. J. Osat je predstavil zasnovo feljtonističnih literarnih pisem, ki bi kritično pregledovala literarno dogajanje in usmerjala domače pisce. Ta časopisni podlistek naj bi spodbujal kulturno razvoj. Jurčič je v prvem podlistku predstavil način pisanja tedaj popularnega Andrejčkovega Jožeta (Barbarič 1986: 104). Razmere v slovenski literaturi pa za takšen podlistek še niso bile zrele. Knjižnih novosti je bilo premalo za tako pogosto časopisno spremljanje. Jurčič je tako v naslednjem podlistku odgovarjal na besedilo Davorina Trstenjaka. Tu je Trstenjak priporočal ustanovitev posebnega literarnega društva, ki naj bi poživilo togo programsko dejavnost Matice, pomembne kulturno-znanstvene ustanove in založbe na slovenskih tleh. Jurčič ideje ni podprl, saj bi bilo društvo strokovno preveč razvejano (Barbarič 1986: 104–105).

Naslednja Jurčičeva objava v *Narodu* so *Prijateljska pisma o marsičem*. Pisma so izhajala v obliki podlistka, tema pisanja je bila vzeta s področja družbene kritike. Najpomembnejše je prvo pismo, odgovor na Levstikov prispevek o objektivni kritiki, objavljen v aprilskih številkah *Naroda*. Jurčič se upre le zunanjemu narodnemu čustvovanju in nasproti temu poudari realen odnos do narodne tematike ter pravilno pojmovanje strankarske sloge (Barbarič 1986: 105–106). Med tedanjimi ustvarjalci v časopisju ni bilo pogosto, da bi kdo tako poudaril načelo pluralizma in pomembnost soočanja različnih mnenj. Z nenavadno zreliimi mislimi je pogumno odpiral možnosti različnih pogledov, ki bi nastalih iz čistih vzgibov. S temi prispevki je Jurčič dokazal svojo nadarjenost za časopisno spremljanje literarnega in političnega področja (Barbarič 1986: 106).

2.5 Selitev v Maribor

Glavni urednik *Slovenskega naroda* Anton Tomšič je kmalu ugotovil, da ne bo mogel sam opravljati vsega dela pri časopisu, ki je tedaj izhajal trikrat tedensko. Ob iskanju primerne pomoči se je obrnil na Josipa Jurčiča (Vatovec 1968: 17). Jurčič je medtem revno živel na Dunaju. Že prej je tožil uredniku Tomšiču, da le stežka živi ob majhnih prihodkih in da bo moral prenehati s študijem (Kocijan 1981: 6). Jurčiča je Tomšičeva ponudba za delo navdušila. Lastniki *Slovenskega Naroda* so nameravali izdajati tudi *Celovski glasnik*, ki bi ga lahko urejal Jurčič. Z delom je pričel 15. julija 1868 (Vatovec 1968: 18).

Služba pri *Narodu* je še dodatno izostrila Jurčičevo politično naravnost, saj je poleg literarnega podlistka kmalu pisal tudi politična poročila in uvodne prispevke. Njegovi osebni in poklicni pogledi so bili vsak dan soočeni z pestrim dogajanjem od sprejetja dualizma dalje. Nemška stranka je skupaj z nemškutarskimi privrženci zbrala vse sile, da bi obdržala svoje privilegirane položaje. Pri tem je bila uspešna, saj je maja 1868 na volitvah ljubljanskih mestnih odbornikov porazila narodno stranko (Barbarič 1986: 111).

Ob začetku svoje poti poklicnega novinarja se je Jurčič navdušeno zagrizel v politični boj in v svojih objavah spodbujal pogum in odločnost med narodom. V tem obdobju je napisal dve besedili s politično tematiko, v katerih je predstavil slovenski narodnopolitični položaj ob dogajanju na državni in svetovno politični ravni. V prvem tekstu *Česa se nam je bati* opredeljuje stališče do nemško-liberalne centralistične vlade. V prispevku Jurčič izpostavlja dve pomembni programski misli: najprej je treba množice kulturno in politično osvestiti, da bo lahko narod sam odločal o svoji usodi, nato morajo Slovenci kot majhna narodna skupnost v boju za svoje pravice pomoč poiskati pri drugih slovanskih narodih. V drugem besedilu *Nezaupnost* se kritično opredeljuje proti oportunistični politiki malih koristi, s katerimi je nemška oblast želela utišati slovenske politične zahteve. Ponovi tudi idejo o nujnosti sodelovanja z ostalimi Slovani, posebej Čehi (Barbarič 1986: 111–112).

Avgusta se je Jurčič udeležil dveh narodnih manifestacij oz. taborov. 9. avgusta je v Ljutomeru prisostvoval prvemu slovenskemu taboru, 14. avgusta pa prvemu shodu slovenskih visokošolcev v Ljubljani (Barbarič 1986: 114). Jeseni je redno poročal z zasedanj deželnih zborov. V poročilih je ob navajanju podatkov o zborih svoje bralce tudi politično osveščal. Pri tem je izpostavil zagovarjanje Zedinjene Slovenije in zahtevo po enakopravnosti slovenščine in nemščine (Barbarič 1986: 115–116).

Tolikšna politična angažiranost in poročevalska zaposlenost sta Jurčiču jemali precej časa, kljub temu pa ni opustil pisanja podlistka. V njem je spremljal literarno dogajanje. Pisal je tudi o obeh tedanjih slovenskih književnih organizacijah, Matici in Mohorjevi družbi (Barbarič 1986: 116). Pomembno je njegovo mnenje o delovanju Matice. Skupaj z Antonom Janežičem je postavil ločnico med dvema izdajateljskima programoma, med ljudsko množičnim in izobraženskim. Jurčiča moti, da se Matica ukvarja s 'praktikarjenjem' in izdajanjem koledar, po njegovem bi morala pred vsem drugim izdajati znanstvena in leposlovna dela. Vodstvu Matice tudi predlaga, naj razpiše nagrado za leposlovna dela in s tem spodbudi literarno ustvarjanje (Barbarič 1986: 118).

Število Jurčičevih novinarskih besedil v prvem letniku *Naroda* je nenavadno veliko. Za vse prispevke ni mogoče potrditi njegovega avtorstva, vendar se njihovo število giblje med 30 in 35. Mladi publicist je zgodaj pokazal sposobnost tvorjenja izvirnih pogledov, premišljenost v pisanju in možnost kritičnega pretresanja. Delo za časopis je zanj pomenilo zvezo osebne zavzetosti, navdušenja in treznega premisleka (Barbarič 1986: 119).

Slovensko politično življenje so v letu 1868 zaznamovale mlade sile, ki so si prizadevale povečati svoj delež pri odločanju o narodni usodi. Kmalu se je začel kazati tudi njihov odpor do preveč pragmatične politike malih korakov Bleiweis-Costove skupine. A mladoslovenska skupina okrog *Naroda* ni želela postati opozicijska stranka nasproti konservativni. Podpirali so narodno slogo in skupno borbo proti močnim nemškim oblastnikom. Duhovščino so zaradi njenega dela pri narodnem razvoju sprejeli pozitivno, vendar je bila obramba vere na drugem mestu. Narodnost je bila v večji nevarnosti kot katolištvo, zato si je zaslužila prednost (Barbarič 1986: 124).

Položaj naroda je bil v čedalje večji nevarnosti, saj so Nemci in nemškutarji z vedno novimi sredstvi pridobivali srednji sloj, podpirali so trgovce in v Ljubljani ustanovili še drugi dnevnik, *Laibacher Tagblatt*, ki je pod vodstvom Karla Dežmana brezobzirno napadal Slovence. Protinarodne sile so bile pred domačimi v prednosti: na njihovi strani so bili plemstvo, večina premožnega meščanstva in centralistični vladni organi. Ob taki premoči je bila narodna stranka obsojena na poraz – leta 1868 je izgubila narodno večino v mestnem odboru, spomladi 1869 še slovenskega župana v Ljubljani. Na februarških volitvah v Mariboru so slovenski volilni možje zaradi nemške samovolje odšli z volišča (Barbarič 1986: 124–125).

Narodna stranka je morala za uspeh organizirati lastne politične sile. V Ljubljani so jeseni 1868 ustanovili politično društvo Slovenija, ki je imelo veliko podporo v ljudstvu. Leta 1868 so v Ljutomeru in Žalcu organizirali prve tabore. Te prireditve so se nadaljevale tudi v letu 1869, ko se je 17. maja v Vižmarjah odvil največji tabor. V okviru tega zborovanja je ob »mladih« prvič spregovoril tudi Bleiweis. Trideset tisoč prisotnih je podprlo zahtevo po Zedinjeni Sloveniji in enakopravnosti slovenščine v šolstvu in uradih. Konec leta je narodnopolitično društvo zaživelo še v Mariboru (Barbarič 1986: 125).

Proti koncu leta 1868 je Jurčič sklenil nadaljevati izdajanje *Glasnika*, ki je tega leta nehal izhajati v Celovcu. Kot mlademu in navdušenemu ustvarjalcu mu je ugajala misel, urejati literarno glasilo s tako pomembno književno in revijalno vlogo. Jurčičeva odločitev je bila nepremišljena, saj je kot začetnik prezrl nekatere bistvene dejavnike, kar je pokončalo mlado publikacijo. Prva številka je izšla februarja 1869, vendar je zaradi pomanjkanja naročnikov *Glasnik* ostal le pri eni številki. Med objavami je po kvaliteti izstopalo urednikovo literarno besedilo, povest *Hišica na Strmini*. Ohranjen je le začetek. Jurčič je povest pisal sproti, ob prenehanju izhajanja *Glasnika* se je ustavilo tudi pisanje. (Barbarič 1986: 119–120).

Jurčič je kljub selitvi v Maribor in delu za časopis, želel nadaljevati s študijem. Pri *Slovenskem narodu* je ostal do aprila 1870, ko se je vrnil na Dunaj (Kocijan 1981: 7).

2.6 Drugo dunajsko obdobje

Jurčič je po teti podedoval manjšo vsoto denarja, ki mu je omogočila vrnitev na Dunaj. Ob posvečanju študiju je poskušal dobiti službo v uredništvu federalističnega konservativnega lista *Vaterland*. Časa za akademski študij ni imel veliko, saj je s Stritarjem urejal (*Dunajski Zvon*) in redno dopisoval v *Slovenski narod* (Barbarič 1986: 127–128). S študijem ni nadaljeval, redne službe ni dobil (Kocijan 1981: 7–8).

Velike spremembe na političnem področju od sredine šestdesetih let dalje so med Slovenci spodbudile želje po sodelovanju z drugimi slovanskimi narodi. Med njimi so izstopali Čehi, ki so bili pomemben zgled za politično delovanje, skupno nasprotovanje dualizmu je okrepilo povezavo s Hrvati. Mnogi izobraženci so se v zavedanju pripadnosti veliki slovanski družini in pod geslom »raje Rusi, kakor Prusi« učili ruščine in cirilice ter se obračali k največjemu slovanskemu narodu (Vodopivec 2006: 85). Tudi Jurčič se ni izognil splošnemu navdušenju nad »slovanskim bratom«.

V številnih besedilih v *Slovenskem narodu* je poudarjal jugoslovansko vprašanje, na primer v uvodniku *Slovenci in Hrvatje*. Poln upanja v moč slovanstva in jugoslovanstva zavrača »ilirsko« idejo, da naj bi se Slovenci zaradi potreb združitve z drugimi narodi poslovlili od lastnega knjižnega jezika. To bi bil nenaraven poseg, ki bi sčasoma izkazal za negativnega (Breznik 1944: 109). Ponovno se je Jurčič vrnil k jugoslovanski temi v tekstu *Slovanski jug in Srbi*. V njem je polemično odgovoril na pisanje Svetozarja Miletića v novosadskem časopisu *Zastava*. Miletić je nastopil proti konceptu, ki v skupno državo ne vključuje vseh Jugoslovanov, predvsem Srbov. Jurčič je piscu odvrnil, da tako piše, ker ne pozna slovenskih razmer. (Barbarič 1986: 133). »Z zedinjenjem Slovencev med seboj – postavili smo prvi del našega programa za bodočnost na dnevni red, z idejo zveze s Hrvati – drugi del.« (Jurčič v Barbarič 1986: 133).

V tem času se je v Sloveniji vzpostavil dialog med »starimi« in »mladimi«, ki je tudi razplamtel spor med *Narodom* in Levstikom, ki je ta čas na Dunaju izdajal satirični list *Pavliha*. Spor je izhajal iz nesporazuma. Urednik *Slovenskega naroda* Tomšič je v strahu za obstoj časopisa svoja prepričanja leta 1869 zato približal »starim«. Levstik

pa povezovanja z Bleiweisovim krogom ni podpiral in ga je obsodil z ostrimi prispevki v *Pavlihi*. Po novem letu 1871 je spet začel sodelovati z *Narodom* (Barbarič 1986: 128–130).

Konec leta je zmaga Nemcev nad Francozi sprožila nove pogovore o jugoslovanskem vprašanju. Razprave je spodbudil hrvaški časopis *Zatočnik*, ki je kot rešitev nezadovoljivega stanja južnoslovanskih narodov predlagal upravno zvezo hrvaških pokrajin s slovenskimi. O predlogu se je razpravljalo na zborovanju v hrvaškem Sisku in Ljubljani (Barbarič 1986: 127, 130). Tega srečanja so se udeležili Slovenci, Hrvatje in Srbi iz Vojvodine ter ugotovili, da želijo habsburški Jugoslovani, če bo kdaj ogrožen obstoj monarhije, živeti skupaj. Sicer pa so tridnevno sestankovanje v Ljubljani oteževala nesoglasja med zastopniki južnoslovanskih narodov. Edini omembe vredni rezultat zborovanja je bila ustanovitev časopisa *Südslavische Zeitung*, ki je začel leta 1871 izhajati v Sisku (Vodopivec 2006: 85).

Konec leta so se razmere pri *Narodu* za silo uredile. Jurčiča je Tomšič ponovno vabil v Maribor in mu ponujal uredništvo lista *Pripovednik*, ki naj bi ga ustanovili. Toda takrat se je Jurčič že odločil za službo v graničarskem Sisku (Barbarič 1986: 128).

2.7 Südslavische Zeitung

Jurčič je v svojem drugem publicističnem obdobju deloval v Sisku pri časopisu *Südslavische Zeitung*. Tja je prišel na priporočilo Antona Tomšiča. Z odhodom na Hrvaško se je skušal rešiti stalne denarne stiske. Z novim letom 1871 se je Jurčič znašel v mestecu ob izlivu Kolpe v Savo, ki je imelo za Slovenijo velik pomen. Začetki so bili težki, spal je na slami na pristavi (Potokar 1980: 168).

Sisak je devet let pred tem dobil železniško zvezo z Zidanim mostom. Veljal je za zborna mesto opozicije na Hrvaškem. Mesto je bilo razdeljeno na dva dela, na stari in novi Sisak, ki se je imenoval tudi Vojni Sisak. Tu je delal Jurčič. Ta del mesta na desnem bregu Kolpe je spadal pod Avstrijo in v njem madžarski ban Levin Rauch ni imel nobene oblasti. Iz tega razloga so bili tu zbrani hrvaška opozicija in različna uredništva, med njimi tudi *Südslavische Zeitung* (Potokar 1980: 168).

Politični časopis z enakim imenom *Südslavische Zeitung* je leta 1848 in 1849 že izhajal v Zagrebu. Urejal ga je Josip Praus, ki je isto delo opravljal tudi kasneje v Sisku (Potokar 1980: 168). Novi list *Südslavische Zeitung* v Sisku je od začetka izhajal le trikrat tedensko. Dnevnik je postal 5. maja 1871. Glavni urednik Praus je kmalu zbolel, njegovo mesto je zasedel Klement Božič. Jurčič naj bi skrbel za slovenski del časopisa (Potokar 1980: 169). Časopis je v svojih besedilih izpostavljala jugoslovansko idejo in načela prvega južnoslovanskega kongresa, ki je potekal leta 1870 v Ljubljani (Kocijan 1981: 8). Bivanje v Sisku je Jurčiču omogočilo, da se je še bolj seznanil z jugoslovansko problematiko. O tem je poročal tudi v *Slovenski narod* (Barbarič 1986: 135). V svojih objavah je branil jugoslovanstvo in slovensko-hrvaško sodelovanje (Kocijan 1981: 8). Med bivanjem na Hrvaškem je Jurčič začel uporabljati hrvaške in srbske besede. Uporaba prevzetih besed je razvidna iz njegovih dopisov v *Slovenski narod* ter tudi poznejših časopisnih in literarnih sestavkov (Kocijan 1981: 8–9).

V Sisku je Jurčič spoznal več hrvaških politikov, somišljenika je našel v Milanu Makancu (Potokar 1980: 169). Slednji je Jurčiču kasneje pisal: »To mi se (čini) jedino mogućim, ako iz Austrije učinimo savez država, ili makar saveznu, t.j. federalističku državu.²« (Makanec v Potokar 1980: 169).

Jurčič je bival v Sisku le pol leta. Na njegov odhod so vplivale spremenjene razmere doma in na Hrvaškem. Hrvaška narodna stranka je zmagala na volitvah in tako odvzela oblast banu Rauchu. V banovini je narodni tisk spet lahko neomejeno deloval. Opozicijski časopisi so selili svoja uredništva v Zagreb, tudi *Südslavische Zeitung*. Jurčič bi lahko še naprej deloval na Hrvaškem, a je iz domovine prišla novica o smrti glavnega urednika *Slovenskega naroda*, Antona Tomšiča (Barbarič 1986: 134–135). Tomšič je umrl 27. maja 1871, uredništvo *Naroda* je začasno vodil Ivan Železnikar (Potokar 1980: 169). Ko so iskali naslednika Tomšiču, so najprej pomislili na Jurčiča. Ta je ponudbo sprejel (Vatovec 1986: 19–20) in po preteku odpovednega roka pri *Südslavische Zeitung* julija prišel v Maribor (Potokar 1980: 169).

² Prevod: To se mi (zdi) edino mogoče, če iz Avstrije napravimo zvezo držav ali pa zvezno, tj. federalistično državo.

2.8 Uredniški začetki pri Slovenskem narodu

Ob začetku urejanja *Naroda* je v spomin umrlemu Tomšiču Jurčič napisal dve spominski besedili. Prvemu slovenskemu novinarju je z opisom njegovega življenja in dela postavil »trajen spomin«. V časopisnem prispevku je opisal tudi življenje preminulega notranjskega graščaka in literata Miroslava Vilharja (Barbarič 1986: 136).

Kot novi urednik je Jurčič novinarska besedila s politično tematiko pisal uvidevno in v iskanju narodne sloge. Ta svoja načela je opustil le, kadar je branil pravice slovenskega naroda. Ostro je obračunaval z domačimi omahljivci in odpadniki. Pri širši politiki je zagovarjal stališče, da Slovenci lahko kot narod obstanejo le z politično povezavo z drugimi jugoslovanskimi narodi, zlasti Hrvati in Srbi. Po razpadu Avstrije bi sicer Slovenci prišli pod Veliko Nemčijo, kar bi dokončno uničilo vsako upanje na narodno samostojnost (Logar 1984: 345).

Skupina mladoslovencev se je po letu 1870 čedalje bolj krepila. V Ljubljano so začeli prihajati njeni vodilni možje: Radoslav Razlag, Valentin Zarnik, Josip Vošnjak in z *Narodom* jeseni 1872 še Jurčič. Na Trstenjakov predlog so mladoslovinci v prestolnici ustanovili tudi Pisateljsko društvo. Okrepitev mladih sil v središču je še povečala nasprotja med obema političnima skupinama. Velike razlike med njima so leta 1873 sprožile poraz ob državnih volitvah in nastanek »kulturnega boja«. Ta je bil dve leti glavno vodilo javnega življenja in tudi novinarstva (Barbarič 1986: 136–137).

Jurčič je že dlje časa vedel, da lahko *Slovenski narod* dobro zaživi šele s selitvijo v Ljubljano. Trudil se je, da bi časopis tam dobil svojo tiskarno, ki so jo lastniki naposled le kupili. 6. oktobra 1872 je Narodna tiskarna v Ljubljani natisnila prvo številko časopisa. S *Slovenskim narodom* se je preselil tudi Jurčič, ki je zdaj uredništvo vodil v hotelu Evropa. Ljubljana je bila zadnja postaja Jurčičeve dejavnosti v svetu časopisja. S selitvijo časopisa liberalnih mladoslovencev je Ljubljana še pridobila na pomenu središča slovenske politike in kulture, vloga Maribora se je zmanjšala (Vatovec 1968: 20).

V Mariboru se ni dogajalo, da bi bil *Slovenski narod* zaplenjen. Ko se je preselil v Ljubljano, so ga uradniki vzeli pod drobnogled, sledile so redne »konfiskacije«. Časopis se je le komaj obdržal v tistih težkih časih, ko je hotela napredna narodna stranka že obupati (Prvi »penny a liner« 1893: 12).

Mlade sile so se od ustanovitve *Naroda* naprej trudile, da bi časopis izhajal kot dnevnik. Za tak razvoj so bile potrebne tudi žrtve, delničarji so se morali za nakup tiskarne in dnevno izhajanje časopisa odreči svojemu deležu zaslužka (Vatovec 1968: 63). S 1. januarjem 1873 je tako pričel *Slovenski narod* izhajati vsak dan in s tem postal prvi slovenski dnevnik. Ob novem letu je Jurčič še enkrat opisal program svojega časopisa (Barbarič 1986: 140).

»Glavno voščilo našega dnevnika za to leto posebej pa naj bode: da bi prišli vsi Slovenci na političnem in gospodarskem polju do energičnega delovanja in v tem delovanju do prave sloge.« (Jurčič v Barbarič 1986: 140).

Jurčič je s to mislijo odločno postavil skupni boj za narod pred strankarske razprtije (Barbarič 1986: 140).

V avgustu tega leta je Jurčič odpotoval v Beograd na kronanje kneza Milana. Kot predstavnik slovenskega naroda se je predstavil na dvoru. Za *Slovenski narod* je dogodke v srbski prestolnici opisal v seriji podlistkov. V tem obdobju je s Trstenjakom sodeloval pri izdajanju literarno-znanstvene publikacije *Zora*, ki je od leta 1872 izhajala v Mariboru (Barbarič 1986: 140).

Delo za časopis je pisatelju jemalo veliko časa in moči. Dopisnikov in piscev podlistkov je imel dovolj, a je kljub temu komaj zmogel opraviti vse ostalo delo. Sem je spadalo redno pisanje uvodnega prispevka, političnega pregleda in lokalnih novic. Energijo so mu jemale tudi zaplembe časopisa, nezadovoljstvo naročnikov in nestrinjanja v krogu političnih somišljenikov (Kersnik 1893: 10).

Sprejemanje odločitev o vprašanih v svoji politični skupini ni bilo enostavno. Mladoslovenski tabor ni bil enoten, nekateri so želeli bolj ostro nastopanje, drugi blažjo smer. Jurčič kljub pritiskom ni opustil svojih načel ali spreminjal smeri

konkretne politike svojega časopisa. Njegovo urejanje njihovega »glasila« so mladoslovenci najprej kritizirali v Ljubljani. Davorin Trstenjak je leta 1872 pisal, da si Jurčič pri vodenju politične usmerjenosti *Slovenskega naroda* jemlje kot urednik preveč besede in premalo upošteva mnenje lastne politične skupine. Trstenjak je svetoval, naj časopis ustvarja čim več ljudi, a slednje ni bilo izvedljivo. Jurčič ni imel nič proti večjemu krogu sodelavcev, a skoraj nihče izmed primernih pomočnikov si ni posebej želel dodatnega dela (Barbarič 1981: 138–140).

Ob pomirjanju političnih strasti na domačem in tujem področju Jurčič ni pozabil na pomembnost literature. Konec leta 1873 je nezadovoljstvo nad nepomembnimi prepiri, ki so pretresali obe stranki, izrazil v sestavku *Vrnimo se tudi na literarno delo*. V njem piše, da zaradi stalnega političnega boja zmanjkuje moči za literaturo, ki je močan spodbujevalec narodnega razvoja. Za porazno stanje na območju leposlovja obtožuje tudi nekvaliteten pouk slovenščine v šolah (Barbarič 1986: 144–145).

2.9 Politične spremembe

Med leti 1873 in 1875 je na Slovenskem potekal »kulturni boj« med staroslovenci in mladoslovenskim taborom (Kocijan 1981: 9). Vzrokov za spor je bilo več. Najprej so boj med strankami povzročile neposredne državne volitve v državni zbor. Konservativce je razburilo tudi dejstvo, da so nemški liberalci dali prednost laični šoli pred versko. Stranki se doslej še nikoli nista tako oddaljili in med seboj tako odločno obračunavali. Svoje poglede sta predstavljali tudi v dveh na novo ustanovljenih časopisih: konservativci v *Slovincu* in liberalci v *Slovenskem Tedniku* (Barbarič 1986: 140–143).

Ob tako velikih nasprotjih o skupnem volilnem boju ni bilo niti pomisliti, zato tudi ni obrodil sadov. Namesto prejšnjih dvanajstih poslanskih mest so jih zdaj dobili osem, mladoslovenci pa štiri. Polom na volitvah in veliko število domoljubov, ki so obsojali neslogo, ni zgladil nesoglasij, ki so postajala čedalje bolj surova. (Barbarič 1986: 143). Tudi privrženci posameznih strank so imeli različna mnenja, tako je mladina kritizirala Jurčičevo pomirjanje nesloge v časopisju, drugi del politikov pa je njegovo pisanje označil za preostro. (Kocijan 1981: 9).

Jurčič je bil razpet na več strani. Nasproti nemški politiki je želel voditi oster boj, a je moral svoj časopis tudi varovati pred prepogostimi zaplembami. Te kljub pazljivemu pisanju niso bile redke in so zelo motile naročnike. Pritožbam iz obeh taborov se ni uklonil, ne glede na njih je še naprej vztrajal pri svojih odločitvah. Celo njegov zaupnik Vošnjak mu svetoval, naj nadaljuje s študijem na Dunaju in preneha s pisanjem za časopis (Barbarič 1986: 143–144). Jurčič ga je zavrnil.

»Kar se tiče vašega nasveta, naj pustim žurnalistiko, hvala. V zadnjem času sem to vprašanje premislil in sklenil, da ostanem pri žurnalistiki in umrem pri njej, naj bo kar hoče. Če ne bo v domovini mesta zame, pojdem pa v sever ali na jug, če ne bom mogel nič našparati, pojdem pa po Tomšičevem potu – da bi pa zopet revščino začel se učiti, sem prestar in možgani so se z drugimi rečmi napolnili.« (Jurčič 1984: 280–281).

Auersperg-Lasserjeva vlada je v duhu centralizma Slovencem čedalje bolj kratila narodne pravice, zato sta bili slovenski strani prisiljeni vsaj nekoliko zgladiti nasprotja. Ta so se po letu 1875 zmanjševala tudi zaradi prihoda novega deželnega predsednika, Bohuslava Widmanna, gorečega zagovornik germanizacije, smrti neprijazljenega Coste, ki je bil Bleiweisova desna roka in nastopa »pomirljivega« Zlatousta Pogačarja na mesto ljubljanskega škofa. Na boljše sporazumevanje kaže tudi skupen nastop na volitvah v Ljubljani leta 1875, ko sta skupini po sedmih letih nesloge le združili moči (Barbarič 1986: 144).

To leto je bilo prelomno za Hercegovce, kjer je potekala vstaja. Dogajanje na slovanskem jugu je zbuvalo veliko zanimanje slovenske javnosti in se redno pojavljalo na prvih straneh časopisov (Barbarič 1986: 144).

2.10 Zadnja leta

Po letu 1876 je Jurčič ob pisanju za časopis svoj čas namenjal tudi drugim dejavnostim. Pisal je literarna besedila in se ukvarjal z založništvom. Kot mestni odbornik se je vključil v aktivno politično dogajanje, poleg tega je dejavno sodeloval v različnih društvih, v Pisateljskem in Dramatičnem društvu, literarno-zabavnem klubu ter v ljubljanski čitalnici. (Kocijan 1981: 11). V tistem času je Jurčič našel

notranji mir in zadovoljstvo, ugotovil je, da svojega poklica ni zgrešil, da ni »sprijen« študent, temveč je bil ponosen nase in na svoje delo (Barbarič 1986: 168).

Političnemu delovanju je dal celo prednost pred pisanjem leposlovja. Leta 1877 je bil tako zaposlen z delom pred volitvami v kranjski državni zbor, da je prekinil pisanje romana *Lepa Vida*. To je povzročilo velik zastoj zato pri objavljanju v Stritarjevem *Zvonu* (Kocijan 1981: 11).

Kljub pomanjkanju časa je Jurčičevo pisateljstvo v tem letu zaživelo z novo voljo in silo. V kratkem obdobju je uspel napisati več romanov in dve tragediji. Snovi in motive je zbiral iz čedalje bolj raznolikih virov (Barbarič 1986: 150).

Med leti 1872 in 1874 je Jurčič začel izdajati zbirko *Listki*, v kateri je izšlo osem zvezkov, med drugim tudi ponatisa *Telečje pečenke* in *Ivana Erazma Tattenbacha* (Kocijan 1981: 11). Kasneje je načrtoval serijo leposlovnih izdaj, imenovano *Slovenska knjižnica*, in na naročanje vabil sredi decembra 1875. V *Knjižnici* je bilo do leta 1880 objavljenih osem zvezkov (Barbarič 1986: 150). V njih je urednik objavil roman Janka Kersnika *Na Žerinjah*, zbirko kratke proze Ivana Tavčarja *Zimski večeri* in štiri svoja dela: *Doktor Zober*, *Tugomer*, *Med dvema stoloma*, *Cvet in sad*. Na tak način je Jurčič v skladu s svojimi pogledi poskušal slovenskim bralcem priskrbeti čim več izvirnih slovenskih knjig. Zbirka je leta 1880 zaradi gmotne stiske in premajhnega števila izvorne slovenske literature nehala izhajati (Kocijan 1981: 11).

Jurčič je v *Slovenskem narodu* natančno spremljal vojno Srbije in Črne gore s Turki. Poleg poročanja o dogajanju s pomočjo časopisa za vojake in njihove družine zbiral tudi denarne prispevke. Še več zanimanja za dogajanje na Balkanu je sprožil vstop Rusije v vojno. Glede Bosne se je *Narod* jasno opredelil (Barbarič 1986: 155–156, 168).

»Razumeje se, da smo avstrijski Slovani samo potem za okupacijo Bosne, ako hoče Avstrija v sporazumu z Rusijo delati za izboljšanje narodne usode Jugoslovanov. /.../ Mi smo za pridruženje bosenskih Slovanov k svobodnim, avstrijskim Slovanom.« (Jurčič v Barbarič 1986: 168).

V besedilih *Slovenskega naroda* je odmeval tudi neuspeh narodne stranke na volitvah v državni zbor leta 1877. Slab rezultat je bil posledica centralističnega ponemčevalnega pritiska (Barbarič 1986: 168). Po koncu Auersperg-Lasserjeve vlade in z nastopom Taaffeja (1879) se je stanje Slovencev v monarhiji izboljševalo. Za slovensko narodno stranko je bil pozitiven tudi prihod Andreja Winklerja na mesto deželnega predsednika na Kranjskem leta 1880. Jurčičev več kot desetletni politični in novinarski trud je obrodil sadove, narodno stanje se je izboljševalo (Barbarič 1986: 179–180).

V zadnjih letih njegovega urejanja časopisa je Jurčič lahko manj pomembna pisanja prepustil čedalje večji skupini sodelavcev, sam pa se je posvečal pomembnejšim temam. Bleiweisovo sedemdesetletnico je pospremil tako, da je starosti slovenskega »časnikarstva« izkazal spoštovanje, čeprav je bil njegov politični nasprotnik. Ob tej priložnosti je s Kersnikom pripravil krajšo igro, agitko, *Berite Novice!* (Barbarič 1986: 180).

V podlistku o hrvaškem pesniku Petru Preradoviću je bralce znova prepričeval za jugoslovansko kulturno in politično zблиževanje (Barbarič 1986: 180).

»Skrajni čas je, da opustimo one samo puhle vzklike in fraze o našem zedinjenju in da se začenjamo bližje spoznavati z njihovo znanstveno in lepoznavsko književnostjo. Dokler se večina omikanih Slovencev, posebno mlajših, ne seznanijo bolj s hrvatskimi in srbskimi pisatelji; dokler je dokaj takih, ki se niti seznaniti nečejo in vendar trde v svoji oholosti, veseleči se menda svojega napredka, da naši sosedje nimajo književnosti, ter da ne bodejo nobene imeli; dokler je kaj teh navedenih opozicionalcev, dotlej je beseda o našem zedinjenju /.../ še ničeva.« (Jurčič v Barbarič 1986: 180).

V septembru leta 1879 je po konstituciji šibki Jurčič zbolel za vnetjem rebrne mreže. Zimo je preživel v postelji. V začetku marca 1880 se je njegovo stanje izboljšalo, zato je odšel v Gorico in Benetke, kjer je bilo topleje. Aprila se je zopet lotil dela pri časopisu (Barbarič 1986: 181). Jeseni so se mu moči že skoraj povrnilo, delal je kot običajno in nadaljeval z literarnim ustvarjanjem (*Rokovnjači*, *Slovenski svetec in učitelj*, *Veronika Deseniška*). Hud prehlad v decembru je dokončno načel njegovo zdravje, kljub hudi bolezni pa ni počival. *Veroniko Deseniško* je zaključil le tri dni pred smrtjo (Kocijan 1981: 12). 3. maja 1881 je umrl.

3 Časopisje v drugi polovici 19. stoletja

3.1 Uvod

Slovensko novinarstvo se je razvijalo v evropskem informacijskem okolju, vendar mu je sledilo z zamudo. Zaradi ozemeljske, upravne in državne nepovezanosti je bilo potisnjeno v ozadje. Ta lastnost je slovensko novinarstvo spremljala v habsburški monarhiji in v obeh jugoslovanskih državah (Amon 2004: 53).

Smilja Amon v svojem delu *Obdobja razvoja slovenskega novinarstva* na začetek razvojne poti slovenskega časopisja postavlja obdobje obrtniške stopnje razvoja (1797–1848). Obdobje se pričinja s prvim časopisom v slovenskem jeziku, *Lublanskimi novicami*, konča se z marčno revolucijo leta 1848. To je čas nastanka »slovenskega novinarskega izraza«, ki s svojimi prispevki gradi temelje za narodno-politične programe. Sledi mu obdobje industrijskega razvoja (1848–1945), v katerem ima slovensko novinarstvo bistveno vlogo na področju politike. Od leta 1945 do danes pa traja obdobje informacijske družbe (Amon 2004).

Časopis *Slovenski narod* spada v obdobje industrijske stopnje razvoja novinarstva. Glavne značilnosti tega časa so množično industrijska proizvodnja informacij, močan vpliv politike na javno življenje, ki sta ga vodili katoliška ali pa liberalna miselnost in med ljudstvom spodbujali razvoj narodne zavednosti. Na področju časopisja se je novinarstvo institucionaliziralo in profesionaliziralo, začeli so izhajati časopisi, namenjeni delavcem in študentom, v leposlovnih revijah so pisci načrtovali nacionalne programe. Z institucionalizacijo novinarstva so postajale vse glasnejše zahteve po svobodi tiska in govora. (Amon 2004: 56–57).

Amonova (2004: 61) obdobje industrijske stopnje razvoja deli na tri dele: čas v Avstro-Ogrski do konca 1. svetovne vojne 1918, razvoj v Kraljevini Jugoslaviji 1918–1941 in slovensko novinarstvo v času 2. svetovne vojne 1941–1945. Ob velikih zgodovinskih prelomnicah se značilnosti novinarstva v tem času niso opazno spremenile.

Industrijska stopnja razvoja novinarstva je čas, ko je časopisje postalo nenadomestljiv del političnega, gospodarskega, kulturnega in športnega življenja meščanov (Amon 2004: 56–57). Čedalje bolj pestro dogajanje je vplivalo na razvoj množilnih občil, saj so mediji morali poročati o vse večjem številu dogodkov (Kalin Golob 2003: 62). Veliko se jih je odvijalo v čitalnicah, ki jih je bilo najti v mestih in vaseh. Tu so potekali govori, predavanja, pesniški, glasbeni in pevski dogodki ter gledališke igre (Merljak Zdovc 2007: 75).

Slovensko novinarstvo je glavne zgledne iskalo pri tujih, predvsem nemških časopisih. Okrepljeno s tujim znanjem je spodbujalo narodno zavest, ta naloga je imela prednost pred političnim pluralizmom (Amon 2004: 56–57). Tako na nemško kot tudi na slovensko časopisje tedanjega časa sta pomembno vplivala uvedba telegrafskega razpošiljanja sporočil in izboljšave na področju tiska. S tem se je povečala količina informacij, ki je skupaj z drugimi dejavniki omogočila pogostejše izhajanje časopisov (Haß-Zumkehr 1998: 150).

3.2 Slovensko časopisje v Jurčičevem času

V obdobju industrijske stopnje razvoja novinarstva je med ljudstvom najprej uspel Janez Bleiweis s časopisom *Kmetijske in rokodelske novice* (1843–1902). *Novice* so sicer največ prostora namenjale kmetijskim nasvetom, a so pred marčno revolucijo 1848 posegle tudi na področje politike. Zavzele so se za odškodninsko zemljiško odvezo in napovedale program Zedinjene Slovenije. Bleiweis je s svojimi *Novicami* močno vplival na javno mnenje, ki se je pod njegovim vodstvom odločilo za konzervativno politično smer. V okviru te smeri so narodni program želeli uresničiti z dobrohotno pomočjo cesarja, te ideje so močno vplivale tudi na ostale na novo ustanovljene časopise (Amon 2004: 62).

Leta 1851 je Bachov absolutizem skušal utišati slovenske zahteve za večjo narodno in politično samostojnost. Izhajanje je bilo dovoljeno le Bleiweisovim *Novicam* in Jeranovi *Zgodnji danici* (1848–1906), ki sta svoja besedila omejila na strokovne, kulturne in verske vsebine. V šestdesetih letih sta čedalje močnejše meščanstvo in z njim liberalizem v Avstrijo prinesla željo po »ustavnosti in parlamentarni ureditvi

monarhije«. Pisci časopisnih besedil so zopet pričeli pisati o programu Zedinjene Slovenije, ki so ga podpirali predvsem mladi izobraženci pod vodstvom Frana Levstika. Njihove zahteve so bile bolj radikalne od tedanjih slovenskih voditeljev, ki bi jim zadostovala že samo narodna in jezikovna enakopravnost. Razlike v pogledih na prioritete v delovanju slovenskih dežel so slovensko javnost ločile na mladoslovence in staroslovence (Amon 2004: 62).

Mladoslovinci so svoje nazore objavljali v časopisih *Naprej* (1863), *Slovenec* (1865–1867) in v osrednjem glasilu *Slovenski narod* (1868–1943). Tu so očitali staroslovincem in Bleiweisovim *Novicam*, da s svojo konzervativno in »drobtiničarsko« politiko slovenski narod vodijo v pogubo. Na čelu staroslovencev so tedaj stali Janez Bleiweis, škof Anton Slomšek in Luka Jeran. Jeran je v časopisu *Zgodnja danica* uvedel »slovenski politični katolicizem«, ki je s pomočjo časopisa *Slovenec* (1873–1945) omogočil vladavino katoliške Slovenske ljudske stranke. Ob koncu 19. stoletja je bila slovenska javnost razdeljena na katoliški in liberalni tabor, pri čemer so imeli časopisi pomembno vlogo. V besedilih so spodbujali politične spore in razcepljenost poskušali prenesti tudi v »gospodarstvo, kulturo, izobraževalne ustanove« in publicistično dejavnost. (Amon, 2004: 62).

Obdobje osemdesetih let devetnajstega stoletja, čas nastanka prvih dnevnikov, *Slovenskega naroda* in *Slovenca*, je tudi čas osamosvojitve novinarstva na slovenskem področju in pojava prvih poklicnih urednikov in novinarjev (Merljak Zdovc 2007: 85). Programe časopisov so kljub profesionalizaciji novinarskega poklica še vedno pisale politične stranke in njihovi voditelji (Amon 2004: 62–63). Pred novinarsko objektivnostjo in točnostjo informacij je imela prednost politična opredelitev (Merljak Zdovc 2007: 85).

Razdeljenost novinarstva na dva politična pola se je kazala tudi v specializiranih literarnih časopisih, v liberalnem *Ljubljanskem zvonu* (1881–1941) in katoliškem *Dom in svetu* (1888–1945) (Merljak Zdovc 2007: 85). Z literarnimi časopisi se je razširilo območje literarnega delovanja in povečala možnost zaposlitve v literarnem posredništvu kot urednik, izdajatelj ali lektor. Rastoč literarni trg je ponujal dodatne možnosti zaslužka za proizvajalce. »Literarni časopis je postal pomembna odskočna

deska za literarnega tvorca, ki želi vstopiti v literarni sistem, priti do samostojnih in honoriranih literarnih objav« (Dović 2006: 551).

Na splošno je razmah periodičnega tiska pomembno vplival na literaturo. Ustvarjalci so bili plačani za pisanje podlistkov, kjer so večinoma objavljali izvorno slovensko prozo. Razvoj časopisnega sistema in podlistka je tako spodbujal tudi razvoj pripovedne proze, ki je imela prek njiju priložnost priti do vsakega bralca. Območje slovenske literature se je prvič srečalo z množično kulturno proizvodnjo. Ta je skupaj s časopisjem omogočila lažje preživetje literarnim ustvarjalcem in z njimi povezanimi poklici. Omogočen je bil nastanek pravega knjižnega trga (Dović 2006: 547).

3.3 *Naprej*

Vse bolj pestro kulturno in politično dogajanje je kmalu postalo preširoko za *Kmetijsko rokodelske novice*. Graščak Miroslav Vilhar je tako leta 1863 začel izdajati časopis *Naprej*, ki ga je urejal Fran Levstik. Slednji je bil tudi avtor večine besedil, objavljenih v dvakrat tedensko izhajajočem časopisu. V njih se je kritično opredelil proti praznemu rodoljubju, podpiral program Zedinjene Slovenije, poudarjal nujnost povezovanja z drugimi narodi na slovanskem jugu ter spodbujal sistematično delo na narodnopolitičnemu in kulturnemu področju. Po komaj letu dni je bilo izhajanje časopisa prekinjeno. Vzrok je bil prispevek, ki je ob opustitvi starih deželnih meja zahteval narodno združitev pod praporom Zedinjene Slovenije. Zaradi njega je bil Vilhar obsojen na denarno kazen in zapor (Vodopivec 2006: 79).

3.4 *Slovenec*

Dve leti po izidu prve številke časopisa *Naprej*, leta 1865, je duhovnik Andrej Einspieler v Celovcu začel izdajati časopis *Slovenec*. List je bil konservativno usmerjen, a pisan v duhu delovanja za slovenski narod (Vodopivec 2006: 79). Levstik je tu nadaljeval s svojim delom. Tudi ko je *Slovenec* prenehal izhajati, Levstik ni obupal in čez nekaj let na Dunaju začel izdajati satirično-humoristični list *Pavliha*

(1870), ki pa se je kmalu zameril slovenskim veljakom. Izšlo je le nekaj številčk lista (Merljak Zdovc 2007: 77).

3.5 Slovenski narod

Čedalje večja skupina izobražencev, politični nemiri in razcepljenost je v ustavni dobi počasi preseгла usmerjenost *Novic* v množice. Te s svojo konzervativno politiko niso zadostovale potrebam slovenskih izobražencev, ki so želeli sodelovati pri političnem merjenju moči na višji ravni in v listu, ki bi bil bolj ažuren od *Novic*, ki so izhajale le enkrat na teden (Barbarič 1986: 101). Prvi dnevnik smo na Slovenskem dobili zaradi prizadevanj slovenskega liberalnega meščanstva, ki je v njem lahko vsakodnevno zagovarjalo svoje pravice in pravice Slovencev kot naroda. V časopisu so dokazovali svoj obstoj, poudarjali svoj jezik in kulturo ter s tem zahtevali enake pravice kot Nemci in njihov jezik. Orodje tedanjih piscev so bili politični komentarji, podatki o poslovnem svetu so bili potisnjeni na rob. Prvi slovenski dnevnik je bil politični časopis, ki je v tedanjem življenju predstavljal nasprotje Bleiweisu in njegovim *Novicam* (Kalin Golob 2003: 63).

Narodno ozaveščanje je na straneh časopisa *Naprej* in kasneje celovškega *Slovenca* spodbujal že Fran Levstik:

»Pri vseh pisarijah nam je vsem gledati na omiko in korist naroda, popuščajmo osebne strasti, delajmo pošteno in ne zabimo, da nas bodo naši potomci po smrti zaradi našega delovanja sodili, varujmo se, da ne bomo oskrunili povestnice slovenskega naroda.« (Levstik v Barbarič 1986: 101).

Razloge, ki so pripeljali do ustanovitve novega časopisa v Mariboru, v svojih *Spominih* opisuje Jože Vošnjak. Ustanovitelji so želeli zapolniti praznino, ki je nastala po prenehanju izhajanja Einspielerjevega *Slovenca* aprila 1865. Obenem so okoliščine zahtevale izdajanje lista, ki bi izhajal vsaj trikrat na teden, nato pa postal dnevnik (Barbarič 1986: 101).

Načrte za nov časopis so začeli oblikovati v Mariboru že konec leta 1867. Za urednika so določili Jurčičevega rojaka iz Dednega dola pri Višnji gori, Antona Tomšiča. Novo

usmeritev časopisa je še pred izidom prve številke nakazal eden tedanjih najbolj prodornih publicistov, Ferdo Kočever-Žavčanin (Barbarič 1986: 102).

»Oni spoštujejo Novice, kakor se stara mati spoštovati mora; zraven tega si pa ne prikrivajo, da ima mati skrhane zobe in kratko sapo, in da bodo prej ali slej morale gospodarstvo v mlajše roke predati.« (Kočever-Žavčanin v Barbarič 1986: 102).

Ob hudem boju, kjer je osrednjo vlogo igralo nasprotovanje veljaka Bleiweisa, so izobraženci iz kroga štajerskih mladoslovencev uspeli 2. aprila 1868 izdati prvo število *Slovenskega naroda*, ki je izhajal trikrat na teden (Kalin Golob 2003: 63).

Kljub napetosti, ki je bila povezana z razlikami v pogledih na politiko, so bila *Narodova* besedila zmerna, umirjena in niso posegala na področje polemike z *Novicami*. V programu so poudarili željo po federalistični ureditvi države, kjer bi se vsi Slovenci združili v skupno administrativno enoto in kjer bi slovenščina imela enakopravno vlogo v uradih, šolah in javnemu dogajanju. Med točkami programa je bila tudi slovenska vzajemnost. Njihova politika je nastala ob podrobnem poznavanju zahtev narodnega razvoja v tedanjem času. V komentarju ob programu je urednik Tomšič zapisal, da je za narodno politiko premalo, če svoj jezik le ljubi, treba se je zanj tudi žrtvovati (Barbarič 1986: 103). *Slovenski narod* je deloval pod geslom »Vse za narod, svobodo in napredek«. Duhovščini je priznal velike zasluge, ki jih je imela na področju narodnega prebujenja. Do političnih nasprotnikov liberalnega tabora je bil njegov odnos odklonilen, saj naj bi se premalo zanimali za interese slovenskega naroda (Merljak Zdovc 2007: 81).

Časopis je najprej posloval z izgubo, saj ni imel lastne tiskarne. To je dobil ob selitvi v Ljubljano leta 1872, ob ustanovitvi delniške družbe Narodna tiskarna, ki je bila tudi solastnica časopisa. *Slovenski narod* je 1. januarja leta 1873 začel izhajati kot dnevnik (Merljak Zdovc 2007: 81).

Leta 1894 je *Slovenski narod* postal glasilo Narodno napredne stranke. Vse do prve svetovne vojne je bil list vodilno glasilo slovenski liberalcev. Iz besedil je odmevala politika liberalnega tabora, s čedalje večjo naklado in večjim številom naročnikov se je povečal tudi vpliv časopisa (Merljak Zdovc 2007: 81–82).

Časopis je od leta 1887 do svoje smrti 1923 vodil Ivan Tavčar. Tavčarjevi dediči so prodali delnice tiskarne in *Slovenski narod* je pod okrilje vzela skupina, zbrana okrog G. Žerjava in A. Kranarja. Ta politična skupina je že imela svoj dnevnik *Jutro*, zato je *Slovenski narod* postal manj pomemben popoldnevnik s posledično manjšim političnim vplivom. V času italijanske okupacije so v njem poročila okupacijskih oblasti svarila pred boljševiškim terorjem in Osvobodilno fronto. Ko so leta 1943 oblast na ljubljanskem območju prevzeli Nemci, je zaradi pomanjkanja papirja časopis nehal izhajati kot dnevnik. S podnaslovom *Ponedeljska izdaja Jutra* so ga do leta 1945 tiskali le še enkrat tedensko (Merljak Zdovc 2007: 82).

4 Novinarski elementi v Jurčičevih literarnih delih

4.1 Uvod

Jurčičevo literarno ustvarjanje je potekalo od zgodnjih dijaških let do smrti, Janko Kos (2001: 158) ga deli na dvoje obdobj – mladostno in pozno. Po Kosu je Jurčič prvi pomembnejši slovenski pripovednik v prozi. Uvedel je pripovedništvo velikega obsega – roman, povesti, črtice (Kos 2001: 163). Ukvarjal se je tudi z dramatiko in pesništvom (Varl Purkeljc 1986: 59).

Jurčič je v svojem delu sprejel ideje liberalizma, demokracije in nacionalizma iz srede 19. stoletja ter postal tipičen predstavnik mladoslovenske miselnosti. Ni imel izrazitih pogledov na sestavo liberalne meščanske družbe, zato se ni približal realizmu. Po drugi strani pa je tudi že opustil predromantično predstavo idiličnega ljudskega sveta, nameni mu enako kritičnost kot mestnemu življenju, a brez globlje stvarne analize. Zato ostaja na ravni družabno zabavnega in poučno vzgojnega pripovedništva. Jurčičevega pripovedništva ni mogoče prišteti ne v romantiko in ne v realizem. Obema je blizu: od romantike prevzema motive, ideje, čustva in slovstveno tehniko, realizmu pa je soroden s svojimi pogledi na narod, liberalizmom in demokratičnostjo (Kos 2001).

Del svojih aktivističnih ambicij je Jurčič uresničeval z novinarskim delom. To se pogosto giblje na robu literarnega (Kos 2001). O povezavi literature in novinarstva v Jurčičevih delih obširno piše Matjaž Kmecl (1996: 93–97). Poudari, da je vse Jurčičevo leposlovje publicistično zaznamovano in da tudi njegova publicistika nosi številna »fabulistična« znamenja. V številnih Jurčičevih pripovedih se pojavlja ideologija meščanskega in narodnega aktivizma. Sem spada načrtno razširjanje ideje sposobnih mladih, neobremenjeno mislečih izobražencev v stanovsko zaprti družbi. Vse te ideje so imele tudi evropsko zaledje. Po julijski revoluciji 1830 je vladalo prepričanje, da se morajo tudi literati aktivno udeleževati politike. Nov »sodobni« roman naj bi prav tako kot zgodovinski odgovarjal na vprašanja v zvezi z aktualnimi političnimi razmerami. Jurčič je z novinarskim delom pomagal graditi osnovne institucije, ki bi na koncu institucionalizirale tudi narod Slovencev ter ga dvignile v ozaveščeno in organizirano ljudstvo. Tudi literatura je ena teh institucij, a je sama zase premalo, novinarstvo se je Jurčiču zdelo pomembnejše.

4.2 Analiza Jurčičevih literarnih del

Analizira zaobjema vsa pomembnejša Jurčičeva literarna dela s poudarkom na treh skupinah elementov, ki najbolj kažejo vplive Jurčičevega novinarskega dela na njegove literarne prispevke: 1. povezave z idejami, ki jih je Jurčič predstavljal v svojih novinarskih prispevkih; 2. vzporednice z Jurčiču sodobnim dogajanjem; 3. besede, prevzete iz drugih slovanskih jezikov, predvsem hrvaškega.

Pri iskanju prvih dveh skupin elementov so osnovno gradivo tvorili Jurčičeva literarna dela in novinarski prispevki, njegov življenjepis, opombe k *Zbranemu delu* in dela različnih avtorjev, ki so se ukvarjali z Jurčičevim ustvarjanjem. Pri raziskovanju prevzetih besed analiza izhaja iz treh virov: iz opomb k *Zbranemu delu*, jezikoslovnih raziskav Antona Breznika, za sodobno primerjavo je uporabljen *Slovar slovenskega knjižnega jezika*.

Jurčič je začel besede iz hrvaščine prevzemati kot novinar v Sisku. Kasneje je z njimi podpiral idejo zблиževanja slovanskih narodov, ki jo je zastopal tudi kot novinar. Delno pa so mu tujke (podobno kot Levstiku) pomenile tudi razširjanje besedišča

slovenskega jezika, ki se je moralo prilagoditi novim družbenim razmeram in novi vlogi v časopisju.

Na začetku je predstavljen pregled Jurčičevih literarnih del s poudarkom na omenjenih treh skupinah elementov. Pet del, kjer so ti elementi še posebej močno izraženi, je predstavljenih v posebnih poglavjih.

4.2.1 Posamezna Jurčičeva literarna dela

Jurčičeva pisateljska pot se je pričela z zbiranjem ljudskega gradiva. Ti zapiski so nastali pod vplivom romantičnega prepričanja, da ljudske pripovedi ilustrirajo individualnost naroda in da jih zato potrebno zapisovati (Kmecl 2006: 531). Narodni motivi odmevajo tudi v Jurčičevih prvih literarnih delih: *Prazna vera* (1863), *Jesensko noč med slovenskimi polharji* (1864), *Jurij Kozjak, slovenski janičar* (1864), *Domen* (1864), *Tihotapec* (1865), *Jurij Kobilca* (1865), *Dva prijatelja* (1865), *Uboštvo in bogastvo* (1865), *Vrban* (1865), *Smukova ženitev* (1865) in *Spomini na starega deda* (1865).

Jurij Kozjak, slovenski janičar je prva Jurčičeva povest in prva prava slovenska zgodovinska povest (Kos 2001: 159). Zgodba se dogaja v 15. stoletju, ko slovenskega dečka Jurija Kozjaka stric Peter iz pohlepa proda ciganom. Jurij se kot janičar s turško vojsko vrne na slovensko ozemlje. Ko izve, da je Slovenec, se spreobrne in postane pošten kranjski vitez. Jurčič je s tem in podobnimi deli spodbujal slovenski narod, naj se bori za svojo svobodo. Kmecl (2006: 540) ugotavlja, da je Jurčič v besedilo vključil aktualne poglede in elemente iz njegovega novinarskega programa. Družino Kozjakov opiše kot enega zadnjih predstavnikov staroslovenskega plemstva, ki se zato od nemških graščakov loči po svoji blagosti in dobroti. Pripovedovalec s tem poveže izjavo v liberalnem duhu, da »mora biti gospod zmeraj dober s tlačanskimi kmeti«. Jurčičeva kasnejša liberalna usmeritev veje tudi iz podatka, da je stari graščak Marko Kozjak sina Jurija »zredil za dobrega kristjana in dobrega državljana« (ZD 1: 101).

Naslednje večje Jurčičevo delo je povest *Domen*. Delo ne prinaša posebnih narodno buditeljskih idej ali opisov iz Jurčičeve sodobnosti. Kos (2001: 159) piše, da se le v motivu graščaka, ki izkoristi kmečko deklico, kažejo »liberalne in demokratične tendence poznejšega Jurčičevega dela.«

V času študija na Dunaju je Jurčič napisal, objavil ali pripravljaval naslednja literarna dela: *Grad Rojinje* (1866), *Kloštrski Žolnir* (1866), *Deseti brat* (1866), *Golida* (1866), *Hči mestnega sodnika* (1866), *Nemški valpet* (1867), *Dva brata* (1867), *Božidar Tirtelj* (1867), *Kozlovska sodba v Višnji gori* (1867), *Sin kmečkega cesarja* (izšlo pozneje – 1869), *Cvet in sad* (1867–1868, nadaljeval 1876–77), *Doktor Karbonarius* (1868) in *Sosedov sin* (1868).

Zametki za prvi slovenski roman, *Deseti brat*, segajo v obdobje, ko je Jurčič na gradu Kravjak poučeval Johanno Ottovo. V delu, ki je nastalo pod vplivom Walterja Scotta in Levstikovega programa, se Jurčičevim novinarskim idejam (poudarjanju potrebe po izobraževanju in nujnosti osnovanja slovenskega meščanstva) še najbolj približa zgodba mladega Slovenca Lovreta Kvasa, ki se iz kmečkega okolja s pomočjo bistre glave, vztrajnosti in sreče prikoplje do graščine in naziva doktor, približa se torej meščanstvu. Zanimivo je ozadje nastajanja romana, kot ga pojasnjuje Matjaž Kmecl v besedilu *Jurčičevo uveljavljanje slovenskega romana*. Kmecl piše, da se je v revoluciji leta 1848 pokazalo, da narod brez pomoči ozaveščenega meščanstva ne more upati na osamosvojitve. Slovensko meščanstvo je bilo treba šele ustvariti in to tudi na literarni ravni. Med poglavitne meščanske ideološke forme je spadal tudi roman. Jurčič se je moral pri načrtovanju romana spoprijeti z več težavami. Eden od odporov je prihajal od Levstika, ki je trdil, da nimamo gospode in prav tako ne primerne jezika za roman. Jurčič se je s starejšim kolegom strinjal glede družbenega stanja, a na literaturo je gledal tudi kot na razvojni dejavnik, če že nimamo jezika za svoj roman, ga je po Jurčiču potrebno razviti z romanom. Zato je bilo pisanje romana tudi politično, ne le literarno dejanje (Kmecl 1980: 152–154, 157). Pred začetkom pisanja je moral razviti tudi naprednejšo sintakso, za kar je bilo potrebne precej jezikovne sposobnosti (Kmecl 1994: 65). Kljub vložnemu trudu pa je jezik Lovreta in Manice, jezik gospode, občasno papirnat in mrtev, predvsem v primerjavi z živim jezikom Krjavljevih govorov (Paternu 2001: 146).

Več aktualnih idej se pojavlja v leta 1866 izdani zgodovinski povesti *Hči mestnega sodnika*. Zgodbo o prevarani meščanski deklici, ki jo zapelje brezvesten pustolovec, je Jurčič zgradil na zgodovinskih virih. Po Janku Kosu (2001: 159) stranska zgodba o sporu med ljubljanskim meščanskim sodnikom in oholim fevdalcem iz 15. stoletja kaže na pisateljevo liberalno in demokratično usmerjenost. Jurčič s tem delom opustil »vzgojno poučnost«, kot je bila zanj značilna v *Juriju Kozjaku*. Tudi Rupel (1967a: 291) poudarja, da je Jurčič to temo obdelal pod vplivom sodobnih idej, saj zgodba ponuja številne vzporednice z bojem avstrijskih fevdalnih graščakov in meščanstva v revolucijskem letu 1848. Karel Glaser (1898: 3) dodaja, da je Jurčič z delom želel spodbuditi ponos svojih rojakov in obenem negativno ocenil »svojstvo starejih kulturnih narodov, ki živé okolo nas«.

Podobno kot v *Hčeri mestnega sodnika* je Jurčič v *Nemškem valptu* pod vplivom tedanjih političnih teženj opisal zgodbo tujca, ki pride sejat nesrečo med slovenske ljudi (Rupel 1967a: 301). Jurčič je tujcem, med njimi zlasti Nemcem, pogosto namenil negativne vloge (Kocijan 119: 1978). Na sodobne dogodke se je Jurčič naslonil v kratki povesti *Božidar Tirtelj*. Za okvir zgodbe je uporabil dogodke iz tedanjega časa, ko so v Ljubljani iskali prostovoljce, ki bi se želeli podati v Mehiko, kjer bi pomagali avstrijskemu nadvojvodi Maksimiljanu.

Pod vplivom Levstikove kritike *Desetega brata* je nastala realistična vaška povest *Sosedov sin*. Levstik je *Desetega brata* sicer pohvalil, a ni mu bilo všeč risanje gospode in ženskih likov. Namesto opisovanja vaške revščine svetuje Jurčiču, naj v središče postavi trdnega slovenskega kmeta. Tako je Jurčič v *Sosedovem sinu* opisal premožno slovensko kmečko hišo, kjer ob pomoči pridne žene gospodari sposoben gruntar Smrekar. Sicer z ženo vodita tudi kmetijo, a Smrekar si je svoj denar prislužil z spretnimi kupčijami. Varl Purkeljceva (1986: 61–62) opozarja, Jurčič tako početje odobrava, saj je bil le gospodarsko močan kmet lahko nasprotnik Nemcu.

Po Janku Kosu se z letom 1868 in delom *Sosedov sin* konča mladostno obdobje Jurčičevega pisateljskega razvoja. Sledijo leta od 1869 do 1876, v katerih je objavil malo del, med katerimi večina ni izstopala po literarni kvaliteti, največ je objavljajl v okviru časopisnega podlistka. Prelom v ustvarjanju so povzročili Levstikova kritika *Desetega brata*, prenehanje izhajanja Janežičevega *Slovenskega glasnika*, kjer je

Jurčič veliko objavljalo, delo za *Slovenski narod* ter aktivno udeleževanje v političnem in družabnem dogajanju. (Kos 2001: 158, 161). Jurčič je v tem času objavil leposlovni podlistek *Črta iz življenja političnega agitatorja* (1868) (delo je podrobneje predstavljeno v naslednjem poglavju), začetek nedokončane povesti *Hišica na Strmini* (1869), značajevko *Lipe* (1870), realistično skico *Pipa tobaka* (1870), novelico *Moč in pravica* (1870) ter feljton *Županovanje v Globokem dolu* (1870). Sem spada tudi dvoje daljših zgodovinskih povesti, *Sin kmetskega cesarja* (1869) in *Ivan Erazem Tattenbach* (1873). Slednje delo je natančneje opisano v naslednjih poglavjih. Pol leta, prebitega v Sisku, je pustilo sledi tudi v dveh kratkih proznih delih, *V Vojni krajini* (1872) (delu je posvečeno eno od naslednjih poglavij) in *Na kolpskem ustju* (1874), sicer pa je v *Slovenskem narodu* objavil še obraz *Telečja pečenka* (1872) in feljtonistično pripoved *Bela ruta, bel denar* (1874).

Značajevka *Telečja pečenka* je kot »obraz iz našega mestnega življenja« realistično pisanje, ki raziskuje življenje v vsakdanjih dogodkih (Barbarič 1986: 146). Upokojeni oficir Bitič se naveliča gostilniške telečje pečenke. Raje bi si omislil ženo, ki bi mu kuhala. A mlada »hišna« njegovega gospodarja ga zavrne in to povzroči njegov propad. Jurčič se tudi v tem tekstu ni izognil povezavi z aktualnostjo, Bitičevo brezplodnost življenja je povezal s tem, da je bil junak »velik nemškutar«.

Krajši sestavek *Županovanje v Globokem dolu* prav tako kaže na Jurčičevo zanimanje za aktualne sodobne probleme. Rupel ugotavlja, da je v središče postavil zastarelo in zanemarjeno osnovno šolstvo, ki ovira napredek pri Slovencih. V svojem listku zato opiše dogodek iz leta 1867, ko so pripravljali nove šolske postave in ko je v nemškem jeziku izšla knjižica za župane in občinske odbornike (Rupel 1967b: 360). Zgodba opisuje neko gorsko vasico, kjer nihče ne zna dobro nemško in tako nihče ne razume novih zakonov, ki so natisnjeni le v nemščini, kar jim prinese same težave. Rupel (1967b: 360) dodaja, da je Jurčič zgodbo oblikoval kot poziv, naj ljudstvo pošilja mladino v šole.

Bivanje v Sisku je Jurčiču dalo navdih za prozni zapis *Ob kolpskem ustju*. Povest opisuje ljubezensko razmerje s tragičnim koncem. Mladi slovenski savinjski splavar se nepremišljeno spusti v razmerje z lepo Hrvatico, vendar domači fantje mladenke ne želijo prepustiti tujcu. Mladenič se požvižga na svarila svojega brata in odide na

sestanez z lepoticco, s katerega se ne vrne več. Najdejo le še njegov klobuk. Obe zgodbi iz Siska (druga je *V Vojni krajini*) opisujeta nasprotovanje domačinov proti tujcu, ki bi se preveč zblížal s katerim od domačih deklet.

Kratka feljtonistična pripoved *Bela ruta, bel denar* kaže, da Jurčič v času kulturnega boja (1873–1875) le ni bil tako pomirljiv, saj v njej zbada tedanje duhovniške nasprotnike (Rupel 1967b: 398). Tako kot velja za druge tovrstne pripovedi, je tudi za to značilno, da je krajša zgodba ilustracija za pojav, ki ga je avtor želel aktualizirati (Kocijan 1978: 121), tokrat je to protest proti »klerikalnemu sprenevedanju« (Kmecl 1996: 94). Pisatelj zapiše zgodbo o mladi deklici, ki s sladkimi obljubami vleče za nos poštenega mladeniča, v resnici pa je v razmerju z mladim kaplanom.

Po Kosu je pozno obdobje Jurčičevega ustvarjanja trajalo od leta 1876 do smrti v letu 1881. V zadnjem obdobju svojega življenja je Jurčič pisal dela, katerih vsebinska in oblikovna pomembnost sta manjši glede na dela iz mladostnega obdobja. Jurčič v teh delih opisuje običajne dogodke iz vsakdanjega življenja. Prostor namenja skorajda samo še izobraženstvu, ki ga opisuje stvarno, brez prikrivanja njegovih slabih lastnosti. Tudi njegove predstavitve preteklosti so stvarne in blizu zgodovinski resnici (Kos 2001: 158, 162). Med zadnja dela spadajo povest *Med dvema stoloma*, roman *Doktor Zober* in drama *Tugomer* v Levstikovi predelavi (natančneje je obdelana v naslednjih poglavjih), ki so izšli leta 1876. Leta 1877 je sledila povest *Lepa Vida*, leto kasneje je pisatelj izdal dokončno obliko romana *Cvet in sad*.

Roman *Doktor Zober* prikazuje ljubezensko zgodbo. Po Kmeclu (1996: 94) je Jurčič v romanu svoje politične poglede prikazal v nasprotju med slovenskim Zobrom in značajno pokvarjenim Nemcem Langmannom.

Tema romana *Med dvema stoloma* je vzeta iz Jurčičeve sodobnosti, v njej opisuje ljubezenski trikotnik med pošteno kmečko deklico, meščansko izobraženim kmečkim mladeničem in mestno koketo. Mladenič s koketo prevara kmečko deklico, na koncu ga koketa zapusti, deklica pa ga ne mara več. Konec povesti je po mnenju Matjaža Kmecla nastal pod vplivom Jurčičevih novinarskih idej. Mladega moža, ki je izdal čisto ljubezen, Jurčič namreč pošlje umret v hercegovsko vstajo (1875). Tu se je boril za prave vrednote in se tako vsaj delno očistil krivde (Kmecl 1996: 94). Roman spada

med zadnja Jurčičeva po snovi aktualna dela, kasneje se je ukvarjal zlasti z velikimi zgodovinskimi projekti.

V tistem času je Jurčič izdal tragedijo *Tugomer*, Barbarič (1986: 167) pa opisuje tudi Jurčičeve načrte za komedijo. Med pisateljevimi zapiski so tri zasnove za krajša dramska dela, ki kažejo Jurčičevo nadarjenost za duhovitost. Zgodbe se vrtijo okoli ženitve ter v Molièrovi maniri kritizirajo Jurčiču sodobno družbo in značaje. Veseloigra *Olikani Slovenec* se je ohranila v dveh različnih konceptih, ki jih sestavlja le nekaj sproti zapisanih dialogov. Bolj izdelan je Jurčičev tretji koncept za komedijo, *Omikani nemškutar* je šaljiva igra na temo postavljanja z nemščino, ki se je razširilo v polizobraženih meščanskih krogih.

Jurčič je svojo *Lepo Vido* nekoliko posodobil. Dogajanje je postavil na slovensko Primorsko, v skladu s tem se tudi Vida ne zaljubi v črnca, ampak v italijanskega mladeniča. V delu so prisotne tudi tendenčne zamisli. Anton, mož lepe Vide, tako sprašuje svojega brata, če hišnega gosta Alberta Paolija ne mara »samo zaradi tega ne, ker je Italijan? Ti imaš rajši Nemce in Španjole.« (ZD 6: 113). Novakova (1975: 88) v opombah k izdaji *Lepe Vide* razmišlja, da je ta stavek povezan z miselnostjo ob koncu 18. stoletja, to je s časom, ko se delo odvija. Italijanska politična moč je rasla z nastankom Zedinjene Italije in priključitvijo Slovenske Benečije leta 1861 oziroma 1866. Primorska je bila oddaljena od meja in ni čutila toliko nemškega pritiska, Nemca sovraži le toliko kot oddaljenega Španca, Italijana pa se boji in tu je izvor sovraštva do sosedov. Zato je tudi negativni junak povesti Alberto Paoli po narodnosti Italijan. Zavedanje svojih narodnih korenin, strah pred italijansko širitvijo in želja po odporu se slišijo tudi iz besed Antonovega brata, ki pravi da »naš rod do zdaj ni pokazal še toliko moči, da bi bil mogel tuj element odkrivati« (ZD 6: 113).

Leta 1878 je Jurčič le uspel v celoti izdati roman *Cvet in sad*, ki ga je leta 1868 pustil nedokončanega. Zgodba romana je blizu zgodbi *Desetega brata*. Mlad izobraženec pride na podeželje, kjer se zaljubi. A mladenka je že oddana drugemu, na koncu se poroči z njeno prijateljico. Barbarič (1986: 171) je v delu našel opise aktualnega dogajanja, saj Jurčič piše o pravih »državne ureditve in družbenega napredka«.

Jurčiču je po letu 1878 pa do konca življenja uspelo napisati še: humoreske *Šest parov klobas* (1878), *Po tobaku smrdiš* (1879), *Ženitev iz nevoščljivosti* (1879), krajše delo *Pravda med bratoma* (1879) ter daljši zgodbi *Kako je Kotarjev Peter pokoro delal, ker je krompir kradel* (1879) in *Ponarejeni bankovci* (1880). Leta 1881 je v *Ljubljanskem zvonu* izhajal njegov roman *Rokovnjači*, ki je zaradi Jurčičeve smrti ostal nedokončan; zaključil ga je Janko Kersnik. Šele po smrti, leta 1886, sta bila objavljena zgodovinski roman *Slovenski svetec in učitelj* ter drama *Veronika Deseniška*.

Večina naštetih krajših zgodb nima izrazitih povezav z aktualnim dogajanjem ali narodno buditeljskimi idejami. Nekoliko izstopa povest *Kako je Kotarjev Peter pokoro delal, ker je krompir kradel*, ki jo je Jurčič zasnoval na podlagi bosanske okupacije leta 1878. Kot novinar je natančno spremljal dogodke na bojišču in se zanimal za poročila, ki so jih Slovenci iz Bosne pošiljali v domovino.

Po Jurčičevi smrti sta poleg romana *Rokovnjači* izšli še dve njegovi deli: prvi del romana *Slovenski svetec in učitelj*, ki je obravnavan kasneje in drama *Veronika Deseniška*. Po Barbariču naj bi z dramo Jurčič želel sodelovati na natečaju ljubljanskega Dramatičnega društva (Barbarič 1986: 175–176). Pisatelj jo je končal le tri dni pred svojo smrtjo. V tragediji se pojavlja tudi jugoslovanska ideja, ki zgodovinsko ni povezana z dogajanjem. Tako hrvaški plemenitaš Deseničar razlaga, da Celjski grofje zbirajo slovenska posestva, v načrtu imajo, da nas »državno zedinijo« (ZD 9: 70), povezujejo se tudi s Hrvati.

4.2.2 Črta iz življenja političnega agitatorja

Črtica je prvi Jurčičev leposlovni prispevek v *Slovenskem narodu* (1868). Kocijan (1978: 114, 121) ugotavlja, da je pisatelj tedanje dogajanje na političnem področju večkrat »prelil« v podlistek, kjer je zgodbe iz sodobnosti literarno oblikoval, s čimer so postale privlačne tudi za bralce. Za objave v okviru feljtonov je največkrat predstavil dogodke iz vsakdanjega življenja ljudi iz malomeščanskega okolja. Na tak način sta napisani tudi krajši deli *Županovanje v Globokem dolu* in *Bela ruta, bel denar*.

Zgodba se prične z opisom revolucionarnega leta 1848, ki je pri nas narodu odprlo oči, a kmalu zatem so mnogi na svoje »slovenstvo« tudi pozabili. Na Dunaju se je med slovenskimi študenti priljubila ideja zavezništva med Slovenci in Italijani. Eden teh študentov je v gostilni v ljubljanskem Krakovem ducatu meščanov razlagal o Slovanih in njihovih pravicah. Možje so bili zadovoljni, da je tudi od cesarja potrjeno, da so Slovenci. Spraševali so se, zakaj bi vse imeli le Nemci, ki znajo samo davke pobirati. Mladenič se je ustrašil, ker so o Nemcih tako veleizdajno govorili in začel razlagati, da so pri nas le nemškutarji, Nemcev ni. Možje so bili vse bolj okajeni, študent pa je začel z gorečim govorom o združitvi z Italijani. A meščani so se uprli, začeli so mu naštevati laške grehe in ga obtožili, da je laški vohun. Med vpitjem so se nanj vsule pesti, znašel se je na travniku. Idejo o združitvi je študent opustil šele, ko je slišal, kako grdo so Italijani v Trstu ravnali s Slovenci. Do takrat je tudi vedno obmolknil ob omembi Krakovčanov. Od prijateljev izve še, da so danes to vse drugačni možje, kot so bili leta 1848.

V središču besedila je bujenje narodne zavednosti. Tako tudi študent meščanom razloži, da so Slovenci in kakšne so njihove pravice. A Krakovčani v na novo odkriti narodnosti iščejo bolj osebne koristi. Prevladuje namreč mnenje, da ni prav, da bi vse imeli le Nemci, naj dobijo še kaj domačini. Očitno je, da se prav dobro svojega »slovenstva« še ne zavedajo, vedo pa, da so Krakovčani. O podobnem piše Jurčič v novinarskih prispevkih, kjer poudarja potrebo po poučevanju ljudstva o tem, da so Slovenci in ne le Kranjci ali Štajerci. Tak je prispevek *Jaz sem Kranjec, Slovenec pa ne*, kjer Jurčič piše o enem od načinov, kako Nemci pridobivajo preproste ljudi.

»Od nemškutarjev naučen, od svoje kratkovidnosti podpiran, šteje se za 'Kranjca', – 'Štajerca', – 'Ljubljančana' itd., le svoje rodno ime Slovenec taji in s tem uhaja rajši k Nemcu ali nemškutarju, ki ga vodi za nos in njegovo nevednost porablja v boju zoper lastno mater in lastne brate.« (ZD 11: 113).

Težava je v tem, da »Pri nas pa še do sedaj nismo premagali med filistrstvom in nevednim ljudstvom predsodka, da je Slovenec nekaj drugega nego Kranjec, Štajerec, Gorenjec, itd.« (ZD 11: 113).

V duhu Jurčičevega novinarskega delovanja je tudi opozarjanje na Slovence, ki so bili sprva goreči zagovorniki svojega naroda, a so na to kmalu pozabili. V tem smislu

Jurčič najpogosteje obsoja »nemškutarje«, Slovence, ki so se ponemčili. V prispevku *Nemca ali nemškutarja nikdar ne volimo!* piše, da nemškutar »zasmehuje svoje rojake, zaničuje govor in jezik svojega rodu in ga je sram, da je Slovenec, zato se štuli Nemec postati in vleče z Nemci, našimi protivniki.« (ZD 11: 74). V *Črti iz življenja političnega agitatorja* na začetku omenja profesorje, ki so bili najprej med najbolj navdušenimi zagovorniki slovenskega naroda, a so na to kmalu pozabili. Tudi nek pesnik, ki je tedaj Slovence opeval, je prišel tako daleč, da njegov sin še slovensko ne zna. Ob koncu piše še, da so Krakovčani danes povsem drugačni od tistih iz leta 1848, ki so se (vsaj z besedami) proti Nemcem in »Lahom« borili. Tudi s tem namigne, da so opustili svoje delo za narod.

Celotno delo temelji na dogodkih iz tedanje dobe. Pisatelj omenja prebujanje narodne zavesti leta 1848, veliko navdušenost za slovenski narod in potem spet zaton tega navdušenja. Besedilo se tudi zaključuje z omembo dogodkov iz leta 1868 v Trstu, kjer so se vneli spori med Slovenci in Italijani. Rupel (1967a: 313–314) poroča, da so med protesti zaradi novih verskih zakonov demonstranti napadli Slovence, ki so se s slovensko zastavo vračali iz čitalnice. Med nadaljnje obračune je posegla oblast, pri spopadu sta bili dve osebi ustreljeni. Omemba italijanske sovražnosti do Slovencev po Kmeclu (1996: 94) pomeni, da je v *Črti iz življenja političnega agitatorja* iskati tudi z dnevno politiko povezan protest proti italijanskemu iredentizmu.

V besedilu ni bilo tujk, prevzetih iz slovanskih jezikov. Tudi v *Zbranem delu* ni omenjeno, da bi bile v delu tujke take vrste. Vzroki za to so različni. Prvi je ta, da je Jurčič delo napisal na začetku novinarske poti, ko se še ni ogreval za tesnejše povezovanje z jezikom južnih sosedov. Prav tako je delo nastalo pred Jurčičevimi izletmi na slovanski jug, ki so bili dodaten sprožilec uporabe izrazov iz hrvaškega in srbskega jezika.

4.2.3 V Vojni krajini

V času bivanja v Sisku je Jurčič navdih za literarno delo črpal iz življenja graničarskih prebivalcev mesta in okolice. Tako sta nastali deli *V vojni krajini* in *Na Kolpskem*

ustju. Jurčič je povest *V Vojni krajini*, ki je izšla v prvem letniku *Zore* (1872), načrtoval že v Sisku, napisal pa jo je leta 1872 v Mariboru.

Pripoved se prične v Zagrebu, kjer pripovedovalec na službeni poti sreča zdravnika Janka V, slovenskega znanca iz študentskih časov. Janko je bil pred tem vojaški zdravnik v avstrijski vojski. Nazadnje je končal v Vojaški granici, kjer je dobil srčne in strelne rane. V Granici se je nastanil pri domoljubnemu nadlajtnantu Saviću. Z njim se je udeležil zabave pri pravoslavni cerkvi, kjer je spoznal gospodično Milano Vukovo in se vanjo zaljubil. Izpovedal ji je ljubezen in od tedaj redno zahajal k nekoliko zadržani Milani, čeprav ga je motila nerazložljiva nenaklonjenost njenega očeta. Položaj je želel izboljšati s snubitvijo, a deklica je bila mnenja, da morata še počakati. Jezen mladenič se je vrnil šele čez teden dni. Pri Vukovih je našel večjo družbo, ob mladenki pa Savićevega brata. Poln ljubosumja je med razpravo o srbstvu in hrvatstvu vse užalil ter odšel domov. S tem se je dokončno zameril Milaninemu očetu, tudi ona ga je prosila, naj je ne išče. Prejel je grozilno pismo, naj opusti svoje namere z Milano. Neko noč ga je zadel strel puške neznanca. Ko je ozdravel, je Milana že odšla v njemu neznano mesto. Zdravnik se nikoli ni povsem pozdravil. Pripovedovalec je po slovesu od prijatelja dobil sporočilo, da je šel v boj pod Garibaldijem. To je bil zadnji glas od zdravnika, zato je pripovedovalec sklepal, da je prijatelj padel za samoodločbo narodov.

Celotno delo preveva duh spodbujanja k delovanju za narod, kot je ta poudarjen v Jurčičev besedilu *Vrnimo se tudi na literarno delo*.

»Zedinjeno Slovenijo terjamo in jo bomo, ker jo moramo. A ona je še v veliki daljavi! Za zdaj skrbimo, da se ohranimo, skrbimo za duševni vsakdanji kruh, za to, da ne pojdemo nazaj, nego da se utrdimo in da smo res narod.« (ZD 11: 79–80).

Že pripovedovalca in prijatelja je spoprijateljila

»ljubezen do domovine ali eno in isto želenje, pomagati po moči ubogemu zaničevanemu in vendar tako lepe lastnosti imajočemu, tako lepe prihodnosti vrednemu slovenskemu narodu, iz katerega so naši očetje« (ZD 5: 84).

Prav tako zdravnikov stanodajalec Savić ljubi narodno literaturo in narod. O nujnosti ljubezni do naroda pridiga celo pop pri pravoslavnem obredu, ki govor zaključí kar z uvodnikom političnega časopisa. O politiki je podkovana tudi Milana. Tu je očitno Jurčičevo podpiranje izobraževanja žensk, o čemer piše tudi v podlistku *Malo poglavje o naših ženskah*. V slednjem poudarja, da se morajo tudi ženske izobraziti v politiki in ljubiti domovino, saj ženska otrok ne vzgaja »samo za svojih starih let veselje, nego celi človeški družbi in posebno domovini« (ZD 10: 203). Domoljubje se v povesti omenja še na večerji pri popu, ki je sledila zabavi ob cerkvi. Tu je mladi zdravnik »moral patriotične govore poslušati do trde noči« (ZD 5: 97).

V besedilu je poudarjena nujnost podpiranja narodne literature, tej temi se je Jurčič posvetil zlasti v novinarskih prispevkih *Literarno delovanje* in *Vrnimo se tudi na literarno delo*: »Večkrat smo že mi poudarjali, da je skoro vse to, vse rodoljubje in vse domovinsko delovanje procvelo iz podloge, ki jo je stvarilo naše slovensko pisateljstvo, naša literatura.« (ZD 11: 76). Glavni junak zgodbe stanuje pri nadlajtnantu Saviću, ki ima polno stanovanje hrvaških, srbskih knjig in revij. Nekaterim se je videlo, da so šle čez roke vse okoliške inteligence, spet druge niso bile niti prerezane. »Tu sem imel moža, ki je narodno literaturo tako zvesto podpiral, ker je bila narodna, kakor je bil pripravljen s sabljo dom in narod braniti.« (ZD 5: 89). Za narodno literaturo se zanima tudi mlada Milana.

»Začudil sem se posebno, kako je umela in čutila poezijo narodnih pesmi, začudil zato, ker sem predostokrat videl, da Hrvati in Srbi skoro manj cenijo te velike zaklade svoje literature nego oni izmed nas, ki jih poznajo.« (ZD 5: 93–94).

Analizirano literarno delo opisuje razmere Jurčičevega časa. V gostilni na začetku zgodbe se pogovori vrtijo okrog hrvaške vlade, njene siške opozicije in francosko-pruske vojne. Pripovedovalca jezi, ker je »čul tu v glavnem gradu staroslovanske troedine kraljevine toliko preveč – nemškutariti v razgovorih« (ZD 5: 81). Ker sedi sam, ga ostali kmalu osumijo, da je vohun. Tega je kriva Rauchova vlada, v času katere je bilo vohunjenje tako pogosto, da so imeli skoraj vsakega neznanca za »špijona«. V gostilni pripovedovalec bere tedanje časopisje, kjer občuduje narodni stil dopisnika. Delo se konča z omembo borbe pod Garibaldijem. Rauchovo vlado in njen

negativen vpliv, predvsem z zvezi s časopisjem, Jurčič omenja tudi v prispevku *Slovenci in Hrvatje*:

»Rauch je postal Hrvatom Napoleon III. prav z vrednimi pomočki. Narodni Hrvatje so hodili v jako bridko šolo, in imeli so do današnjega dne sami s seboj in proti sovragu domačinu preobilo posla, kakor tudi mi« (ZD 10: 380).

Raucha omenja še v besedilu *Volitve na Hrvatskem in Slovenci*: »nismo mogli brzo razumeti, kako je /.../ Rauch mogel narodno stranko tako mahom udušiti, /.../ kako je naenkrat na videz narodne stranke kar zmanjkalo« (ZD 10: 418).

Jurčič v duhu tedanjega časa poudarja tudi sovraštvo graničarskih Srbov do Madžarov. Glavni junak se v Granico vozi z nekim trgovcem, ki je bil »navdušen narodnjak in Slovan, pa baš tako ljut sovražnik Madžarov, kajti, kadar je o njih govoril, nikakor ni rabil vljudnih besedi« (ZD 5: 87). Da bi mu trgovec pokazal, da je ves narod enakih misli, kar spotoma ustavi tri graničarje. Ti mu strastno pritrdijo, da za nobeno ceno ne gredo pod Madžare. Prijatelj pojasni: »Ta narodni ponos, katerega sem kasneje povsod videl, me je kot Slovana veselil« (ZD 5: 88). O odnosih med Vojno krajino in Madžarsko je Jurčič pisal večkrat, največ prostora jim je namenil v prispevkih *Hrvatska in Provincializiranje Vojaške granice*: »Spomini na leto 1848 in sovraštvo proti Madžarom je v granici ostalo v narodu in v inteligenciji, celo med vsem nižjim oficirstvom, ki je vseskozi narodno.« (ZD 10: 431).

V delu je pisatelj opisal razlike med značajem »graničarsko-srbskega« oziroma »vzhodno-pravoslavnega« in osrednjeslovenskega prebivalstva (Barbarič 1986: 147). Po Ivanu Prijatelju se v povesti kaže Jurčičevo pojmovanje jugoslovanske ideje. Kot glavni značilnosti ljudi v Vojaški krajini je pisatelj navedel individualnost in patriarhalnost, ki sta njihov neločljiv del. Slovenec je pri njih dobrodošel, vendar njihove deklice kot tujec ne more dobiti. Jurčič je tako poudaril, da je jugoslovanstvo predvsem in le politična združitev na državni ravni, ki pa ne zahteva opuščanja kulturnih vrednot in narodne individualnosti (Prijatelj v Rupel 1967b: 365). O nujnosti ohranitve slovenščine kot dela narodne individualnosti in nenaravnem nadomeščanju slovenščine s hrvaščino je Jurčič pisal v drugem delu prispevka *Slovenci in Hrvatje*.

»Da se ohranimo, pripravljani smo žrtvovati vse, kar je mogoče. Naši južni sosodje iz tega lahko sodijo, da bode ob določenem času vsak zaveden Slovenec delal za zedinjenje ž njimi, dobro vedoč, da se samó na sebe, samó na svojo moč oprti držati ne moremo.« (ZD 10: 384).

A slovenščine (svojega vesla) še ne misli opustiti ali se obrniti k hrvaščini.

»Mi moramo v boju proti nemškutarskim valovom, ki so naš čolnič tako daleč odnesli, da se skoraj potapljamó, rabiti veslo, kakor smo ga najbolj navajeni, mi moramo zdaj doma vse moči zediniti, mi hočemo vztrajni biti, ne omagati, in cilj, proti kateremu veslamo, vedno pred očmi imeti.« (ZD 10: 384).

V zvezi s tujkami Rupel ugotavlja, da je *V Vojni krajini* prva povest, v kateri je Jurčič uporabil precej srbskih in hrvaških izrazov. Še oktobra 1870 je zagovarjal ohranitev slovenščine, po selitvi v Sisek se je od tega stališča oddaljil. V njegovih tedanjih dopisih v *Slovenski narod* se je pojavljalo čedalje večje število prevzetih besed. Novost iz novinarskega pisanja je kmalu prešla v njegovo leposlovje. Povest tako vsebuje besede, ki se v njegovih prejšnjih literarnih delih niso pojavljale (Rupel 1967b: 365). Med opombami k delu so v *Zbranem delu 5* z oznako (shrv.) našteje naslednje besede: *ozbiljne* (resne), *barem* (vsaj), *pregovor kaže* (pregovor pravi), *košuljo* (srajco), *'propovedanja'* (pridige), *da me je vzbunilo* (spuntalo, razburilo), *štovanje* (spoštovanje), *odmah* (takoj), *stališ* (stan), *kučegazda* (hišni gospodar) (ZD 5: 366–368).

V delu se je pojavila še tujka *osobito*, ki je v *Zbranem delu 9* označena s kvalifikatorjem shrv. in razložena s slovensko besedo *posebno*: »Toda osobito dolgo nisem mogel premišljati o germanskem krtu, ki nam zemljo pod nogami rije in vse dalje proti vzhodu svoj živelj širi.« (ZD 5: 81).

4.2.4 Ivan Erazem Tattenbach

Podlistkovni roman *Ivan Erazem Tattenbach* je izšel leta 1873, najprej je izhajal v *Slovenskem narodu*. Jurčiča so k pisanju pritegnile prireditve v spomin Zrinjskega in Frankopana, ki so potekale v času njegovega bivanja v Sisku. Leta 1871 je minilo dvesto let od smrti hrvaških in ogrskih plemenitašev, med njimi tudi Zrinjskega in

Frankopana, ki jih je zaradi kovanja zarote dala usmrtiti dunajska vlada. Iz tedanjega dogajanja je lahko potegnil vzporednice tudi z njegovim nasprotovanjem nemški oblasti in zagovarjanjem jugoslovanske združitve (Rupel 1967b: 371).

Roman se odvija sredi 17. stoletja, ko je zaživela ideja odcepitve Ogrske in južnoslovanskih dežel od Avstrije. Na Hrvaškem je zaroto vodil hrvaški ban Peter Zrinjski z ženo Anko Katarino Zrinjsko, slednja je pomoč na Slovenskem našla pri štajerskem grofu Ivanu Erazmu Tattenbachu. Za namene zarote je moral njegov viničar Jurij Gornik v Pohorskih gorinah pripraviti pogostitev. Prišli so duhovniki, župani, kmetje in grof s spremstvom. Med gostijo je morala biti lepa Gornikova hči Marjanica zaprta v koči, saj je bil njen ljubček, grofov pisar Ribelj, mnenja, da je grof ne sme videti. Naslednje jutro so Tattenbach in ostali na poti srečali Marjanico. Grof je lepi deklici in njenemu očetu ukazal selitev na grad Podčetrtek, kjer mu bosta bližje. Tattenbach je nadaljeval s pripravami na upor, a je vedno našel čas za obisk pri lepi Marjanici. Ko je Ribelj izvedel, da je deklica zdaj grofova, ga je v jezi napadel. Grof ga je ukazal zapreti na grad Konjice, kjer se je kmalu oglasil celjski sodnik Pavel Ahác. Grof, zaskrbljen zaradi Ahacovega obiska, je Riblja izpustil iz zapor. Ko je slednji izvedel, da je Marjanica medtem umrla od vročice, se je grofu maščeval tako, da je mariborskemu mestnemu pisarju odnesel original pogodbe o zaroti proti cesarju. Tattenbacha so kmalu zatem v Gradcu zaprli zaradi veleizdajstva in ga kasneje obglavili.

Glavna ideja dela je borba za »nasilno odcepljenje Ogrske in južnoslovanskih dežel od nemške Avstrije in za ustanovljenje svobodne Ogrske ter osnivanje neodvisne Hrvatske, kateri bi se bila pridružila Slovenija.« (ZD 5: 125).

Torej ideja, ki jo je zagovarjal tudi Jurčič v svojem novinarskem delu, čeprav v bolj postopni različici. Najprej je načrtoval administrativno združitev vseh Slovencev, nato združitev s Hrvati in nekeje v prihodnosti tudi odcepitev od Avstrije in Ogrske. O tem piše v besedilih *Štajerski deželni odbor in zedinjenje Slovencev IV, Preobširna avtonomija in Zedinjenje Slovencev in Hrvatov*.

»Nikakor se nismo potezali zato, da bi se ustvarila nova kraljevska krona, niti za to ne, da bi se popravil slovenski vojvodski klobuk, ampak skratka samo zato, da bi se administrativno združili v kompaktnih masah živeči Slovenci« (ZD 10: 416).

»Svojega združenja in ojačenja torej ne moremo opustiti; zdi se nam to prvi korak, ki ga moramo mi storiti, da se kdaj združijo vsi Jugoslaveni habsburške monarhije. Ravno tako pa smo pri nas splošno priznali idejo združenja s Hrvati.« (ZD 10: 416).

Rupel (1967b: 371) piše, da je Jurčič združevanje v jugoslovansko celoto najbolj vneto zagovarjal v začetku 70-ih let. Slovence je za svojo idejo pridobival s pomočjo časopisnih besedil in literature. V ta namen je uporabil feljtonistični roman, ki se je v ustavni dobi uveljavil s hitrim razvojem časopisov. Barbarič pa se sprašuje o zgodovinski verjetnosti jugoslovanske ideje o državi, katere del bi bil tudi slovenske dežele (Barbarič 1986: 148).

Želja po odcepitvi je izhajala tudi iz Jurčiču sodobnega razloga, saj so bili tedanji nemško-avstrijski oblastniki povsem gluhi za potrebe slovenskega naroda. V romanu piše, da so večino moči v času zarote na Slovenskem imeli v rokah višji sloji duhovščine in plemstvo, ki je bilo povečini nemško. »S srcem za svobodo slovenske domovine se ni dalo pri njem nič opraviti, ker srca za slovensko stvar ni imelo.« (ZD 5: 131). O tem razpravlja tudi v novinarskih prispevkih *Nemškutarja ali Nemca nikdar ne volimo!* in *Nemški jezik in mi*: »Nemec poleg vse lepote svojih talentov se ni nikoli do zdaj naučil, politično in narodno drugim narodom pravičen biti. On nima srca za drugega kot za sam sebe.« (ZD 11: 52).

Spet je poudarjena tudi pozitivnost podpiranja narodnega jezika in literature. Na dvorih zarotnikov Petra Zrinjskega in Frankopanov »govorilo in pisalo se je hrvatski, ne pa samo latinski in nemški, kakor je drugod bilo tačas v navadi« (ZD 5: 130). »Fran Frankopan, bogataš in veljak, se že tačas ni sramoval peti in pisati hrvatske pesmi in delati drame celo v našem – slovenskem jeziku.« (ZD 5: 130). S prevajanjem in pisanjem v hrvaščini sta se ukvarjala tudi Peter Zrinjski in Katarina Zrinjska.

Na koncu zgodbe pisatelj poveže Tattenbacha z Jurčiču sodobno idejo o samostojnosti Slovencev.

»In ti, slovenski bralec, ki si do tu potrpljenje imel, čitati ta kratki obris zgodb moža, ki je padel (čeprav je imel človeških napak mnogo) ipak za veliko idejo, ki bi, uresničena, bila našo slovensko in celo slovansko zgodovino predrugačila – ti pojdi, ako ti prilika nanese, na njegov grob in obžaluj, da je padel tako, da so trimufirali nad njim njegovi sovražniki, ki tudi niso prijatelji tvojega roda!« (ZD 5: 209).

Matjaž Kmecl (1996: 194) zaključek romana opiše kot najbolj novinarskega zaradi neposrednega »čiščenja« pokvarjenega nemškega grofa, ki naj bi se krivde opral tako, da je umrl za idejo južnoslovanske države.

V delu se pojavlja veliko slovanskih izposojenk, o njih piše urednik *Zbranega dela* Mirko Rupel. Ugotavlja, da tekoče branje *Ivana Erazma Tattenbacha* motijo srbske in hrvaške besede, ki jih je Jurčič v svoja besedila uvedel po bivanju v Sisku (ZD 5: 391). Med opombami k delu so v *Zbranem delu 5* z oznako (shrv.) našteje naslednje besede: *akoprem* (čeprav), *okladiti se* (staviti), *preozbiljno* (preresno), *barem* (vsaj), *svrho* (namen), *Akoprem* (akoprav, čeprav), *je oril vojni krik* (razlegati se), *se ... oporavi* (si opomore) (ZD 5: 393–397).

V delu so številne tudi besede, ki jih kot »srbohrvatske« tujke označuje Breznik: *upotrebiti* (uporabiti) (129), *štedljivo* (varčno) (140), *odgojevanje* (vzgajanje) (141), *preozbiljno* (preresno) (142), *ozbiljno* (resno) (146, 164), *društvo* (družba) (144), *posla* (opravka) (145, 166), *divna* (čudovita) (146), *istina* (resnica) (152), *odvažna* (pogumna, pomembna) (153), *ipak* (vendar) (155), *vsakako* (vsekakor) (157), *dirnjen* (ganjen, zadet) (164), *smatrala* (imela za kaj, čislala) (165), *svrhe* (namena) (166), *živci* (čutnice) (167), *prilичno* (umestno) (173, 199), *znal* (vedel) (177), *upropastite* (uničite) (191), *oril* (razlegal se): »Na dravski strani je oril vojni krik, koč po polju so gorele« (ZD 5: 202). Skoraj vse našteje besede po SSKJ spadajo med zastarele knjižne oblike, imajo kvalifikator zastarelo – zastar. Kvalifikator publ. (publicistično) ima le beseda »smatrala«.

4.2.5 Tugomer

Jurčič je v letu 1876 za tisk pripravil z Levstikovo pomočjo predelano tragedijo *Tugomer*. Prva slovenska tragedija je izšla kot 3. zvezek *Slovenske knjižnice* (Barbarič

1986: 156, 158). Ob izidu drame ni bilo znano, da *Tugomer* ni v celoti Jurčičevo delo (Orožen 1981: 385). Verjetno je Jurčič Levstika za pomoč prosil, ker je želel odpraviti psihološke in oblikovne nedodelanosti svojega besedila (Barbarič 1986: 161). V tem poglavju je predstavljena Jurčičeva izvirna, torej nepopravljena verzija *Tugomera*.

Drama se začne s pogovorom dveh starcev, ki ugotavljata, da bo kmalu vojna z Nemci, a Sloveni se ne upajo upreti. Prikaže se menih, ki potoži o težkem spreobračanju Slovencev, sicer pa dela za frankovskega kralja, ki želi zavzeti slovensko področje. Meniha kmalu obišče slovenski knez Tugomer, ki potrebuje pomoč, da bi pridobil Zorislavino ljubezen. Čeprav obljubljena Tugomeru, je raje izbrala Čeligoja, ki je dobil vojvodski naslov, do katerega je imel dedno pravico Tugomer. Čeligoja je zato skrivaj ubil v bitki in bil tedaj odpeljan v ujetništvo k obmejnemu frankovskemu grofu Geronu. Tu se je dal pokristjaniti, da bi spet lahko videl Zorislavo. Slednja zavrača njegovo ljubezen z argumentom, da je Čeligoj v boju padel, Tugomer pa se je dal ujeti. Njegov vreden naslednik bo le, če gre nad Franke in se zmagovit vrne. Dogajanje se preseli na Perunišče, kjer slovenski županje volijo novega vojvodo. Izberejo Neklona, Tugomera pa pošljejo k Frankom skleniti mir. Tugomer domov prinese novice o sklenjenem miru, a Zorislavino srce bo njegovo šele, ko se bo Frankom uprl z orožjem. Tugomer sklene Zorislavo pridobiti z izdajo, h grofu Geronu odpelje najpomembnejše Slovence, ki jih z zvijačo pobijejo. Kmalu pridejo v slovensko deželo Franki, ljudje bežijo. Zorislava ostane v vasi, k njej pridejo frankovski vojaki in Tugomer. Tega pretresena vdova zabode in pobegne v gore. V hišo prispe Geron, zadovoljen, da se mu ne bo treba ukvarjati s Tugomerom.

Eden glavnih elementov tragedije je strah Slovencev pred bojem s Franki in njihova želja po miru namesto po boju. Pred slovensko politično apatijo je Jurčič sodobnike redno svaril v svojih časopisnih besedilih: *O goriških Slovencih in njih deželnem zboru*, *Še ena beseda k slovenski politiki*, *Sami za sebe*, *O domači stvari II* in *Naš notranji sovražnik*.

»Nevarnejši nego naša nemškovalna vlada in vsi naši nemškutarji vkup je za nas Slovence malomarnost, nedelavnost, neveselje do narodne blagosti, apatija do domovinske svete stvari, kateri služiti do zadnjega, je vsak sin naše otečbine dolžan, ako hoče ime poštenjakovo in domoljubovo nositi.« (ZD 11: 108).

O Slovenih, ki križem rok mirno čakajo na prihod Frankov, govorita že starca na začetku drame. Mnenje, da Slovenci ne smejo več čakati, temveč morajo iti v boj, zagovarjata tudi Zorislava in svečenik Zovolj: »Čuvaj svoj slovenski narod pred izdajalci, čuvaj ga pred mehkužci in strašljivci« (ZD 9: 34). Tugomer ni vreden naslednik Čeligoja, ker ni umrl v bitki (boj), ampak se je dal ujeti (čakanje). Strah pred spopadom je skrit tudi v odločitvi županov, da se bodo namesto bitke dogovorili za mir. Ko Tugomer tako res dobi obljube miru, nastopi ponovno Zorislava, ki opominja, da je potrebna borba in ne slabe obljube.

V drami se pojavlja tudi nekaj nemške miselnosti, na katero je Jurčič odgovarjal v svojem novinarskem delu, kot na primer v že omenjenem besedilu *Nemškutarja ali Nemca nikdar ne volimo!* Menih na začetku drame govori takole: »In dalje ne vem, čemu bi ti Slovenci živeli sami zase. Primerno in dostojno je, da se drugi narodi našim nemškimi šegam pokoré. Svoboda ni za vse.« (ZD 9: 11). Slovenov ni uspel pridobiti s sladkimi besedami, potrebna bo zvižajača ali vojna.

Barbarič poudarja, da Jurčičevi verziji drame ne manjka aktualiziranih političnih idej. Dolenjski pisatelj je svečeniku Zovolju v usta položil besede o svobodi, ki bi jih lahko zapisal tudi kateri od Jurčičevih sodobnikov (Barbarič 1986: 160–161). Zovolj se obrača k Perunu, naj pomaga rešiti Slovence.

»O Perun, Perun, bog, ki braniš Slovence, ne ostavi sedaj tega svojega naroda slovenskega, ko so prišli časi narodne pogibeli. Vzdrži svojim slovenskim sinom pogum, vdihni jim ono ljubezen do domovine, katera jih ohrabri, da mogó umreti za slovenstvo, a ne ga popuščati.« (ZD 9: 33).

»Ne pusti, da bode Sloven, vprežen kakor živina v plug frankovskim gospodarjem, pot potil in roke žulil za tvoje in naše vrage.« (ZD 9: 34).

Svojega pomočnika, osirotelega dečka Cvetička, pa starec spodbuja: »Perun ti bodi otec, domovina mati. Kadar dorasteš, ostaneš veren našemu Perunu in slovenski domovini.« (ZD 9: 35). »Tačas vstani, hrabri druge, bodri vse, naj bodo zvesti narodu, naj ljubijo domovino, naj ne zaupajo tujcem, kateri hote naš rod uničiti.« (ZD 9: 35). Ob koncu drame Zovolj spregovori še zadnjo repliko, s podobnimi Jurčič spodbuja tudi bralce svojih novinarskih prispevkov: »Pride še dan slovanstva in pride osveta, osveta na morilce slovenske svobode.« (ZD 9: 64). V drami se tem iz Jurčičeve

sodobnosti dotika še ena starejša oseba, babica Vrza. Tej se prikaže privid krvavega Nemca, ki se ji pride rogat in ubit sina.

V drami se pojavlja tudi razkrinkavanje Nemcev, ki pod pretvezo vere širijo svojo oblast, podobno kot to počnejo v Jurčičevem času s širjenjem svoje kulture in jezika. To avtor najbolj neposredno obsodi v besedilu *Vsiljivci z nemško kulturo*, kjer so slovanski narodi predstavljeni kot divje živali, ki jih Nemci kot mojstri trenirajo. Nemci opravljajo nehvaležno delo kultiviranja Slovanov.

»Saj vemo, mi in ti, da se pravi 'kulturo na iztok nositi', preloženo v nefigurni obče razumljivejši jezik, ki je malo manj trd kakor nemški, nekaj vse drugega kakor kar po besedah pomenja. – Kakor lastnik menažerijski, mojster divje zverjadi ne kroti svojih levov in tigrov zato, da bi jih 'manire' naučil ali celo 'svobode' navadil, temveč le iz samopridnosti, umazanega egoizma in iz lakomnosti po denarju, katerega mu zarad tega gledalci skupaj znašajo, tako tudi vam ni za kulturo, nego za nekaj drugega. Nehajte hinavčevati!« (ZD 11: 151–152).

Podobno sporočilo vsebuje tudi besedilo *Narodnostni boj Slovencev in novi položaj*.

»Vlade, od katerih smo zahtevali pomoč proti germanizaciji, so se mogle sklicevati na 'stranko', ki je v deželi obstajala iz tujcev in ljudi, ki so se v takih razmerah seveda narodnostno odtujili, in katere gesla pri zatiranju nacionalnega gibanja so bila 'kultura', 'svoboda', 'nemška izobrazba' itd., poglavitni očitek proti Slovincem pa 'narodno sleparstvo'« (ZD 10: 411).

Jurčič nadalje piše, da »ne bo težko strgati nasprotnikom naličnico svobode in kulture, ki jim je doslej hinavsko služila za sistematično pridobivanje Slovencev za tujenacionalne namene« (ZD 10: 413). Tako v drami menih prigovarja Tugomerju, naj odide k Frankom, saj jim gre le za »razširjanje edino zveličavne vere, za red in pokoj v deželi« (ZD 9: 42). Tam bo moral narediti le stvari, ki bodo za korist naroda. Izkaže pa se, da so Geronovi nasveti vse prej kot nedolžni, saj Tugomera nagovori, da k Frankom pripelje slovenske može, ki jih severni sosedje pomorijo in tako zlahka osvojijo slovensko področje.

Urednik *Zbranega dela* Rupel (1960: 268–269) piše, da je Jurčič tokrat politična vprašanja iz sodobnosti prenesel v dramo, kjer je kot izhodišče uporabil zgodbo o bojih med polabskimi Slovani in Nemci. S tem delom je spodbujal domoljubje svojih

rojakov, nad katerimi so avstrijskim Nemci po zmagi nad Francozi zagospodarili bolj kakor kadar koli prej. Slovence so želeli potujčiti in zaslužniti, zaradi težkih razmer pa so se med Slovenci »pojavaljali malodušneži in odpadniki«. Jurčič je z dramo potegnil vzporednice med sodobno borbo Slovencev z nemško oblastjo in med bojem polabskih Slovanov z Nemci v 10. stoletju.

Kmalu po izidu drame je vsebino Jurčičevega *Tugomerja* opisal Fran Levec. V drami je našel precejšnjo mero fanatičnosti, ki naj bi se je dolenski pisatelj naučil od sočasnih nemških pisateljev. Predvsem po letu 1870 je Jurčič videl, kako so se najboljši nemški literati nenadoma spremenili v glasnike nemške ideje. Vsaka pesem, vsako literarno delo je bilo grajeno na narodni ideji in v želji prinesiti narodno zavest med ljudstvo. Jurčiča je tak način pisanja povsem prevzel, tudi sam je sklenil tako pisati. Kmalu zatem je prebral Freytagov roman *Sol und Haben* in druga zgodovinska dela tega pisatelja. Nemški pisatelj je v svojih delih slovanstvo opisal izredno negativno, »to mu je sama lenoba, nesnaga, zapravljivost« (LZ 1887: 189–190). Če nemški pisatelji tako grdo pišejo o nas, zakaj jim ne bi vračali z enakim, je razmišljal Jurčič. Nič čudnega torej, če je v *Tugomeru* »udáril na struno, ki zdaj tako neprijetno brni, baš nemškemu ušesu?« (LZ 1887: 189–190).

Jurčičeva verzija tragedije ni tako arhaizirana kot Levstikova in torej v njej ni staroslovenskih besed, a je v delu kljub temu prisotno veliko slovanskih izposojenk. Med opombami k delu so v *Zbranem delu 9* z oznako SRBOHRVATIZEM (shrv.) našteje naslednje: *uzmi* (vzemi), *meniše* in *kneže* (zvalnik iz srbohrvaščine), *zmijo* (kačo), *buzdovan* (kij), *akoprem* (čeprav), *ozbiljno* (resno), *osobito* (posebno), *ker naši sovražniki* (J. je tu rabil hrv. *jer*), *onda* (tedaj), *robinje* (sužnje), *ikako* (sploh kako), *Jesmo!* (Smo!), *Jest, tako je* (Je, tako je), *valjda* (najbrž, menda), *tekar* (komaj, šele) (ZD 9: 275–279).

V delu so uporabljene tudi besede, ki jih kot »srbohrvatske« tujke označuje Breznik: *vojnika* (vojak) (15), *ipak* (vendar) (16), *opasna* (nevarna) (16, 36, 39, 52, 59, 62), *čin* (dejanje, stopnja), *učiniti* (storiti) (18, 20, 45, 49, 57, 60), *istina* (resnica) (18, 29, 38, 42, 45, 50, 54, 61, 62), *zovete* (klicati) (18, 43, 53), *ozbiljno* (resno) (22), *znaš* (v pomenu veš) (23, 28, 33, 41, 42, 53, 59, 62), *idem* (grem, pojdem) (24, 27, 34, 39, 43, 53), npr.:

»Idi, in kadar se prvak tega naroda in zmagovalen poveljnik vrneš, *osvetivši* nad Franki tudi moje sovraštvo do njih, oglasi se pri Zorislavi za njeno srce, *idi*, a čuvaj, da te zopet ne ujemó, *znaš*, Tugomer?« (ZD 9: 29).

Med tujkami po Brezniku so še *osobito* (posebno) (25), *ostavi* (zapusti) (33), *sigurno* (varno) (45, 50), *tugovati* (tožiti) (56), *društvu* (družbi) (57), *lanec* (veriga, verižica) (62), *osveta* (maščevanje) (63, 64). Večina besed je po SSKJ zaznamovana s kvalifikatorjem zastar. (zastarelo) ali star. (starinsko).

4.2.6 Slovenski svetec in učitelj

Roman *Slovenski svetec in učitelj* je Jurčič pisal v zadnjih letih svojega življenja. Pisanje je prekinila Jurčičeva smrt, zato je delo ostalo v rokopisu, neizoblikovano in nedokončano. A rokopis je dovolj dolg, da velja za zaključeno celoto, za prvi del romana v treh delih. Jurčič je že napisano besedilo popravljal, tako da ga je Levec brez večjih sprememb lahko izdal pet let po pisateljevi smrti (Rupel 1968b: 277). Po velikem uspehu *Tugomera* je Jurčič dobil nov zagon za opisovanje zgodovine starih Slovanov. Tokrat si je izbral zgodbo bratov Metoda in Cirila. Zunanji vzrok za pisanje je bilo tedanje (1863) obhajanje tisočletnice prihoda solunskih bratov na Moravo. Slavljenje je tudi v slovenskem prostoru zasedlo glavna mesta v časopisju ter v drugih smereh ustvarjalnosti (Orožen 2002: 450). Pisatelja je davna preteklost Slovencev zanimala že v šestdesetih letih, ko je bral o bojih med Samom in Dagobertom ter o Kajtimaru in Valdungu (Rupel 1968b: 283). Svoje zanimanje je v času priprav na pisanje *Slovenskega svetca in učitelja* usmeril v intenzivni študij objav o slavni misijonarjih (Rupel 1968b: 298). Jurčič je verjetno poznal vse, kar je pomembnega o tej temi na slovenskih področju izšlo do leta 1880 (Orožen 2002: 450), kar dokazuje tudi seznam Jurčičevih zapiskov v *Zbranem delu 8*.

Delo se prične leta 871, ko se je Strahomer odpravil v Ljubljano poslušat svetega moža Metoda. Na slovenskem področju so tedaj krščanstvo oznanjali nemški duhovniki in tako širili frankovsko oblast. Moravski knez Rastislav je zato po učitelje nove vere poslal v Konstantinopol. Vero sta prišla oznanjat Metod in Ciril, papež ju je blagoslovil za škofa in dovolil mašo v slovenščini. Po Cirilovi smrti je Metod odšel

oznanjevat k panonskemu knezu Koclju. Na njegov uspeh ljubosumni nemški duhovniki so sklenili Metoda zvatiti na sinodo na Bavarsko, kjer naj bi preverili njegovo »pravovernost«. Potem ko so Nemci s pomočjo kneza Svetopolka ujeli Rastislava, se je Metod odločil sodelovati na shodu. Na poti se je ustavil v Ljubljani, kjer se je njegovim učencem pridružil Strahomer. V Solnogradu so Metoda pričakali nemški škofje, menihi, duhovniki in tudi slovenski knez Svetopolk, ki so ga Nemci premamili s sladkimi besedami, da je prestopil na njihovo stran. V obtožbi so poudarili, da ima le solnograška škofija pravico do širjenja vere na slovenskem področju. Metod je bil po obtožbi le nek Grk, ki je teptal njihove pravice, maševal v barbarskem jeziku, frankovski duhovniki so morali pobegniti. Metod je ovrgel obtožnico z argumentom, da je slovensko področje v rokah papeža. V slovenščini mašuje zato, da ga narod lahko razume. Ni Grk, temveč je Slovenec. Do razsodbe je Metod zaprt v samostanu, kjer izve, da so Rastislavu Nemci izkopalili oči. To sporoči Svetopolku, Rastislavovemu nečaku, in mu svetuje, naj gre domov branit domovino. Knezu res uspe premagati frankovsko vojsko. Ob koncu romana Metod in Svetopolk obiščeta Ptuj, kjer ju ljudstvo navdušeno sprejme kot zmagovalca nad Franki.

Zanimiva je ugotovitev, da se določeni elementi iz romana pojavljajo tudi v Jurčičevih novinarskih besedilih. Tako v besedilu *Narodnostni boj Slovencev in novi položaj*, objavljenem že leta 1871, piše: »Potem ko so nemški Franki na severozahodu naseljene Slované poteptali in svojo oblast razširili tudi proti jugu, na današnje Koroško, Kranjsko, Štajersko« (ZD 10: 410). Dve leti kasneje v prispevku *Ob novem letu 1873* Jurčič zapiše: »Naj nam vsem novo leto prinese občno preverjanje, da bijemo eden véliki boj: za obstanek našega narodnega bitja, in da je bogme v tem boju treba Svetopolkovega uka.« (ZD 11: 49).

V romanu se spet pojavlja Jurčiču sodobna misel o Nemcih, ki pod pretvezo vere širijo svojo oblast in jezik. Tako piše, da so začeli solnograški škofje širiti krščanstvo na Pribinovih ozemljih, a so slabo opravljali nalogo. Govorili so le nemško, pa tudi domačini so sumili, da želijo Nemci samo vsiliti svojo oblast. Tudi Orožnova (2002: 452–453) poudarja, da se Jurčičevi lastni nazori v besedilu *Slovenski svetec in učitelj* med drugim kažejo v stopnjevanju svoje in zgodovinske negativne opredeljenosti do frankovsko-nemške strani v preteklosti in sodobnosti.

Z idejo osamosvajanja Slovencev je tesno povezana misel o kulturni osvoboditvi Slovencev od Nemcev, predvsem osamosvojitve slovenske vere. Rastislav je namreč vedel, da gre frankovskim duhovnikom zlasti za širjenje nemške oblasti. Zato »je sklenil drugod učiteljev za svoje Slovence iskati« in poslal po učitelje v grški Carigrad. Pošljejo mu Cirila in njegovega brata Metoda, ker sta Solunjana, »a Solunjanje vsi čisto slovenski govore« (ZD 8: 54).

Narodnostna poanta dela se kaže tudi v tem, da Jurčič trdo delo solunskih bratov in posledične uspehe pripisuje temu, da govorita slovensko in da sta Slovena, kar pa zgodovinsko ni resnično. »Tudi nadaljnje trudovito delo za Slovence, prebite muke in prestana preganjanja mogel je le Sloven Ciril, le Sloven Metod za svoj narod pretrpeti, tujerodec Grk bi tega ne bil mogel.« (ZD 8: 55). Metod se tudi pred sinodo v Solnogradu zagovarja, da ni Grk, temveč Sloven. »Ako sem jaz prišel kot sin slovenskih Solunjanov med svoje rodne brate z vero Kriščevo, nisem prišel kot tujec med tujce, nego kot Sloven med Slovence, kot brat med svoje.« (ZD 8: 97). Orožnova razmišlja, da je Jurčič njun uspeh utemeljil le z narodno pripadnostjo, spregledal pa je versko in človekoljubno naravnost misijonarja, ki ima vsakega, tudi pogana, za brata v Bogu. Jurčič je zgodovinske podatke tako svobodno razvijal glede na svoje potrebe (Orožen 2002: 452–453). A misijonarja nista bila »Slovena«, spadala sta le med solunske Grke, ki so govorili jezik naših prednikov, kot to pojasni Dular v *Zbranem delu 8*: »Jurčič se, dalje, ni oziral na zgodovinska dejstva, ko je npr. razglasil Cirila in Metoda za Slovana« (ZD 8: 288) in

»Brata Konstantin in Metod sta res bila pripravna za nalogo, ki jima jo je naložil cesar. Čeprav sta bila po rodu Grka, sta vendar dobro znala slovanski jezik, kakor so ga govorili prebivalci v okolici Soluna, saj so slovanske naselbine segale prav do mestnega obzidja.« (ZD 8: 290).

V delu se pojavljajo tudi zagovori slovenščine, ki zvenijo kot citati iz Jurčičevih novinarskih prispevkov *Jaz sem Kranjec, Slovenec pa ne; Bog nas varuj takih prijateljev; Naš jezik*.

»Vedno nam očitajo, da naš jezik še ni razvit, da je še komaj na prvi stopinji razvijanja. /.../ Dozdaj še ne poznamo ni enega moža, ki bi slovanščino bil preštudiral, popolnem poznal, pa bi ji bil potem uboštvo očital« (ZD 11: 22–23).

Metod slovenščino takole zagovarja:

»Da je jezik vaših sosedov Slovenov surov in barbarski, tega baš vi ne smete reči, ker ga niti ne poznate. /.../ Kdor hoče soditi o čem in svojo sodbo drugim kot pravilo naložiti, od njega se pač sme zahtevati, da se je prej v stvari sam poučil. Kdor pa je slovenski jezik naučil se, kdor do korenine pozna njegovo izobrazljivost in čudovito bogastvo, ta bode o njem vse drugače govoriti moral, ako hoče nepristransko soditi in ga ne moti strast sovražnosti do vsega tujega.« (ZD 8: 97–98).

V svojih novinarskih besedilih Jurčič velikokrat omenja, da Nemci tožijo, kako grdo ravnaajo z njimi Slovenci (*Nemški jezik in mi, Divje sovraštvo do Slovanov* in predvsem besedilo *Ob novem letu 1880*: »Saj vidimo, da naši sovražniki po svojih novinah tulijo, da se njim krivica godi, ako mi terjamo, naj se njim zabrani nam krivico delati.« (ZD 11: 183)). Nekaj podobnega Metodu očita tudi njegov tožnik Rihbald. Po prihodu Metoda je med ljudstvom zavelo še večje sovraštvo do nemških učiteljev. Kot da ne bi vedel, da je bil sam Slovencem še bolj sovražen, Rihbald nadaljuje, da »je bilo že za naše življenje opasno ostati še dalje tam; pobegniti smo morali« (ZD 8: 99).

Ko Metod Svetopolku razlaga, kaj vse naj opravi v domovini, sledi istim idejam, ki jih je zagovarjal Jurčič v novinarskih prispevkih:

»da zediniš, državo urediš in izobraziš slovenski narod, da ga osvobodiš od tujih vplivov, da podpiraš njegove učitelje in odvrataš od njega vse one tujce, ki hočejo njegovega duha zamoriti, da vzpostavijo na razvalinah svoje gospostvo« (ZD 8: 110).

V besedilu *O domači stvari : III Ali je naš narod demoraliziran ali neveden?* Jurčič prav tako piše o nujnosti izobraževanja: »Glavni nalog vsakega omikanega, vsakega zavednega rodoljuba slovenskega pa je in ostane še dolgo ta: nevednost in nezavednost iz našega naroda trebiti.« (ZD 11: 107).

Nemci so na slovenske zahteve pogosto odgovarjali z argumenti na precej trhljih nogah, s katerimi se je moral vsakodnevno boriti tudi Jurčič. O tem piše v časopisnih prispevkih *Štajerski deželni odbor in zedinjenje Slovencev*, »*Vaterlandu*«, *Liberalizem in mi*, *Jaz sem Kranjec, Slovenec pa ne*, *Čudna logika nemškega agitatorja g. Kalteneggerja*. V besedilu *Nemški jezik in mi* Jurčič opisuje nekega učitelja

Gariboldija iz Ljubljane, ki očita Slovencem, da so njihovi starejši literati nemškutarji, ker so pridno nemške knjige brali. Jurčič pa odgovarja, da Nemcem, ki so prav tako pridno zajemali pri francoski, italijanski in angleški literaturi, nihče ne očita, da bi se morali »zato pofrancoziti, polašiti, poangležiti« (ZD 11: 51). Enega takih neutemeljenih argumentov sliši tudi Metod. Menih Grunzo, »svetopisemski učenjak« (ZD 8: 106), ugovarja Metodovi ideji, da so vsi jeziki v svetih knjigah enakovredni. Poncij Pilat je dal na Kristov križ napis »Jezus Nazarenski, kralj Judom« (ZD 8: 106) nabiti le v treh jezikih, v grškem, latinskem in hebrejskem. S tem, ko je Bog to dovolil, je določeno, da se sme sveta maša le v latinskem, grškem in hebrejskem jeziku izvajati. Slovenskega jezika pa na križu ni bilo.

Na nemške sladke besede in zle namene, ki se za njimi skrivajo, je Jurčič kot urednik *Slovenskega naroda* redno opozarjal med drugim tudi v besedilu *Nemškutarja ali Nemca nikdar ne volimo!*.

»Nemca ne poslušajmo in ne volimo za svojega poslanca, ker on ni naše krvi, ni našega rodu; zato nima srca za nas in za naše težave in on bo – če ima prav zdajle sladke besede – zmerom le nemške pravice branil, naših slovenskih nikoli. Nemec je in bo zmerom na to gledal, da bi on nad nami Slovenci gospodaril. Tega pa mi ne smemo pustiti. Mi moramo biti sami gospodarji v svoji domovini.« (ZD 11: 73).

Te obljube so prepričale tudi kneza Svetopolka. Nemci so ga s sladkimi besedami in prijaznostjo prepričali, da je najprej izdal svojega strica Rastislava, nato pa se preselil v Solnograd. Prave, torej zle nemške namene je spregledal šele, ko je izvedel za strašno stričevo usodo, ki so ga oslepili.

Avtor zopet poudarja tudi njemu sodoben strah pred Nemci in apatijo naroda. Tako si prebivalci Ptuja želijo, da bi bil njihov knez Braslav podoben Svetopolku ali vsaj njemu pokoren, ne pa Nemcem. Koliko so Frankom že hrane, blaga odnesli in ljudi v suženjstvo odpeljali. »In kdo je bil kriv? Mi sami, ki smo poslušali take kneze, ki so od straha pred Nemci do nog padali in jim danj dajali iz naših kašč in naših hlevov.« (ZD 8: 165). Tak je bil Pribina, Nemcev se je bal tudi Kocelj.

Orožnova v že omenjenem besedilu piše, da je roman, kljub zgodbi iz preteklosti, aktualiziran, Jurčič prek njega za ubeseduje svoja lastna politična gledanja in izkušnje na preteklost in sedanost, usodo slovenskega naroda in slovanstvo nasploh. Roman naj bi bralca seznanil s svetom davne preteklosti, v njem spodbujal narodno zavedna čustva, mu oblikoval presojo o prebranem in ga vodil k dejanjem (Orožen 2002: 451–452).

Tudi v *Slovenskem svetcu in učitelju* se pojavljajo tujke. Med opombami k delu so v *Zbranem delu 8* z oznako (shrv.) našteje naslednje besede: *za odišlimi tovariši* (po srbohrvaščini narejena oblika *odišlimi* ni več v rabi), *gatati* (vedeževati), *prosvedovati* (ugovarjati, protestirati), *ozbiljne* (resne), *kaže Svetopolk* (kazati v pomenu reči), *brezuvetno* (brezpogojno), *valjda* (bržkone), *onda* (tedaj), *celoval* (poljuboval) (ZD 8: 332–342).

V delu so pogoste tudi besede, ki jih kot »srbohrvatske« tujke označuje Breznik: *istini* (resnica) in *obistinilo* (uresničilo) (45, 54, 60, 95, 98, 99, 101, 114, 116, 119, 121, 122, 128, 137, 144, 146), *znal* (vedel) (54, 57, 68, 78, 87, 93, 120, 127, 131, 132, 148, 171, 175), *biskupije* (škofije) (56), *posla* (opravka) (59), *prilično* (umestno) (60), *opasnejšim*, *opasnost* (nevarnejšim, nevarnost) (62, 73, 77, 81, 87, 93, 114, 115, 126, 146, 151, 171), *slovo* (beseda) (63), *došleci* (prišleki) (64, 85, 126, 156), *divna* (čudovita) (66, 74), *propoveda* (pridiga) (66), *ipak* (vendar) (66, 69), *jedva* (komaj) (72, 156, 166), *veščaki* (izvedenci) (72), *devojče* (deklica) (75, 76), *pozvala*, *zval*, *zovejo* (klicati) (82, 106, 178, 179), *povestnico* (zgodovino) (95), *upotrebil* (uporabil) (95), *činov* (dejanj, stopenj) (97), *ozbiljne* (resne) (101), *idemo* (gremo, pojdemo) (106), *potvora* (popačenje, spačenje) (108), *slučaja* (primera, naključja) (115), *ostavili* (zapustili) (130), *prelesti* (zvijača) (136), *valjda* (bržkone) (136, 162), *mnogobrojen* (številen) (152), *brezuvetno* (brezpogojno) (152), *laskati* (dobrikati se) (155). Zopet je večina besed v SSKJ označena s kvalifikatorjema *star.* (starinsko) in *zastar.* (zastarelo).

4.3 *Izsledki analize*

Pri analiziranju del so bile v ospredju tri različne skupine elementov, ideje, ki jih je Jurčič zagovarjal pri novinarskem delu, vzporednice z Jurčiču sodobnim dogajanjem in besede, prevzete iz drugih slovanskih jezikov.

1. Ideje, ki jih je Jurčič zagovarjal pri novinarskem delu

Že Jurčičeva zgodnja dela so vsebovala ideje, ki jih je kasneje ubesedoval v časopisju. Vzrok je verjetno v tem, da gre za teme, ki so tedaj obvladovale celoten slovenski prostor in Jurčič ni bil njihov edini ali prvi glasnik. Pojavile so se že pred njegovim novinarskim delovanjem, zato so prisotne tudi v delih, nastalih pred tem obdobjem. S pričetkom dela za *Slovenski narod* pa se te ideje izkristalizirajo. Tako kot se je avtor prej ukvarjal z bojem Slovencev proti tujcem (Nemcem), bojem kmečkega prebivalstva proti gospodi, se zdaj v njegovih delih pojavijo bolj izčiščeni in konkretni pogledi, kot so zagovori slovenščine, nasprotovanje vnašanju nemške kulture, spodbujanje razcveta (narodne) literature. Vsebinski vpliv njegovih časopisnih besedil je močan, določeni izseki Jurčičevih literarnih del so skorajda prepisani s strani njegovega časopisa.

2. Vzporednice z Jurčiču sodobnim dogajanjem

Dve izmed petih natančneje analiziranih del sta postavljeni v Jurčičevo sodobnost. V obeh v sodobno okolje trdno postavi aktualne poglede in politično stanje. Tudi v njegovih zgodovinskih delih se vidi močan vpliv sodobnosti. V usta Perunovih svečenikov, nemških grofov in oznanjevalcev »nove vere« polaga besede, ki bi bile za njihov čas nenavadne, za Jurčičevo okolje pa so glavno gonilo razvoja. Zagovarjajo namreč zedinjenje naroda, povezovanje s Hrvati in rabo slovenščine.

3. Besede, prevzete iz drugih slovanskih jezikov

Besedila so prešla skozi tri jezikovna »sita«: najredkejše je bilo Breznikovo, sledita mu *Opombe v Zbranih delih* in *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Po Brezniku sodeč je v delih res veliko tujk, ki pa so očitno od njegovega časa do izida *Zbranih del* v precejšnji meri izgubile tako oznako, saj jih večina tam ni omenjena. Še manj besed

je kot prevzetih označenih v SSKJ, kjer so večinoma dobile kvalifikator starinsko ali zastarelo.

5 Jurčičeva novinarska dela: rast iz literature

V drugi polovici 19. stoletja je bil slovenski knjižni jezik postavljen pred nove izzive. Prilagoditi se je moral rasti množičnih občil (pisne publicistike in pisnega poročevalstva) in velikemu napredku ved in stroke, ki ga je povzročil tehnološki razvoj. Leta 1873 je začel izhajati prvi slovenski dnevnik *Slovenski narod*. Nova naloga jezika je bila vsak dan znova obveščati o dogodkih, ki so se urednikom zdeli zanimivi za bralce. Dogodkov pa je bilo zaradi pestrosti družbenega razvoja, političnega življenja in številnih društev vedno več. Zaradi časovne in tehnične stiske, potrebe po kratkosti besedil ter konkurenčnosti so se s prvim dnevnikom oblikovale jezikovne posebnosti, značilne za poročevalstvo (Kalin Golob 2006: 283). Kot drugi slovenski poklicni novinar oz. časnikar je bil Jurčič med prvimi Slovenci, ki so se preživljali z lastnim pisanjem. Kot urednik dnevnika *Slovenski narod* je uvedel novo vrsto intelektualca, ki si kruh služi le s peresom (Dovič 2006: 543–544). Zaradi rednega pisanja za časopis so navedeni dejavniki gotovo vplivali tudi na novinarsko pisanje Josipa Jurčiča. Tako nastali posebni jezikovni elementi, ki dolenskega pisatelja oddaljujejo od literarnega področja, pa so središče tega poglavja.

Analiza je zaobjela 88 Jurčičevih novinarskih besedil, objavljenih v poglavju *Politični članki* v deseti in enajsti knjigi njegovega *Zbranega dela*. Jurčič je sicer objavil več časopisnih prispevkov, a so analizirani teksti najbližje novinarskim besedilom v današnjem pomenu besede. Njegovi podlistki (imenovani tudi feljtoni), ki so v času svojega nastanka spadali med novinarska besedila, so danes ostali aktualni zaradi njihove literarne vrednosti, sama oznaka feljton pa poimenuje prostor objave, rubriko v časopisu, ne pa določen žanr.

Glavno vprašanje pri analizi je, kako Jurčičevi novinarski prispevki odstopajo od njegovih literarnih del. Kje se v njih pojavljajo elementi, ki kažejo na oddaljevanje od literature, bližanje novinarskemu jeziku, kje je razviden vpliv novih nalog jezika.

Najprej je naveden krajši pregled literature o novinarskem jeziku Josipa Jurčiča in drugih piscev njegovega časa, predvsem Frana Levstika. Analiza se nato posveča vprašanju, kako prispevki ustrezajo razlikam med novinarstvom in literaturo ter značilnostim medijev, časopisov in časopisnih besedil. Ob navajanju strokovne literature o novinarstvu išče značilnosti Jurčičevih novinarskih prispevkov in raziskuje, kako blizu je njegovo časopisno delo današnjemu pojmovanju novinarstva. Ob majhnem številu Jurčiču sodobnih raziskav je večja pozornost namenjena današnjemu strokovnemu gradivu o novinarstvu. Novinarski prispevek je sestavljen tako iz zunanje forme in vsebine, zato sta analizirani obe. Pri tem je v nalogi večji poudarek na analizi vsebine.

Ena od dveh ovir pri pripravi analizi je bilo dejstvo, da »so novinarski žanri in vrste zgodovinske kategorije, odvisne od mnogih družbenih razmerij« (Košir 1988: 57). Podobno velja tudi za druge elemente novinarskega diskurza – od Jurčičevega pisanja je minilo več kot sto let, v tem času so se pogledi na novinarstvo spremenili, zato je uporaba današnjih kriterijev za oceno Jurčičevih besedil manj zanesljiva.

»Vsakokratna nova analiza novinarstva bo vedno znova odkrivala nove kriterije za opredelitev novinarske kakovosti. To kaže na problem spremenljivosti definicije novinarske kakovosti.« (Erjavec 1998: 7).

Niso se spremenili le pogledi na novinarstvo, temveč tudi same okoliščine, v katerih novinarji ustvarjajo. Dober primer spremenjenih okoliščin je svoboda tiska: »Objektivno poročanje je mogoče uresničiti le v določenih družbenih in še posebej medijskosistemskih razmerah, kot je svoboda tiska.« (Erjavec 1998: 36). Svoboda tiska je bila v drugi polovici 19. stoletja še v povojih, zlasti na slovenskem področju. Časopis podjarmljenega naroda ni smel grajati svojih gospodarjev, Avstrijcev. Jurčičeva besedila zato verjetno niso mogla razviti vseh lastnosti kakovostnih časopisnih besedil, kot so znane danes.

5.1 Jurčičev novinarski jezik

5.1.1 Novinarski jezik Jurčiča in njegovega časa

Raziskav jezika časopisov iz časa prvih slovenskih dnevnikov na Slovenskem ni veliko. Med najbolj obsežnimi je doktorska disertacija Monike Kalin Golob, na podlagi katere je nastalo delo *H koreninam slovenskega poročevalstva*, ki je temeljno gradivo za nastanek te diplomske naloge. Za večino ostalih študij pa Tomo Korošec v svoji doktorski disertaciji *Poglavja iz strukturalne analize slovenskega časopisnega stila* iz leta 1976 ugotavlja, da so se omejile le na področje jezikovne kritike, torej so jih bolj kot posebne značilnosti časopisnih besedil zanimale njihove napake. Ne gre za raziskave stila, temveč za gradnjo temeljev za nadaljnje puristično delovanje. Najbolj tipična je v tem smislu raziskava jezika v časopisnih besedilih, ki jo je opravil Anton Breznik. Podobna ji je tudi študija Janeza Dularja, opisana so še dela Janeza Jesenka in Karla Slanca. O Jurčiču novinarju in tedanjem časopisju je pisal tudi Matjaž Kmecl, ki je naveden na drugih mestih diplomske naloge.

Jezik in vsebino *Slovenskega naroda* je pretresal že Jurčičev sodobnik Janez Jesenko v seriji podlistkov *Časnikarstvo in naši časniki*. Jesenko v njih pregleduje zgodovino slovenskega pisanja za časopise in obenem navaja nekatere lastnosti tedanjih časopisov in novinarjev. Podlistki so izhajali v *Slovenskem narodu*, zato ni presenetljivo, da daje Jesenko ravno Jurčiču velike zasluge za novinarstvo. Jurčič naj bi imel železno voljo, a je bil hkrati tudi blag, vzoren urednik (Jesenko 1884: 62–63). Sicer pa naj bi dober novinar (po Jesenku »časnikar«) pisal resnico in po svojih prepričanjih ter bil odgovoren za svoje ravnanje. Med lastnosti dobrega novinarja spadajo še poštenost, vestnost, jasnost in naravnost (Jesenko 1884: 99, 237, 289). Na področju različnih žanrov se je Jesenko (1884: 120, 209–214) obširneje ukvarjal z uvodniki. Po njem je bistvena dobra vsebina, novinarji naj v uvodnih prispevkih pišejo o domačih in pomembnejših tujih, tudi neevropskih političnih vprašanjih.

Tomo Korošec ugotavlja, da je Jesenkova knjiga prva obširna razčlenitev slovenske publicistike 19. stoletja, ki prinaša tudi veliko določil novinarskega obnašanja in kodeksa, vendar se z jezikovnimi vprašanji izrecno ne ukvarja (Korošec 1976: 11).

Korošec navede nekatere Jesenkove izjave, ki se ukvarjajo predvsem z načeli praktične stilistike.

»Kdor jasno misli, ter si je pridobil tudi primerno izobraženost, pisal bode tudi v časopise naravno in jasno. Jasna naravna pisava v časopisu ne izključuje umetnosti v pisavi, izključuje pa vse izumetničeno in preveč skrbno narejeno« (Jesenko 1884: 289).

Korošec nadaljuje, da je imel Jesenko že izdelane poglede na strokovna vprašanja časopisnega sporočanja, uvršča ga med prve slovenske teoretike časopisnih žanrov (Korošec 1976: 11). Korošec kot primer zapiše naslednji citat.

»Pisava ali bolje slog podlistkarju mora biti gladek in gibčen kot je gibčno njegovo mišljenje, udajati se mora vsakej obliki ter besede in stavke stvarjati, primerjati in menjavati prav po predmetu, katerega podlistkar obdeluje« (Jesenko 1884: 268).

Karel Slanc je v prispevku ob 25-letnici izhajanja *Slovenskega naroda* zapisal, da je bila največja vrlina prvih urednikov *Slovenskega naroda* pisanje v »čistem, lepem jeziku ter z ono gorkoto, ki jo vzbuja v talentu – pisatelju pogled na domovino, teptano po tujcih.« Novinarski prispevki iz teh časov naj bi zveneli kot živi govori, ki jih je po navdušenju premagal le kasnejši Simon Gregorčič. Namen besedil pa je bil na prvem mestu »vžiganje plamenov domovinske ljubezni« (Slanc 1893: 7).

Po Jesenku se je s slovenskim in tudi Jurčičevim novinarskim jezikom poglobljeno ukvarjal Anton Breznik (*Jezik naših časnikarjev in pripovednikov*). Po Breznikovem mnenju časniki sledijo starim Ilircem, ki so slovenščino želeli nadomestiti s »srbohrvaščino«. Jezik časopisov naj bi tako opustil mnogo slovenskih oblik, predvsem tistih besed, ki se povsem razločujejo od hrvaških izrazov. Ta sprememba v novinarskem jeziku naj bi vplivala tudi na znanstveni jezik. V literaturi je vpliv manj viden, saj umetnik pred seboj nima tujih časopisov in tujih knjig, prek katerih bi nanj lahko vplival tuj jezik. Breznik je enega od primerov vpliva novinarskega jezika na literaturo povezal z Jurčičevimi besedili v *Slovenskem narodu*. Ko se je Jurčič v njih začel približevati srbohrvaščini, je opaziti nove izraze tudi pri drugih pisateljih, npr. v Tavčarjevi povesti *Žala prigodba mlajših let*. Ena glavnih težav te jezikovne mešanice po Brezniku je, da ljudstvo in tudi izobraženci takega jezika ne bodo razumeli. S temi novostmi naj bi se ustvarjal dvojni jezik: »časnikarski« s hrvaškimi, srbskimi,

romanskimi tujkami, in umetnostni, kjer prevladuje domač jezik. Zaradi »časnikarske pisave« naj bi se v jeziku ustvarila troizraznost, saj slovanske izraze nadomešča najprej s srbskimi oz. hrvaškimi tujkami, nato pa še z romanskimi. Na koncu je Breznik postavil definicijo časopisnega oz. »časnikarskega« jezika, ki naj bi bil »po svoji vrednosti najnižja, po svojem vplivu pa najmočnejša vrsta jezika.« (Breznik 1944: 76–81).

O samem Jurčičevem jeziku v novinarskih besedilih je Breznik prav tako opravil obširno raziskavo, ki pa spada zlasti na področje jezikovne kritike. Več pozornosti si zasluži zaradi svoje odmevnosti, saj je kljub pomanjkljivostim močno vplivala na kasnejše pisce. Po Brezniku (1944: 108–109) je Jurčič jezik *Slovenskega naroda* med vsemi najbolj »privijal na srbohrvaščino«. V prvih letih je po Breznikovem mnenju pisal še slovenščino brez večjega števila prevzetih besed, uporabljal ni niti tistih hrvaških besed, ki so jih pisali Bleiweis, Levstik in drugi. Breznik v tem oziru opozarja na Jurčičev uvodnik z naslovom *Slovenci in Hrvatje*, kjer Jurčič odklanja mešanje hrvaškega in slovenskega jezika.

Jurčiča naj bi popolnoma spremenilo bivanje v Sisku, kjer se je zaposlil pri časopisu *Südslavische Zeitung*. Navdušen je bil nad pristnim slovanskim duhom, redno je bral srbske časopise in govoril hrvaško. Vse to naj bi mu zbudilo ljubezen do srbohrvaščine, ki je prisotna tudi v njegovih dopisih v slovenske časopise. Z uporabo prevzetih besed je nadaljeval tudi kot glavni urednik, njihova raba se še poveča z dvema izletoma na slovanski jug, na kronanje kneza v Beograd in na odpiranje univerze v Zagreb. Drugi razlog za uvedbo tujk naj bi bil narodnoobrambena značaja, saj se je obvarovanje naroda takrat zdelo možno le s povezavo z južnoslovanskimi narodi (Breznik 1944: 110–111).

Prevzete besede iz slovanskih jezikov naj bi Josip Jurčič vnašal tudi v umetnostni jezik. Po Brezniku naj bi te besede prevladovale v povestih *Telečja pečenska*, *V vojni krajini* in v delu *Ivan Erazem Tattenbach*. V časopisu je Jurčič začel bralce skoraj po šolsko učiti srbohrvaščine, tiskal je celo neprevedene tekste iz južnih časopisov. Zaradi takih besedil je imel opravke s sodiščem, češ da ima od oblasti dovoljenje le za slovenski časopis. Tu se je branil, da sta slovenščina in hrvaščina isti jezik, samo drugo narečje. Na njegovo pisanje naj bi vplivala tudi Levstikova dopolnitev

Tugomera s staroslovenskimi izrazi, ki jih je Jurčič nato uporabljal v novinarskih besedilih. Podobno naj bi ob rusko-turški vojni leta 1877 v svoja poročila vpletal ruske besede (Breznik 1944: 111–119).

Jurčič se je nazaj k slovenščini po Brezniku (1944: 120–126) najprej vrnil v literaturi v letih od 1876 do 1878. Tako naj bi bil jezik *Doktorja Zobra* že bolj »čist«; romana *Med dvema stoloma* ter *Cvet in sad* imata le še nekaj prevzetih besed; najčistejši naj bi bil jezik *Lepe Vide* in *Rokovnjačev*. Leta 1879 se je začel preobrat tudi v novinarskem jeziku. Vzrok naj bi bil Stritar, ki je menil, da naj slovenščina ostane jezik za preprosto ljudstvo, gospoda pa naj govori hrvaško. Jurčičeva raba prevzetih besed se je zdela pretirana tudi Mateju Cigaletu. Dokončno »čiščenje« slavizmov naj bi v *Slovenskem narodu* opravil šele Ivan Tavčar. Breznik je raziskavo zaključil z ugotovitvijo, da se je od številnih Jurčičevih izposojenk ohranila komaj kaka petnajstina.

Breznikov pogled na Jurčičevo in siceršnje novinarsko pisanje je v svoji disertaciji obravnaval Tomo Korošec (1976: 12). Ugotavlja, da se Breznikove ugotovitve prenašajo v sedanji čas preveč mehanično. Jedro Breznikove razprave je namreč vezano na trideseta leta 20. stoletja, na tedanje stanje slovenske jezikoslovne teorije ter družbene in politične razmere na Slovenskem. Korošec določi tri glavne točke Breznikove razprave:

»1. Breznik priznava vpliv jezika časopisnih sporočil na 'druge vrste jezika', do tega vpliva pa zavzema odklonilno stališče, 2. Breznik loči med 'časopisnim', 'umetnostnim' in 'znanstvenim' jezikom, vendar izrecno govori o 'najnižji vrednosti' časopisnega jezika, 3. Breznikova razprava je bila v času svojega nastanka izrazit politikum.« (Korošec 1976: 12).

Takratna pozitivnost Breznikovega dela se je prenašala v novejši čas brez ozira na jezikovni družbeni razvoj. Tako je imelo Breznikovo prizadevanje nezaželeno posledico, purizem in preostro čiščenje prevzetih besed. O pretiranosti boja govorijo tudi raziskave Stanka Suhadolnika, ki jih navaja Korošec in ki kažejo, da je le ena tretjina izposojenk, ki jih je naštel Breznik, prevladala nad slovenskimi izrazi. (Korošec 1976: 12–18).

O Jurčičevem novinarskem jeziku je pisal tudi Janez Dular (1971: 156–158). Ta v *Slovenskem narodu* iz leta 1879 odkriva močno slaviziranost v besedju, oblikah in skladnji. To je bilo po Dularju v skladu s takratnimi Jurčičevimi in splošnimi prizadevanji za politično in jezikovno zблиžanje Slovanov. Dular tujke, predvsem tiste iz slovanskih jezikov, uvršča med lastnosti novinarskega jezika, med pojave, ki motijo in zmanjšujejo sporočilno vrednost in praktično učinkovitost novinarskih prispevkov. Po Dularju slavizmi najbolj očitno vdirajo v besedje, besedotvorje in skladnjo. Svoje ugotovitve sklene z mislijo, da

»slavizmov v našem časnikarskem jeziku ne moremo spregledati, kajti že zaradi svoje številčnosti so ena izmed največjih posebnosti današnje časnikarske slovenščine, ne glede na to, kako jih vrednotimo.« (Dular 1971: 158).

Dular spada med Breznikove somišljenike, ki jih je bolj kot stil pisanja zanimala prisotnost besed tujega izvora.

5.1.2 Levstikov novinarski jezik in vpliv na Jurčiča

Josip Jurčič je Frana Levstika poznal osebno, starejši pisatelj mu je bil za zgled, delila sta podobne poglede na slovensko politiko in si denar služila (Levstik vsaj nekaj časa) na enak način, tj. z urejanjem časopisa in pisanjem zanj. Zaradi teh dejavnikov je v nadaljevanju predstavljen Levstikov novinarski jezik in njegov vpliv na Jurčičevo ustvarjanje.

O njegovem novinarskem jeziku je v *Slovenski kulturnopolitični in slovstveni zgodovini* pisal Ivan Prijatelj. Levstikov *Naprej* naj bi se najbolj odlikoval po svojem klenem, narodnem in slovnično dognanem jeziku. Prijatelj nadaljuje, da Levstik ni uporabljal »običajnih žurnalističnih tujk«, namesto njih je poskušal uvesti domače besede, nekatere so se udomačile v jeziku kot npr. vodomet, polog, zarota. Veliko tujk je Levstik opisal s celim stavkom. Internirance je tako npr. označil z »morajo ostati, kamor jih deno«. Prijatelj nadalje navaja mnenja drugih piscev o *Napreju* in Levstiku. Einspieler je pisal, da je *Naprej* propadel »večidel zavoľjo svojega jezikovanja«. Po slovenskem slovničarju Antonu Janežiču pa je bil *Naprej* »vsem v jezikoslovnem

oziru pravi učitelj,« ki naj bi obetal, »naš jezik s časom prestvariti na podlagi stare slovenščine in narodske govornice« (Priatelj 1956: 428).

Anton Breznik (1944: 151, 157) je zapisal, da se je Jurčič učil predvsem pri Levstiku kot časopisnemu ustvarjalcu in »jezikovnem mojstru«. Ko je Levstik po letu 1861 začel v jezik v časopisu vnašati slovanske besede, je to vplivalo tudi na mlajšega pisca. Jurčič je Levstikovo jezikovno reformo prenesel v umetnostni jezik. Levstik je nanj kot že omenjeno vplival tudi s predelavo *Tugomerja*, kamor je vnesel staroslovenske besede, ki jih je Jurčič nato uporabljal v svojih besedilih.

Jezik publikacije *Naprej* in Levstika je zanimal tudi Toma Korošca (1981: 351–357). Jezik *Napreja* je po Korošču mešanica publicistične tradicije, kulturnopolitičnih razmer, Levstikovega jezikovnega nazora in zahtev novinarstva. Opozarja tudi na nasprotujoče si oznake v Breznikovih ocenah Levstikovega časopisnega jezika. Breznik se ne more odločiti, ali Levstik piše ljudski jezik ali »ilirščino«. Korošec oporeka Breznikovi misli, da je Levstik v *Napreju* pisal slovanske izposojenke iz samega veselja nad slovanskimi jeziki. Levstik je vedel, da v »ljudskem jeziku« ni vsega, kar prinesejo nove potrebe naraščajoče intelektualizacije in vsakodnevnega novinarskega pisanja. Zato je predlagal, da naj besede, ki jih v slovenščini ni, jemljemo iz slovanskih jezikov ali starih slovenskih besed. Te nove besede so v besedilu pogosto nastopale v parih, ob priporočeno besedo je Levstik v oklepaju navedel po njegovem mnenju neprimerno besedo.

Levstik je na Jurčiča najbolj vplival s svojimi idejami in pogledi na literaturo. Karel Glaser je zapisal, da je Jurčič Levstikov spis *Napake slovenskega pisanja* prebral trikrat, si ga dobro vtisnil v spomin in vse svoje življenje pisal po njem (Glaser 1898: 101). Jurčič je že med prvimi začel uresničevati Levstikov slovstveni program, objavljen v *Popotovanju od Litije do Čateža*. Pod vplivom Levstika je Jurčič naredil načrt za roman *Deseti brat* (Lutar Ivanc 2006: 47). Na pisatelja je močno vplivala tudi Levstikova negativna kritika romana *Cvet in sad*, ki je bila eden od razlogov, da je Jurčič roman končal šele deset let po začetku pisanja. (Kmecl 1994a: 180).

5.2 Razmerje med novinarstvom in literaturo

O povezavi Jurčiču sodobnih zametkov poročevalstva in literature obširneje piše Monika Kalin Golob (2003: 161–162). V 19. stoletju razvijajoči se funkciji – publicistična in strokovna – se logično navezujeta na leposlovje, ki je bilo do tedaj poglavitno vadbišče za pisanje. Iz literarne tradicije so izvirali tudi sami avtorji besedil v prvem slovenskem dnevniku, med njimi so številni slovenski literarni klasiki. To je še eden od razlogov, da je vpliv umetnostne funkcije prisoten tudi v časopisnih besedilih. Poročevalstvo se je le postopno ločevalo od leposlovnih elementov in pod vplivom objektivnih stilotvornih dejavnikov ustvarjalo svoja specifična jezikovna sredstva. K počasnem osvobajanju poročevalstva je pripomoglo tudi dejstvo, da se poklic novinarja (urednika in dopisnikov) tedaj še ni profesionaliziral. Tudi ko se je to zgodilo, so časopisni ustvarjalci sebe sprva še vedno dojemali kot pisatelje.

Monika Kalin Golob (2003: 156–160) pri analizi dopisov iz začetkov *Slovenskega naroda* ugotavlja, da je zanje značilna navezava na pisemsko, strokovno in literarno območje. V zvezi z vplivom literature omenja štiri značilne uporabe pripovedne tehnike pri pisanju dopisov: 1. pisec sledi poteku dogajanja z veznim besedilom, s pomočjo katerega tudi označuje prehode in usmerja bralca po sestavku (*Začnimo!; Poglejmo pa si sedaj natančneje ...*); 2. pripovedovalec je v besedilu prisoten z ogovarjanjem bralca (*Uverjen sem, dragi bralec, da nesi še bral dopisa ...*); 3. pisec piše v prvi osebi (*kakor sem zadnjič /.../ poročal*); 4. nenavadno menjavanje preteklika in sedanjika, ki se pojavlja tudi pri delih tedanjih literatov (tako se ustvarja napetost in občutek bližine). Vzporednice s temi elementi Kalin Golobova najde tudi v Jurčičevem *Desetem bratu*, menjavanje prihodnjika in preteklika zasledi v Jurčičevi *Črti iz življenja političnega agitatorja*, kjer se nahaja še primer veznega besedila: »naj pove naslednji prizor«.

Po kriterijih Kalin Golobove (2003) so v analiziranih Jurčičevih novinarskih prispevkih prisotni še močni pripovedni elementi: 1. pogosto se pojavlja vezno besedilo, npr. »Začnimo pri duhovnikih.« (ZD 11: 195); 2. v besedilih je prisoten stalen dialog z bralcem: »Mi s tem, kar smo tu izgovarjali, ne prekličemo, kakor /.../

bralec razvidi, ničesar /.../« (ZD 10: 365); 3. Jurčič sicer piše v prvi osebi množine, a s tem običajno misli sebe (v okviru uredništva in politične stranke), če je potrebno, piše tudi v prvi osebi ednine in tako poudari mnenje kot svoje lastno, primer je polemika z Jakobom Alešovcem: »*On mene ne more razžaliti*« (ZD 11: 201); 4. manj izrazito je literarno menjavanje časov.

Literatura in novinarstvo sta tesno povezana, za celo evropsko novinarsko dejavnost je značilen močan vpliv književnosti (Košir 1988: 43). Razlike med literarnimi in novinarskimi besedili so najbolj očitne v predmetu upovedovanja, načinu upovedovanja in funkciji oz. cilju upovedovanja.

Literatura lahko piše o stvareh, ki ne obstajajo in so se zgodile le v domišljiji, po Toporišiču je njen cilj ustvarjanje miselnega (fiktivnega) sveta, ki je povsem individualen (Toporišič 2004: 31). Novinarstvo pa govori o »sedanjosti, o tem, kar se zdaj dogaja in kakor se dogaja, z dejstvi ali z interpretacijo teh dejstev« (Košir 1988: 34). Sporoča torej o realnih stvareh.

Druga razlika je v načinu obdelave predmeta, saj literatura bolj poudarja jezikovni del besedila. »Za umetnostni jezik so v veliki meri značilne nenavadne zveze besed, besedne novotvorbe in razširjene pomenske rabe.« (Toporišič 2004: 32). Literarni jezik je s svojo raznolikostjo in subjektivno rabo jezikovnih sredstev odprt prostor za interpretacije. Za novinarski jezik pa Koširjeva (1988: 19) nasprotno opozarja, da gre za diskurz, ki pričakuje čim manj interpretacij in je enkratno enkodiran, torej enopomenski.

Literarno in novinarsko ustvarjanje se razlikujeta tudi v svojem cilju. »Čisti poročevalski jezik želi predvsem informirati, literarni jezik pa v ospredje postavlja estetsko funkcijo.« (Erjavec 1998: 82). Pri literarnem jeziku gre za

»samosvoje (nekoristno) besedovanje, poustvarjanje resničnosti človekovega življenja v vsej svoji telesni, duhovni in družbeno politični zapletenosti. Umetnostni jezik ne služi niti praktičnemu ali strokovnemu, niti publicističnemu sporočanju« (Toporišič 2004: 31).

Nasprotno pa novinarstvo na prvo mesto postavlja referencialno funkcijo. V okviru te vrste sporočanja so na voljo reference, ki morajo biti skupne sporočevalcu in naslovniku, da lahko slednji prepozna kraj in čas dogajanja ter njegove nosilce (Košir 1988: 18).

Aplikaciji navedenih definicij na Jurčičeve novinarske prispevke pokaže naslednje ugotovitve.

1. Besedila pripovedujejo v večini primerov o stvareh, ki so se dejansko zgodile. Le redko se Jurčič v svojih prispevkih odpravlja v domišljjski svet. Kraj, čas dogajanja in njegovi nosilci so poznani tako piscu kot naslovnikom, teksti so podrejeni referencialni funkciji.
2. Pisatelj sprva piše še zelo literarno (pogosti so tropi in figure), kasneje se bliža objektiviziranemu jeziku in postopno opušča literarne elemente.
3. Večina Jurčičevih novinarskih prispevkov želi informirati bralce, jih opozoriti, jim svetovati. Jurčiču ne gre za to, da bi pisal zaradi jezika samega, čeprav tudi to igra močno vlogo. Posredovanje zbranih informacij mu pomeni več kot umetniški izraz.

5.3 Značilnosti medijev, časopisja in časopisnih besedil

Glavne naloge sodobnih javnih občil so informirati, oblikovati javno mnenje, vzgajati in zabavati. Med občila spada tudi časopisje, za vsak časopis pa so značilne štiri prvine: aktualnost (ažurnost), publiciteta, periodičnost in univerzalnost (Košir 1988: 14–15). Aktualnost kot časovna dimenzija pomeni hitrost odziva medija oz. novinarja na temo ali dogodek (Erjavec 1998: 56). Publiciteta kaže na to, da je časopis za razliko od osebnih javna zadeva, periodičnost pa je povezana z (redno) kontinuiteto izhajanja časopisa (Košir 1988: 15). Univerzalnost je v tesnem stiku z dejstvom, da novinarji pišejo za raznovrstno občinstvo, zato morajo informacije naslovniku posredovati na preprost način, tako da jih lahko razume večina bralstva (Toporišič 2004: 30).

Osnovna enota časopisja je časopisno besedilo, ki ga Koširjeva definira takole:

»Časopisno novinarsko besedilo je po intenciji enopomenska pisna-jezikovna in grafična celota v množično komunikacijskem dejanju, katere funkcija je ažurno sporočanje o aktualnih dogodkih (pojavih) družbeno konstruirane stvarnosti tako, kakor so se ti dogodki zgodili v okviru kolektivnih mehanizmov percepcije, z določitvijo kraja, časa in nosilca(cev) dogajanja, ki morajo pripadati skupnemu referencialnemu univerzumu sporočevalca in naslovnika.« (Košir 1988: 19)

Časopisno besedilo naj bi bilo vzeto v pregled kot celota, tako jezikovna kot grafična, kar pomeni, da so njegov del tudi fotografije, naslovi in drugi grafični dodatki. (Košir 1988: 19).

Aplikacija navedenih definicij na Jurčičeve »politične novinarske prispevke« prikaže, da (vsaj delno) že ustrezajo opisanim kriterijem. Njihove glavne naloge so podobne nalogam sodobnih medijev, pri čemer sta poudarjeni vzgojna funkcija in želja oblikovati javno mnenje. Gre za javna besedila, ki redno izhajajo. Nekoliko se zatakne pri aktualnosti oz. ažurnosti in univerzalnosti. Aktualnost je bila v drugi polovici 19. stoletja precej daljšega časovnega obsega kot danes, poleg tega pa večino analiziranih sporočil predstavljajo uvodniki, za katere je aktualnost manj pomembna kot za informativna besedila. Zato Jurčičevi novinarski prispevki v večini primerov odgovarjajo na dogajanje počasi, aktualnost pa je najbolj izrazita v njegovih dopisih. Univerzalnost je prav tako omejena – Jurčičeva časopisna besedila so bila namenjena zlasti (liberalnim) rodoljubom, izobraženim Slovencem, po možnosti meščanom. Ta tendenca je bolj opazna v kasnejših letih njegovega »žurnalističnega« delovanja, ko je uporabljal vse več tujk in citatov iz latinščine in nemščine, ki so jih razumeli le izobraženci in so verjetno kmečkim bralcem, vajenim praktik Mohorjeve družbe, delali velike preglavice.

5.4 Zunanja oblika

Analiza se osredotoča na štiri najbolj očitne lastnosti zunanje oblike Jurčičevih novinarskih besedil. Najprej na samo mesto objave tekstov, na podlagi katerega je mogoče sklepati tudi o njihovi vsebini (npr. objava na prvi strani – zametki uvodnika, objavljane v rubrikah ...). Nato se analiza ukvarja z naslovi časopisnih besedil, ki s svojo (ne)razčlenjenostjo kažejo na določeno stopnjo razvitosti novinarskih besedi. Sledi iskanje zametkov časovno-prostorskega vhoda, ki so prav tako povezani z

razvitostjo novinarskih elementov v tekstih. Nekoliko neobičajna je četrta postavka, kjer so predstavljeni podpisi pod prispevki, ki niso bili običajna praksa, njihova naloga pa je bila že tedaj potrditev resničnosti, objektivnosti besedila.

5.4.1 Mesto objave

Skoraj vsa analizirana besedila so bila objavljena na prvi strani *Slovenskega naroda*, takoj pod naslovom kot prvi prispevek v časopisu. Večina jih je zasedala le prvo stran, četrtina se je nadaljevala tudi na drugi ali tretji strani. Približno polovico besedil na prvi strani spremlja še podlistek. Okoli dvajset jih je natisnjenih za obvestilom (najpogosteje za *Vabilom na naročbo*, pogosto tudi za obvestilom o *Slovenskemu narodu* in njegovih delničarjih). Nekaj tekstov je natisnjenih na drugi strani. Tri besedila so bila uvrščena v rubriko Dopisi, eno najdemo v rubriki Domače stvari. Devet tekstov je izšlo v več delih, v dveh, treh ali štirih nadaljevanjih, ki so označena z zaporednimi rimskimi številkami.

Po mestu objave je mogoče sklepati na vsebino novinarskih besedil, očitno je, da gre v večini primerov za zametke uvodnikov, ki so zasedali prve strani v časopisju. Objave v rubrikah Dopisi in Domače stvari kažejo na dopise.

5.4.2 Naslovje

Kot ugotavlja Monika Kalin Golob (2003: 215) so najbolj opazen del današnjega časopisja naslovi. Ti spadajo med »osrednje stilotvorne pojave poročevalskega stila« in jim pripada veliko prostora na raziskovalnem področju.

1. Oblika: razvito naslovje z nadnaslovom, velikim naslovom, podnaslovi in sinopsisom se v analiziranih prispevkih še ne pojavlja.

Naslovi so sicer pogosto natisnjeni v dveh vrstah, vzrok za to je pomanjkanje prostora in ne ločevanje na naslov in podnaslov. Pomanjkanje prostora je vzrok tudi za ločevanje besed v naslovu, npr. »Preganjanje slovenskih profesorjev« (ZD 11: 12); »Ugovorna obravnava 'slovenskega naroda'« (ZD 11: 110) in uporabo kratic, npr.

slov. v naslovu »Slovenija, vstani!« (ZD 10: 349)³. Večdelna besedila imajo pod glavnim naslovom še podnaslov (I.), (II.), (III.), (IV), odvisen od števila delov. Včasih ima zadnji del večdelnih prispevkov podnaslov (Konec.).

Skoraj za vsemi naslovi je pika, kar morda nakazuje, da so tedanji pisci naslov razumeli kot zaključeno celoto, na koncu katere mora biti ločilo. Pojavljajo se še narekovaji, klicaji, vprašaji ter kombinacija klicaja in vprašaja: »Želje 'severnih barbarov'« (ZD 10: 436); »'Vaterlandu'« (ZD 10: 438); »Beseda o našem 'razporu'« (ZD 11: 67). Nekaj naslovov na koncu nima ločila, ker se besedilo začne v naslovu in nadaljuje v novinarski prispevek: »SAMI ZA SEBE hočemo denes /../« (ZD 11: 43); »HRVATSKA se bliža /../« (ZD 11: 62).

V seriji dopisov iz Beograda ima naslov tudi vlogo časovno-prostorskega vhoda, tej temi je več pozornosti posvečeno kasneje.

Nekateri naslovi izvirnih besedil v časopisu se ne ujemajo povsem s tistimi v *Zbranem delu*. Primer je naslov izvirnega besedila »Hrvatsko vseučilišče in Magiari« ter naslov istega članka, objavljenega v *Zbranem delu* »Hrvatsko vseučilišče in Madžari« (ZD 11: 98). V *Zbranem delu 10* in *11*, ki je izšlo 100 let po Jurčičevem pisanju, ni več izvirnih, temveč so v njih objavljeni prirejeni teksti. To je razumljivo, saj gre večina objavljenih del skozi redakcijo in tako tudi v današnjih izdajah objavljena Jurčičeva literarna dela niso povsem enaka tistim v prvi izdaji.

2. Funkcije: Korošec loči tri funkcije naslovov: poimenovalno-informativno, informativno-stališčno in pozivno-pridobivalno (Korošec 1998: 48). Naslove analiziranih Jurčičevih časopisnih besedil je v večini primerov mogoče razporediti v te skupine.

1. Naslov s poimenovalno-informativno funkcijo besedilo označuje, poimenuje temo oz. vsebino besedila (Korošec 1998: 48). Taka je večina naslovov analiziranih novinarskih besedil:

³ V *Zbranih delih* so navedeni nedeljeni naslovi, deljeni naslovi se pojavljajo v originalnih besedilih, ki so bila objavljena v *Slovenskem narodu*.

»O goriških Slovencih in njih deželnem zboru« (ZD 10: 353); »Volitve na Hrvaškem in Slovenci« (ZD 10: 418); »Državnopravni program in Slovenci« (ZD 11: 59); »Združenje slovenskih časopisov« (ZD 11: 156).

2. Naslovi z informativno-stališčno funkcijo sicer informirajo o vsebini besedila in ga tudi poimenujejo, a ob tem izrazito izstopa vrednotenje te vsebine, stališče avtorja (Korošec 1998: 49). Takih naslovov je v Jurčičevih časopisnih sestavkih dobra desetina, nakazani so predvsem z ekspresivnimi besedami in z neskladenjsko rabo ločil:

»Želje 'severnih barbarov'« (ZD 10: 436); »Slovenski poslanci gredo v državni zbor!« (ZD 11: 9) (klicaj kaže na avtorjevo jezo); »Preganjanje slovenskih profesorjev« (ZD 11: 12); »Beseda o našem 'razporu'« (ZD 11: 67); »Divje sovraštvo do Slovanov« (ZD 11: 149); »Vsiljivci za nemško kulturo« (ZD 11: 151); »Nič združenja!?!« (ZD 11: 159); »Čudna logika nemškega agitatorja g. Kalteneggerja« (ZD 11: 166).

3. Naslovi, kjer prevladuje pozivno-pridobivalna funkcija, so velikokrat sestavljeni iz elementov informativne funkcije, prekriva jih stališčna, v kateri se kaže še poziv uredništva ali avtorja, naslovljen na javnost ali na določenega naslovnika. Pogosto ta funkcija prekrije informativno, tako da naslov o vsebini ne pove ničesar. Če besedilo ne pojasni naslova, lahko nastanejo prazni naslovi (Korošec 1998: 48). Naslovi s takimi pozivi so pri Jurčiču naslednji:

»Česa se nam je bati« (ZD 10: 291); »Slovenija, vstani!« (ZD 10: 349); »'Vaterlandu'« (ZD 10: 438); »Vrnimo se tudi na literarno delo« (ZD 11: 76); »Naš nálog« (ZD 11: 91); »Naš notranji sovražnik« (ZD 11: 108); »Jaz sem Kranjec, Slovenec pa ne« (ZD 11: 113); »Slovenci!« (ZD 11: 116); »Samo Nemci ne!« (ZD 11: 153); »Komu korist?« (ZD 11: 155); »Bog nas varuj takih prijateljev« (ZD 11: 187).

3. Vsebina: glede na vsebinsko povezavo med naslovom in besedilom Korošec loči zastrte in hiperbolične naslove. Pri praznih naslovih naslov in besedilo nista vsebinsko povezana. Smisel naslova se pri najvišji stopnji praznosti ne ugotovi niti po prebranem besedilu. Pri hiperboličnih naslovih taka povezava obstaja, vendar so jezikovna sredstva izbrana tako, da izkrivljajo resničnost vsebine sporočila (Korošec 1998: 152–153). V obravnavanih besedilih so prisotni delno prazni naslovi, v večini primerov gre za naslove, ki so vezani le na del vsebine, torej ne poimenujejo vsega

besedila. Taki naslovi so: »Nezaupnost« (ZD 10: 295), (o nezaupanju od treh strani le en odstavek); »Volitve na Hrvatskem in Slovenci« (ZD 10: 418), (le polovica prispevka o volitvah). Tudi naslednji naslovi se navezujejo le na en del in ne na celotno novinarsko besedilo: »Preobširna avtonomija« (ZD 11: 86); »Jaz sem Kranjec, Slovenec pa ne« (ZD 11: 113) in »Komu korist?« (ZD 11: 155).

V naslovih Jurčičevih časopisnih prispevkov se pojavljajo tudi aktualizmi, o tem več v poglavju o aktualizmih.

5.4.3 Časovno-prostorski vhod

Monika Kalin Golob (2003: 212) je z analizo poročevalnih besedil ugotovila, da so se poročevalski stilemi razvili z dnevniškim izhajanjem časopisov. Tako se z dnevniškim izhajanjem *Slovenskega naroda* začne pojavljati tudi najmanjša poročevalska enota s časovnim in prostorskim podatkom o dogodku – vestiški pravzorec. Ta se je najprej uporabljal v poročilih o nesrečah in kriminalnih dogodkih, saj se je zaradi pogostosti teh novic oblikoval obrazec za take vesti.

Tesno povezan z navajanjem kraja in časa je tudi časovno – prostorski vhod, ki predstavlja temelj za vestiški pravzorec. Običajno se nahaja na začetku besedila (za naslovom) in prinaša osnovne podatke o kraju in času dogodka.

Čas in prostor sta bila v Jurčičevih besedilih pogosto razumljena nekoliko širše; pri večini analiziranih besedil ažurnost ne spada glavne značilnosti, prostor pa je običajno širše slovensko področje, umeščeno v avstrijsko monarhijo. Tudi sam žanr njegovih prispevkov (v glavnem gre za zametke uvodnikov) natančne določitve kraja in časa ne zahteva. Določitve teh dveh pojmov je zato najti pri tistih besedilih, kjer gre za zametke poročil. Teh med analiziranimi teksti ni veliko.

Časovno-prostorski vhod se v Jurčičevih časopisnih besedilih pojavi manj kot desetkrat: »Na 14. dan t.m. sklicani«; »V Ljubljani 15. avgusta 1868'«; »**Iz Dunaja.** 20. decembra.«; »**Od spodnje Save.** 23. feb.«; »Od dolnje Save. 27. febr.«; »I Belgradska pisma / podnaslov V Belgradu 21. avgusta / podnaslov I.«; »II Belgradska

pisma / podnaslov V Belgradu 22. avgusta / podnaslov II.«; »III Belgradska pisma. / podnaslov V Belgradu 23. avgusta / podnaslov III.«; »IV Belgradska pisma. / podnaslov V Belgradu 24. avgusta / podnaslov IV.«; »V **Ljubljani**. 8. aprila.«⁴⁵

Večina besedil je brez časovno-prostorskega vhoda, občasno se na njegovem mestu pojavijo približni navedki časa in kraja: »Z dnem 10 t.m. so volitve na Hrvatskem dokončane« (ZD 10: 423); »Hrvatje so imeli zadnji ponedeljek lep dan« (ZD 11: 93); »V sredo je imel urednik 'Slov. naroda' pred ljubljansko deželno sodnijo« (ZD 11: 110); »Čez nekoliko dni (16. maja) bodo na Hrvatskem volitve.« (ZD 10: 418). V približno četrtini besedil pa avtor besedilo začne z navezavo na kak predhodni prispevek, bodisi Jurčičev ali iz drugih časopisov.

5.4.4 Podpisovanje

Zanimiv dejavnik pri oblikovanju novinarske kredibilnosti je podpis avtorja pod besedilom, s katerim zagotavlja resničnost napisanega. Jurčičev podpis je spremljal nekaj več kot deset tekstov. Najpogosteje je to J- in J., pojavlja se tudi J.J. in podpis – č. Pred besedilom *Študentovski shod v Ljubljani* iz leta 1868 se je pisatelj podpisal s trikotnikom, o čemer piše tudi Janez Logar v *Zbranem delu 11* (489). Da bi v polemiki z novinarjem Alešovcem posebej poudaril, kdo stoji za zapisanim, se je pod prispevek *Zoper slovensko revolver-žurnalistiko Brencelj-Alešovčevo* podpisal kot »Jurčič«.

⁴ Poševnice zaznamujejo prehod v naslednjo vrsto besedila, torej je bil naslov I Belgradska pisma postavljen vrstico višje kot podnaslov V Belgradu 21. avgusta.

⁵Navedki so citirani po originalnih, v časopisu objavljenih Jurčičevih besedilih, vključno s poudarjenimi besedami.

5.5 Vsebina

5.5.1 Dejavniki objavne vrednosti

Vsaka informacija še ni primerna za objavo v časopisu, vsebovati mora novico, novo dejstvo. To je lahko pričakovano ali nepričakovano dejstvo o človeku, pojavu, stanju ali dogodku (Erjavec 1998: 47). Pripomoček pri prepoznavanju novičarske vrednosti novic so dejavniki objavne vrednosti, ki opisujejo značilnosti za objavo primerne novice.

Med najbolj znane spada Schultzeva (Schultz v Košir 1988: 35) raziskava novičarskih dejavnikov, ki jih avtor združuje v šest skupin:

1. **status** – gre za objavljanje novic o pripadnikih družbene elite in velikih ali vplivnih narodih in organizacijah;
2. **relevantnost** – prednost pri objavi imajo dogodki, ki so bolj daljnosežni, ki prizadevajo družbo;
3. **valenca** – verjetneje bodo objavljeni dogodki z elementi agresivnosti in kontroverznosti, še posebej če zadevajo osrednje družbene vrednote;
4. **konsonanca** – ti faktorji so povezani z že znanim in so podobni pričakovanjem bralcev;
5. **identifikacija** – pomemben dejavnik je bližina dogajanja, v geografskem, političnoideološkem in socialnokulturnem pogledu;
6. **dinamika dogajanja** – trajanje in potek dogajanja olajšujeta razmejitev podobe dogodka.

Tudi Galtung in Rugejeva (Galtung in Ruge v Košir 1988: 35) sta se ukvarjala s kriteriji izbire dogodka pred objavo v množičnih občilih. Določila sta jih dvanajst:

1. pogostnost; 2. mejnost, prag; 3. nedvoumnost, jasnost; 4. mnenjska pomenskost, smiselnost; 5. skladnost, soglasnost; 6. nepričakovanost, nepredvidljivost ali redkost dogodka, toda v okviru pomenskosti in soglasnosti, zato je novost; 7. kontinuiteta;
8. kompozicija; 9. zveza z elitnimi narodi; 10. zveza z elitnimi osebnostmi; 11. posebljenost; 12. negativnost.

Seznam dejavnikov, ki določajo novičarsko vrednost novic, je po različnih teorijah ameriških avtorjev sestavila Karmen Erjavec (1999: 35–36):

1. **širina vpliva** – dogodek je pomembnejši, če zadeva več ljudi in če je njegov vpliv bolj neposreden;
2. **zemljepisna bližina dogodka** – bližje ko je dogodek, večja je verjetnost, da bo zanimal ciljno občinstvo;
3. **časovnost** – bolj kot je novica sveža, pomembnejša je;
4. **prominentnost dogodka** – prednost ima poročanje o pomembnih in znanih ljudeh;
5. **novost, nenavadnost** – nenavadni in nepričakovani dogodki pritegnejo pozornost in zbujajo domišljijo;
6. **konfliktnost** – s tem dejavnikom so povezani umori, atentati, vojne, napadi, demonstracije.

Ob aplikaciji teh treh seznamov dejavnikov objavnosti na Jurčičevo novinarsko delo je potrebno poudariti, da ta »merila izbire vsebine sporočanja niso absolutna, ampak so vedno v času in prostoru spremenljiva« (Laban 2005: 35). Tudi Koširjeva ugotavlja, da »ugotovljeni kriteriji niso obče veljavni, niso univerzalni« (Košir 1988: 35). Torej je potrebno samo analizo jemati nekoliko zadržkom.

Jurčičevi časopisni prispevki zadostijo predvsem kriterijem, kot jih je navedla Karmen Erjavec: širina vpliva (Jurčič običajno piše o temah, ki so pomembne za večino prebivalcev slovenskih dežel in ki bodo na njih tudi vplivale), zemljepisna bližina (redko se v Jurčičevih prispevkih pojavljajo teme, ki niso tesno vezane na slovensko področje ali področje monarhije; le občasno piše o zelo oddaljenih deželah, npr. o Rusiji in Ameriki), časovnost (avtor sicer ne piše tako ažurno kot danes, a se večinoma loteva novejših dogodkov, tem), prominentnost dogodka (Jurčič redno piše o dobro znanih politikih), novost, nenavadnost (avtor v glavnem opisuje dogodke, ki so novi, drugačni od preteklih), konfliktnost (poleg razpravljanja o vojnih spopadih je prisoten konflikt med Slovenci in avstrijsko vladajočo večino).

5.5.2 Zvrsti, vrste, žanri

Manca Košir (1988: 41) stalne oblike novinarskega ustvarjanja deli v več skupin in podskupin. Najprej besedila razvršča glede na to, katera funkcija prevladuje v njih: informativna ali interpretativna. Glede na to besedila deli v dve novinarski zvrsti. Prva je informativna zvrst, kjer se avtor distancira od pisanja, je do njega v nevtralnem položaju in se vanj s svojimi mnenji in ocenami neposredno ne vpleta. Druga zvrst je interpretativna zvrst, kjer je avtor s svojimi mnenji prisoten, pri obravnavi je subjektivno naravnani in angažiran. Običajno v besedilih prevladuje ena od obeh funkcij – informativna ali interpretacijska.

Novinarske zvrsti Koširjeva nadalje deli v novinarske vrste, družine žanrov, ki imajo določene skupne lastnosti. Njena definicija novinarskega žanra je (Košir 1988: 31):

»novinarski žanr je tip novinarskega diskurza, za katerega je značilna določena tipična forma, v kateri je upovedana določena snov (predmet), ki je tipsko strukturirana in izražena z zanjo tipičnimi jezikovnimi sredstvi.« (Košir 1988: 31).

Koširjeva (1988: 65) je določila naslednje delitev zvrsti, vrst in žanrov.

1. Informativna zvrst:

- a) vestičarska vrsta – kratka vest, razširjena vest, vest v nadaljevanju in naznanilo;
- b) poročevalska vrsta – običajno poročilo, komentatorsko poročilo, reportersko poročilo, nekrolog in prikaz;
- c) reportažna vrsta – klasična reportaža, reporterska zgodba in potopis;
- č) pogovorna vrsta – intervju, okrogla miza, izjava, anketa in dialogizirano sporočilo.

2. Interpretativna zvrst:

- a) komentatorska vrsta – običajni komentar, uvodnik, glosa in kolumna;
- b) člankarska vrsta – informativni članek in članek z naslovne strani;
- c) portretna vrsta – portret.

O začetkih ločevanja na poročevalna in interpretativna besedila v slovenskem časopisju piše Monika Kalin Golob (2003: 210, 213). Sprva v slovenskem časopisju še ni bilo ostre ločnice med presojevalnimi in poročevalnimi besedili, podobno kot v nemških časopisih je ločevanje postalo izrazitejše konec 19. stoletja. V poročevalnih

besedilih se je pod vplivom informativne funkcije pojavljalo čedalje manj komentatorskih prvin, povečevala pa se je množica avtomatizmov in nevtralnega izrazja. Presojevalna besedila so zapuščala območje literature in pisemske tradicije in postajala prava interpretativna časopisna besedila. V teh se avtorjev prispevek izraža v aktuliziranih jezikovnih sredstvih, v poročevalnih pa naj bi bil avtor čim manj prisoten.

Večina analiziranih Jurčičevih časopisnih besedil je blizu današnjim definicijam uvodnikov, kot sta jih podali Manca Košir (*Nastavki za teorijo novinarskih vrst*) in Monika Kalin Golob (*H koreninam slovenskega poročevalskega stila, Interpretativna funkcija kot merilo izbire jezikovnih sredstev v uvodnikih Slovenskega naroda*).

Koširjeva (1988: 86) uvodnik definira kot komentar, ki si za svoj predmet izbere pomembnejše zadeve. Uvodnik je prikaz mnenja celotne redakcije, zato morajo biti teme natančno izbrane, primerne so na primer pomembne politične odločitve, prelomni datumi, novi zakoni, ki so usodni za narod itd. Koširjeva dodaja Čapkovo oznako uvodnikov, po kateri ti opravljajo tudi slavnostno »pridigarsko« funkcijo, zato so spisani bolj patetično in ne v tako stvarnem in jedrnatem jeziku kot običajni komentarji. Uvodničarji pojasnjujejo in hkrati prepričujejo narod za svoje argumente in svoja stališča, ki naj bi bila splošnega značaja. Tako opravljajo tudi apelativno funkcijo, ki je pogosto enaka propagandi oz. podpori vladajoče ideologije.

Po Moniki Kalin Golob (2000: 367) lahko v slovenskem časopisju med zmetke uvodnikov štejemo besedila, ki so se v prvem slovenskem dnevniku že od začetka pojavljala na prvi strani. Sprva so bili to prispevki o pomembnih političnih in gospodarskih temah, s poudarkom na narodnem vprašanju. Kasneje sta v teh prispevkih mesto dobila tudi politika in gospodarstvo drugih držav. Na stil teh besedil je vplivala leposlovna tradicija in takratno javno govorništvo. Kalin Golobova (2003: 55, 65) ugotavlja, da so uvodniki v prvih dnevnikih predstavljali glavnino presojevalnih poročevalskih besedil. V času Jurčičevega urejevanja *Slovenskega naroda* so jih pisali različni avtorji, ki so si za pisanje lahko vzeli več časa, na uvodnike torej ni posebno vplivala okoliščina čim hitrejšega sporočanja. Kalin Golobova v *Slovenskem narodu* loči tri tipe uvodnih besedil.

Prvo skupino sestavljajo besedila, kjer prevladuje vplivanjska vloga. Pisec je z govorniškimi sredstvi, občasno patetično, spodbujal bralce k aktivnemu delu za Zedinjeno Slovenijo, za boj proti nemški prevladi in skupna prizadevanja za dobrobit slovenstva. Velikokrat je avtor tudi odgovarjal na besedila iz drugih časopisov. Ta skupina ne spada med poročevalna besedila, saj v njej prevladujejo literarna in govorniška jezikovna sredstva, raba osebnih zaimkov za drugo osebo množine, s katerimi pisec ustvarja stik z naslovnikom, čustveno obarvane povedi so pogosto zaključene s klicajem. Subjektivna ocena dogodka je pomembnejša od objektivnega opisa. Kalin Golobova meni, da so v teh besedilih že »zametki sodobnih presojevalnih besedil, predvsem uvodnikov« (Kalin Golob 2003: 65).

Današnjim presojevalnim poročevalskim besedilom je blizu tudi druga skupina tekstov. To so bili uvodniki, ki so jih avtorji našli v nemških in drugih tujih časopisih ter jih prevedli ali povzeli. Pisec je k dobesednim navedkom le pripisal svoje komentarje oziroma spremno besedilo. V kasnejših letih izhajanja *Slovenskega naroda* se je pojavljalo več tehtnejših izvirnih besedil, ki so ob tujih poročilih razlagala tamkajšnje politične razmere. Tretjo skupino tvorijo ostali teksti, ki so objavljeni na prvi strani, kot na primer dopisi in govori poslancev (Kalin Golob 2003: 65).

V analiziranih besedilih na povezavo z uvodniki opozarja že umestitev prispevkov, ki so najpogosteje natisnjeni takoj za naslovom na prvi strani. Večina Jurčičevih časopisnih besedil spada v prvo skupino uvodnikov po Moniki Kalin Golob. Za njih je tipičen literarno bogat, patetičen jezik in spodbujanje bralcev k delu za domovino. Podobni so javnim govorjenim besedilom, v njih se kaže zapuščina pridig – številne eksklamacije, vprašanja, obsojanja. Blizu so propagandi, kažejo mnenje celotne redakcije, saj je to (vsaj občasno) tvoril sam in samo Jurčič. Približno polovica teh uvodnih besedil je napisanih kot odgovor na druge časopisne prispevke, v večini primerov vsebujejo tudi citate ali povzetke teh prispevkov.

Monika Kalin Golob se je pri analizi uvodnikov v *Slovenskem narodu* (2000: 367–368) osredotočila tudi na interpretativno vlogo teh besedil, ki se kaže v rabi treh skupin jezikovnih sredstev. S pomočjo teh pisci apelirajo na naslovnika, vrednotijo

komentirani dogodek in vplivajo prek razumskih utemeljitev. Z vsemi temi elementi je avtor želel bralca prepričati o pravilnosti svojega mnenja.

1. Avtorji se na naslovnika lahko obračajo posredno ali neposredno. Neposredno na sprejemnike vplivajo s pomočjo eliptičnega velelnika (Kitajsko Kitajcem!); povedmi z želelnim upati v 1. os. množine (Upajmo, da /.../); rabo optativa (naj ostali svet spozna); rabo naklonskih izrazov in oblik (nad tem mora strmeti ves svet); nepreverjalnimi vprašalnimi povedmi (Je to razumno?). (Kalin Golob 2000: 368).

2. Pisci komentirani dogodek vrednotijo neposredno z leksemi (pridevniki, prislov pred pridevnikom, prislovi ob glagolih, glagoli) ali posredno prek aktualizmov (frazemi, metafore in primere, metonimije in perifraze). Frazemi so zlasti knjižni in ljudski (železna pest, narediti si prosto pot, babilonska zmešnjava), primere so oblikovane s primerjalnim veznikom kakor in z zvezo biti podoben. (Kalin Golob 2000: 368–370).

3. Na bralce lahko avtorji vplivajo prek razumskih utemeljitev oz. z logičnim utemeljevanjem, pri čemer so si pomagali z zgodovinskimi podatki, časopisnimi viri, sodbami in trditvami. (Kalin Golob 2000: 370–371).

Jurčič se na bralce obrača z elementi iz vseh treh skupin, ki jih v zvezi z interpretativnimi besedili našteva Monika Kalin Golob (2000), njena analiza drži tudi za njegove zametke uvodnikov. Pogosto se neposredno obrača na bralce, izstopajo glagoli v velelnem naklonu; posredno na sprejemnike vpliva s frazemi in aktualizmi, predvsem eksklamacijami in retoričnimi vprašanji. Prav tako večino prispevkov spremljajo logična utemeljevanja.

Nekaj analiziranih besedil spada med zametke drugih novinarskih žanrov. Trije sestavki, ki so objavljeni v poglavju »Političnimi članki«, predstavljajo zametke uvodnikov. Opis študentskega shoda v Ljubljani se bliža današnji definiciji komentatorskega poročila, dva uvodna prispevka mejita na mešanico današnjega uvodnika in članka (*Slovenci in Hrvatje I, Slovanski jug in Srbi II*), opis ugovornih obravnav oziroma tiskovnih pravn *Slovenskega naroda* je podoben današnjim poročilom, v prispevku *Še par besedi po smrti grofa Barbo* pa se pojavljajo

značilnosti uvodnika in nekrologa. Zanimiva so Jurčičeva besedila o kronanju kneza Milana z naslovom *Belgradska pisma*. Prvo in drugo pismo je mešanica zametkov reportaže in uvodnika, tretje komentatorskega poročila in uvodnika, četrto pa kritike gledališke predstave in uvodnika.

5.5.3 Avtomatizmi in aktualizmi

V interpretativnih besedilih je prisotnost avtorja izražena, v informativnih pa se avtor od napisanega distancira. Avtorjeva prisotnost v besedilu je razvidna iz števila uporabljenih aktualizmov, tj. vrste stilno zaznamovanih jezikovnih sredstev. Za njih Korošec ugotavlja, da »svojo stilno zaznamovanost prinašajo v sobesedilo« (Korošec 1998: 13). Nasprotni pol, izločanje avtorja iz besedila, predstavljajo avtomatizmi, ki so narejeni za večkratno uporabo in avtorju olajšajo pisanje. Ti po Korošču (1998: 13) postanejo stilno zaznamovani, če jih prenesemo v drugo funkcijsko zvrst.

Med aktualizme spadajo tropi (metafore, metonimije, sinekdohe ...), besedne igre, ekspresivnosti, ki so posledica prenosa iz ene zvrsti v drugo, neologizmi itd. V drugi skupini stilemov pa so specializirana, najpogosteje tehnična sredstva v pisnem in govornem poročevalstvu. Korošec jih poimenuje avtomatizmi. Večino avtomatizmov predstavljajo besedne zveze in stavčne oblike, ki so v poročevalnih besedilih nevtralna jezikovna sredstva (Korošec 1998: 13).

Korošec razlikuje tri stopnje stilne vrednosti jezikovnih sredstev, ki se v poročevalskih besedilih pojavljajo s posebno funkcijo (1998: 14):

1. za jezikovna sredstva na prvi stopnji je značilna ničelna stilna vrednost oziroma stilna indiferentnost;
2. jezikovno sredstvo v poročevalstvu opravlja posebno nalogo in se zato avtomatizira, v poročevalskem besedilu je tako sredstvo nevtralno;
3. s prenosom v kako drugo funkcijsko zvrst ali poročevalski žanr se avtomatizirano jezikovno sredstvo lahko aktualizira in pridruži drugim stilno zaznamovanim jezikovnim sredstvom. Isto jezikovno sredstvo lahko torej nastopa kot avtomatizem in kot aktualizem.

1. Avtomatizmi

Avtomatizmi so v slovenske časopise prihajali tudi prek zgledov nemških konkurentov. Tako se je ob začetku dnevniškega izhajanja *Slovenskega naroda* podobno kot v nemškem tudi v slovenskem časopisju na mestu sklicevalnih avtomatizmov pojavljala množica glagolov. Pisci so uporabljali vse več glagolov, da bi s tem prikazali izrazne sposobnosti slovenščine. Sčasoma je abstraktno besedišče raslo, najbolj izrazito glagoli rekanja, nastajali so novi skladenjski vzorci. Pod vplivom vsakodnevnega poročanja o istih stvareh so se ohranili le najpogostejši glagoli, pojavili pa so se tudi novi, ki so izražali bistvene značilnosti poročevalstva. Najhitreje so se novi poročevalski vlogi prilagajale vesti. Pod vplivom stilotvornega dejavnika podobne in ponavljajoče se poročevalske okoliščine so se v vesteh najprej pojavljali avtomatizmi, ki so vestiški pravzorec razširjali s poročevalsko sklicevalnostjo. (Monika Kalin Golob 2003: 210–212).

V Jurčičevih časopisnih besedilih verjetno še ni izrazitih avtomatizmov, saj njegova besedila spadajo med začetke slovenskega dnevnega poročevalstva in med interpretativna besedila, za katera je bolj značilna aktualizacija. Slednja avtorja vključuje v besedilo, avtomatizmi pa pisca izločajo. Kot ugotavlja Korošec je avtomatizacija ustaljevanje posameznih jezikovih sredstev, da postanejo za opravljanje določene naloge običajna in se utrdijo v konvenciji med tvorci in naslovniki (Korošec 1998: 15). Analiza se je opirala na raziskavo Monike Kalin Golob (2003).

a) Sklicevanje na vire (sklicevalni avtomatizmi)

V analiziranih časopisnih besedilih Josipa Jurčiča se v okviru navajanja virov pojavlja veliko različnih glagolov in besednih zvez, kot je to za tedanje slovensko časopisje opazila že Monika Kalin Golob (2003). V skladu z njenimi opažanji so tudi med obravnavanimi najpogostejši glagoli rekanja. Pravih sklicevalnih avtomatizmov še ni, se pa nekateri glagole pogosteje pojavljajo kot zametki avtomatizmov te vrste.

1. Glagoli, ki so najpogosteje del sklicevanja na vire

Brati: »Naenkrat **beremo** na svoje začudenje v Slovenskem gospodarju: 'Mi štajerski /.../'« (ZD 11: 59).

Čitati: »V tem smislu smo **čitali** obširen nam škodoželjen članek v stari 'Pressi'.« (ZD 11: 16).

Glasiti se: »Ta proklamacija se **glasi** v izvorniku (katerega kot Slovincem razumljivega ne prevajamo na slovensko) tako-le: 'Mome dragome' /.../'« (ZD 11: 30).

Govoriti: »Zadnja številka tega, rusko inteligencijo zastopajočega lista, obširno **govori** o 'podvigu nemeckoj partii v Avstrii'« (ZD 10: 426).

Izreči: »/.../ je že hrvatski deželni zbor pod predsedstvom bana Jelačića svoje želje in terjatve med drugimi **izrekel** s sledečimi stavki: 'Naj se /.../'« (ZD 10: 416–417).

Pisati: »Tako se **piše** 27. julija z Dunaja v nemško 'Kölnische Zeitung' sledeče: 'Pridruženje /.../'« (ZD 11: 155).

Podati/podajati: »V tretjem oddelku časopisnega besedila 'po deželnih zborih' smo svojim č. bralcem **podali** popis goriškega deželnega zbora in razmer tamošnjih Slovencev.« (ZD 10: 353); »Da svojim č. bralcem damo priliko, da sami sodijo, **podajamo** jim, kar 'Domovina' dejanskega navaja, od besede do besede: 'Take agitacije' /.../'« (ZD 10: 355).

Navajati: »Iz programa tega novega lista **navajamo** najznamenitejše: 'Pol veka /.../'« (ZD 10: 401).

Poročati: »Ta nemški list namreč **poroča** iz Peterburga nesramno laž, da pride cela /.../'« (ZD 11: 184).

Povedati: »Graški in po njih tudi dunajski nemški listi so bili med zborovanjem enkrat **povedali**, da hote štajerski slovenski poslanci /.../'« (ZD 10: 335–336).

Praviti: »Na zadnji strani je novičar 'iz Galicije', ki **pravi** od besede do besede o dr. Smolkovem programu: 'Čudimo se /.../'« (ZD 10: 324).

Prinesti/prinašati: »V 66. številki je 'Slovenski narod' prinesel celo poročilo deželnega zbora /.../'« (ZD 10: 306); »Pod tem naslovom prinaša 'Slovenski tednik' sledeči članek: Volitve, imenitne /.../'« (ZD 11: 73).

Priobčiti: »Eno teh prošenj s podpisi vred tu **priobčimo** od besede do besede: Vaše c. kr. Veličanstvo!« (ZD 10: 368).

2. Drugi glagoli, ki se še pojavljajo na mestih sklicevalnih avtomatizmov, so: citirati, čuti (slišati), dejati, izgovarjati, izjaviti, izvedeti, kazati se, končati, nahajati, napisati, navestovati, naznaniti, objaviti/objavljati, odgovarjati, oglasiti se, omeniti/omenjati, poročiti, poudarjati, pripovedovati, pristavljati, reči, raznesti, trditi in zagotavljati. Zopet prevladujejo glagoli rekanja.

3. Na mestih zametkov sklicevalnih glagolov se pojavljajo tudi glagoli, ki so nekoliko neobičajni za to vlogo in so povezani z aktualiziranostjo besedila.

Grajati: »N. Fr. Pr.' **graja:** 'einen ungarischen /.../'« (ZD 11: 149).

Obelodaniti: »/.../ so vtorek **obelodanili** v c. kr. uradni /.../ óni Kaltenegegerjev spis /.../'« (ZD 11: 166).

Očitanje: »/.../ **očitanje** tukajšnjega 'Laibacher Tagblatta', da je narodna stranka /.../'« (ZD 11: 179).

Spustiti: »/.../ **spustil** je ta Alešovčev 'Slovenec' zadnji četrtek grd in psovalen članek /.../'« (ZD 11: 187).

Stigmatiziral: »Kakor se bere v stenografičnem zapisniku se je 21. decembra 1871, stran 30, je tačas poslanec dr. Zarnik to logiko Kaltenegegerjevcev s temi le besedami v zboru **stigmatiziral:** 'Slavna gospôda! /.../'« (ZD 11: 169).

b) Sklicevalni avtomatizmi glede na nezanesljivost o dogodku

Jurčič svoj dvom o resničnosti določenih informacij izraža stavčno, uporablja pa tudi členek baje.

»**Pripoveduje se mi**, da je tudi 'Napredak' (tudi ogrsko-srbski list) prinesel članek, v katerem ni zadovoljen z nami Slovenci, ker smo taki strašni 'Avstrijci', da hočemo sami Avstrijo rešiti. **Bral ga nisem še sam**, – ako je članek zanimljiv, morda ga vam tudi v posnetku pošljem.« (ZD 10: 395).

»**Ne vem kako, včeraj na večer se je bil raznesel glas**, da je prišel do Zemuna, tam pa ga avstrijska mejna policija naprej ni pustila. Danes je **že znano** da ga v Zemunu ni bilo. **Ona govorica** se je bila po Belgradu **raznesla menda** vsled tega, ker je v Zemunu strašno šikaniranje zaradi potnega lista.« (ZD 11: 25).

»Izmed Čehov je do zdaj tu **baje (videl ga še nisem)** urednik 'Pokroka' /.../ Za judovsko – nemške novine je došlo **baje** več poročevalcev« (ZD 11: 25).

»Nepovoljni vtis, ki so ga Madžari iz Zagreba soboj vzeli, prisilil je **baje** enega od njih do solz.« (ZD 11: 99).

c) Potrjevanje zanesljivosti

Resničnost novice iz vira, ki ga iz raznih razlogov Jurčič ni mogel ali želel navesti, pisatelj utemeljuje na naslednje načine.

»Andrassy ga ni rad, ali – **kakor iz najboljšega vira vemo** – moral ga je« (ZD 10: 419).

»Prav radi bi bili dvomili nad resnico te novice, katero smo zadnjič na čelu našega lista prinesli in katero danes naš **popolnoma zanesljiv ljubljanski dopisnik** zopet potrjuje.« (ZD 11: 9).

»Druga stvar, katero **od druge najzanesljivejše strani** izvedam baš pred odposlanjem pisma, je, da je /.../ Ta zadnji pristavek (čital sem francoski original ali prepisati si ga nisem utegnil) kaže, da /.../« (ZD 11: 27).

»Pripovedovali so mi **prijatelji**, da se je tu govorilo mnogo in odkritosrčno.« (ZD 11: 35).

»Med drugimi nam je v privatnem pismu pisal to tožbo tudi **rodoljub častno znan** od Drave do Adrije.« (ZD 11: 106).

»Uredništvo 'Slovenskega naroda' je dobilo iz bližine ustanka **od zanesljive strani** poročilo, da se ustanek širi 'svaki dan več'. Navdušenje je doli veliko 'i lasno je, da turskomu gospodarstvu u ovoj zemlji zadnji čas se približava,' pravi **pismo slovanskega odličnjaka**.« (ZD 11: 116).

č) Popravki

Pravih popravkov v smislu avtomatizmov v Jurčičevih prispevkih ni veliko, med njih bi lahko v grobem spadali deli njegovih besedil, kjer odgovarja na izjave drugih

piscev in »popravlja« po njegovem mnenju napačne navedbe. Med popravke v tem smislu spada tudi naslednji primer.

»Važneje in potrebneje pa se nam zdi **popraviti drugo misel**, ki jo je 'Südslavische Zeitung' izrekla v omenjeni številki, /.../ **Popravek** se tiče danega nam sveta: 'naj Slovenci opustimo snovati si Kraljestvo Slovenijo.'« (ZD 10: 415).

d) Navezovanje na okoliščine poročanja

I. Napovedovanje obširnejših poročil

Tudi v zvezi z napovedovanjem v analiziranih besedilih še ni pravih avtomatizmov. Ne gre vedno le za napovedovanje natančnejših poročil, pogosto se najavi tudi nadaljevanje prispevka, kjer bo avtor misel nadaljeval.

»O tem drugič.« (ZD 10: 345); »Prihodnjič več.« (ZD 10: 372); »O tem v prihodnjem članku.« (ZD 10: 388); »Potovanje /.../ spada v listek 'Slovenskega naroda', ki ga bode tudi prinesel, ako bog da dobre volje in zdravja.« (ZD 11: 24); »Druge podrobnosti pove naš zagrebški dopisnik in jih hočemo dopolniti tudi še sami.« (ZD 11: 95).

Jurčič se je na take napovedi navezoval tudi v nadaljevanjih prispevkov. Tako v besedilu, ki sledi napovedi »Prihodnjič besedico o goriškem zboru« (ZD 10: 336) piše:

»V dveh zadnjih člankih smo pod tem naslovom govorili o ljubljanskem in graškem deželnem zboru gledé važnosti njunih letošnjih sej, na koncu drugega **obetaje govoriti** o goriškem zboru.« (ZD 10: 337).

II. Orientiranje znotraj časopisa, tudi znotraj različnih izdaj

Tesno povezani z napovedmi obširnejših poročil in nadaljevanj so avtomatizmi, ki bralcu dajejo orientacijo znotraj časopisa in med različnimi izdajami. V pregledanih sestavkih so se pojavljali naslednji zametki avtomatizmov, ki besedilo navezujejo na pretekle, v časopisu objavljene tekste:

»V 66. številki je 'Slovenski narod' prinesel celo poročilo deželnega zbora« (ZD 10: 306);

- »Že v poslednjem listu, ko smo govorili o kranjskem zboru /.../« (ZD 10: 332);
- »Oba govora smo svojim č. bralcem v celoti prinesli, zavračamo jih torej na dotične liste in ju ne bomo tu ponavljali.« (ZD 10: 333);
- »V tretjem oddelku članka 'po deželnih zborih' smo /.../« (ZD 10: 353);
- »V prvem članku, pisanem pod tem napisom (št. 120. 'Slovenskega naroda'), omenjeni 'Zatočnik' /.../« (ZD 10: 381);
- »Napis tem člankom morda ne bode pravi, in morda ne bode takega veselega uspeha imel, kakor prvi, katerega je pisec teh vrst pred več tedni pisal v 'Slovenskem narodu'« (ZD 10: 385);
- »V zadnjem članku pod tem naslovom (št. 76) smo omenjali /.../« (ZD 10: 446);
- »V včerajšnjem članku smo omenjali, da organ /.../« (ZD 11: 86);
- »V jednej zadnjih številka 'Slovenskega naroda' smo /.../« (ZD 11: 159);
- »S prihodnjo številko stopa 'Slovenski narod' v dvanajsto leto svojega izhajanja.« (ZD 11: 163).

2. Aktualizmi

Aktualizacijo Korošec opiše kot novo, svežo, posebno, nenavadno uporabo jezikovnih sredstev za doseg posebnega učinka (1998: 15). Pri analizi besedil v *Slovenskem narodu* je Monika Kalin Golob (2000: 366) med aktualizmi našla največ metafor, primer in frazemov. Analiza Jurčičevih novinarskih besedil je odkrila tudi številne druge aktualizme, ki so razvrščeni po delitvi Toma Korošca (1998).

Monika Kalin Golob (2000: 363, 366) ugotavlja, da je uporaba aktualizmov v sodobnosti mogoča le v presojevalnih oziroma interpretativnih besedilih. V zvezi z aktualizmi so se slovenski časopisni ustvarjalci v *Slovenskem narodu* zgledovali po tujih, zlasti nemških časopisih, kjer so v zamekih interpretativnih besedil pisci uporabljali tudi zaznamovane oziroma aktualizirane besede in besedne zveze.

Ta aktualizirana sredstva so v slovenskih časopisih sprva izhajala iz leposlovja, ljudskih virov, pisemske in govorniške tradicije ter iz splošnega civilizacijskega vedenja. Sčasoma se podobno kot v nemških časopisih tudi v slovenskih kaže razvoj v smer pestrejšje uporabe aktualizmov, ki se poslavljajo od leposlovnega ozadja in odpirajo evropskemu svetu. Na izbiro jezika sta vplivala tudi razvijajoč strokovni jezik in nove tehnološke iznajdbe. Ob koncu stoletja se pojavlja čedalje manj aktualizmov, ki bi delovali neporočevalsko (npr. nositi zvonec), in so čedalje bolj podobni današnjim. Uporaba aktualizmov v uvodnikih v *SN* ni le prepisovanje iz zglednih nemških časopisov, temveč tudi povezovanje različnih svetov, slikanje

prepričljivejših podob in posredno vrednotenje opisanega. (Kalin Golob 2000: 363, 367, 374–375).

a) Naslovi

Tomo Korošec (1998: 18) pregled različnih aktualizmov prične z manj izrazitimi med katerimi so ločila v naslovih, zlasti vprašaj in klicaj. Kadar je ločilo postavljeno nekam, kjer ga pravopisna pravila ne predvidevajo, gre za »aktualizacijsko kršitev pravopisnega pravila«. V časopisnem naslovu to ne velja kot kršitev. Korošec sem uvršča vprašajne in klicajne naslove. Med naslovi Jurčičevih prispevkov sem spadajo naslednji: »Slovenski poslanci gredo v državni zbor!« (ZD 11: 9); »Slovenci!« (ZD 11:116); »Samo Nemci ne!« (ZD 11: 153); »Nič združenja!?!« (ZD 11: 159).

Nadalje med aktualizme Korošec (1998: 18) šteje tudi naslove, ki jih obravnava kot obnovitve klišejev (pregovorov, rekov ...) in vzorcev (naslovi literarnih del, filmov ...). V analiziranih prispevkih se je pojavil naslov »Slovenija, vstani!« (ZD 10: 349), ki spada med obnovitve vzorca, saj gre za naslov pesmi Valentina Vodnika.

b) Tropi, pesniške figure

Veliko skupino aktualizmov predstavljajo besede v prenesenem pomenu. Med njimi so bile v Jurčičevih novinarskih besedilih naslednje.

Besedna igra – paronomazija: »dir in dej /.../ jasno in glasno« (ZD 10: 328); »omikeželjnosti in omikepotrebnosti« (ZD 10: 352); »pravdo in pravico« (ZD 11: 10); »nevednost in nezavednost« (ZD 11: 107); »slovenskih in slovanskih« (ZD 11: 144).

Zamolk – aposiopeza: »ni se izgubil ta klic, temveč ostal je v domovini in še dandanes kličemo ... le nehajte brati g. državnih pravnik« (ZD 10: 349).

Vzklik – eksklamacija: »Jaz pravim da!« (ZD 10: 322); »Torej pazite Slovenci!« (ZD 10: 339); »To je nezaslišano!« (ZD 11: 65); »Nehajte hinavčevati!« (ZD 11: 152); »Za vse to pa treba, da smo i na dalje vztrajni, delavni, pozorni!« (ZD 11: 215).

Retorično vprašanje: »Pa kaj vidimo?« (ZD 10: 325); »Čemu slovenski ne?« (ZD 10: 340); »Pa kaj nas Mojzes briga?« (ZD 10: 342); »Kje so dobički? Kje je škoda?« (ZD 10: 378); »In zakaj vse to?« (ZD 11: 64).

Pretiravanje – hiperbola: »katerim je ondan en košček železnice od državnega zbora izprosil« (ZD 10: 295); »V tisku tisoč in tisočkrat pomnoženi.« (ZD 11: 88).

Stopnjevanje – klimaks: »Nemški dunajski listi, ki imajo samo blato, meč in ogenj za nas« (ZD 10: 332); »Neznosna gospodoželjnost v vseh stvareh, neprestani pritisk na Slovence, brezobzirno zatiranje vsega, kar je slovansko, oholo teptanje narodnih pravic in vedno preziranje Slovanov« (ZD 11: 175).

Korošec (1998: 18) med aktualizme šteje tudi perifraze, poimenovanje istih elementov z različnimi izrazi, ki jih v poročevalstvu obravnava kot tako imenovane odprave ponovitev. V Jurčičevih novinarskih besedilih so bile zelo pogoste.

Perifraza: »gospod Beust /.../ slavni mož /.../ visoki in sloveči in pogumni mož« (ZD 10: 295); »zaničujoči in grdeči« (ZD 11: 44); »Trezno nam je pogledati okoli. Hladnokrvno nam je /.../« (ZD 11: 48); »Kaj imamo torej koservirati, ohranjevati, vzdržavati?« (ZD 11: 71); »drugovi /.../ vrstniki /.../ sočasovniki« (ZD 11: 76); »malomarnost, nedelavnost, neveselje do narodne blagosti, apatija do domovinske svete stvari« (ZD 11: 108); »v privatnem življenju, v familijskih in osebnih razmerah.« (ZD 11: 198).

Kljub številnim perifrazam je bila v Jurčičevih novinarskih prispevkih velika tudi skupina ponovitev.

Ponovitve: »Ne samo gledati, temveč pomagati, glas povzdigniti je dandanes treba, energije in poguma je treba!« (ZD 10: 325); »svojih naravnih pravic nečemo prodati za Ezavovo lečno jed nekoliko bleščečih obljub, nekoliko paragrafov /.../ in nekoliko liberalizma« (ZD 10: 333); »da imamo vsi sveto služiti sveti domovini, služiti z glavo in peresom« (ZD 11: 42); »da bi se eni glavi, eni osebi ali eni klikli vse drugo uklanjalo« (ZD 11: 49); »malo delajo /.../ malo pišejo« (ZD 11: 108).

c) Metafore, poosebitve in primere

V analiziranih besedilih so se redno pojavljale metafore, poosebitve in primere.

Metafora

»Treba nam je povsod jezove staviti širečemu se potujčevanju, treba nam izbujenega samosvetnega naroda, ki se bode potem opiraje se na sorodne slovanske brate na jugu in severu tudi s svojo lastno zdravo močjo branil nemške poplave, pruskega potopa!« (ZD 10: 294);

»Mi moramo v boju proti nemškutarskim valovom, ki so naš čolnič tako daleč odnesli, da se skoraj potapljamo, rabiti veslo, kakor smo ga najbolj navajeni, mi moramo zdaj doma vse moči ediniti, mi hočemo vztrajni biti, ne omagati, in cilj, proti kateremu veslamo, vedno pred očmi imeti« (ZD 10: 384).

Personifikacija: »je visoka žurnalistika porogljivo spraševala« (ZD 10: 411); »požrešno Nemčijoo« (ZD 11: 91); »pljuje ta nemški časnik tako strupen žolč« (ZD 11: 149).

Primeri:

»da so se nam Ljubljancanje zdeli kakor tisti povabljenec, ki bi bil rad jedel, pa se je bal žlico zahtevati« (ZD 10: 332);

»Pa da pri tej primeri iz dramatičnih predstav ostanemo, reči moremo, da drame soditi po tem, kar se za kulisami godi, ni še živi duši na misel prišlo, temveč sodi se po javni predstavi na odru.« (ZD 10: 354) (Jurčič sodi goriško politiko po vidnih stvareh in ne zakulisnem dogajanju);

»Sicer nismo nobenemu generalu v rodu niti v znanstvu, to pa se nam vendar zdi, da bi po pravih strategikah napačno bilo, ko bi poveljništvo hotelo v eno maso, v središče zbrati vso vojsko, zanemariti pa dobro zavarovanje vojnih kril ali bokov, in sicer levega in desnega. Tudi ne bo danes bitve dobil, ki hoče imeti svoje vojake enako orožene, in z istim orožjem ob istem času boriti se proti sovražniku, ki je na levem krilu drugačen kakor na desnem, na desni strani močnejši kakor pred središčem itd.« (ZD 10: 359) (Jurčič želi s to primero povedati, da potrebujemo več političnih društev, po vsej Sloveniji, ne le enega v Ljubljani);

»da ne bodo naše krvi ljudje zapeljevani od sladkoustnih tujcev lastno gnezdo onesnaževali kakor slabi ptiči« (ZD 11: 115).

č) Besede s stilnoplastnimi in časovnimi kvalifikatorji

Korošec (1998: 19) k aktualizmom prišteva tudi besede, ki jih SSKJ kvalificira s katerim izmed t.i. stilnoplastnih in časovnih kvalifikatorjev. Sem umešča arhaizme (starinske, zastarele besede), pogovorne besede, ki so v poročevalstvu ekspresivne, nižje pogovorne besede in pogovorne frazeme. Med aktualizme šteje tudi vulgarizme, vendar teh v Jurčičevih novinarskih ni bilo. Poseben problem predstavlja iskanje arhaizmov in neologizmov. Kalin Golobova (2000: 369) opozarja, da so ti prispevki stari več kot sto let in bi bilo potrebno opraviti obširno zgodovinsko-besedoslovno

raziskavo, s pomočjo katere bi se razjasnilo, katera sredstva so bila v teh besedilih časovno zaznamovana. Iz te skupine aktualiziranih jezikovnih sredstev se je v analiziranih sestavkih pojavilo le nekaj pogovornih besed.

Pogovorne besede: »lumpov« (ZD 10: 329); »hudirja« (ZD 10: 395); »lumparijo« (ZD 10: 419); »fental« (ZD 10: 439); »pobalin« (ZD 11: 64).

V Jurčičevih časopisnih besedilih so izredno pogosti frazemi. Ti po Korošču (1998: 20) vrednotijo, izražajo avtorjevo stališče in poživljajo besedilo. Našteti so tudi v poglavju o pogostih besedah in besednih zvezah.

Frazemi: »namen /.../ izpred oči izgubili in si zarad osebnosti in sredstev v lase skočili« (ZD 10: 322); »ne bomo imeli muho za konja, da nam ne bodo pri vsaki malosti lasje vstajali od straha« (ZD 10: 322); »udarjajo po sedlu, osla pa se ne dotaknejo« (ZD 10: 365); »kolikor jezikov znaš, toliko ljudi veljaš« (ZD 10: 373); »je treba lisici nasproti lisjak biti« (ZD 10: 444); »delajo račun brez krčmarja« (ZD 11: 8); »pridno kopajte jamo, /.../ da boste /.../ vi /.../ v njej ležali« (ZD 11: 15); »z glavo skozi zid rinejo« (ZD 11: 156).

d) Humor in ironija

Pojavljajo se ironični vstavki, avtor poseže tudi po humornih vložkih:

Humor: »mislimo, da bi bil ljubljanski zbor že davno davno delo skončal, ko bi se bila hotela Dežman in Kromer zakleti, da ne bosta govorila. – Pa potlej bi bilo dolgočasno v deželnem zboru Kranjskem.« (ZD 10: 331); »Znano je dalje, da so škofje (zlasti katere se mi Slovenci imeti veselimo) radi vladni.« (ZD 10: 338).

e) Vreme in vremenski pojavi

Po Korošču pisce prispevkov o političnih temah velikokrat navdihujejo vreme in vremenski pojavi, značilna je raba besede temperatura (1998: 23–24). Koroščeve ugotovitve veljajo za sodobni čas, v Jurčičevih besedilih pa je bilo od vremenskega pogostejše vojno izrazje, močnejši je vpliv Biblije in sveta antike. Kljub temu se pojavlja nekaj povezav z vremenom:

Vremenski pojavi: »Naš članek '*Konservativci in naš program*' je vzbudil na obneblju 'Waterlandovem' velik vihar, blisk in grom in dvojna strela je šinila na nas, hvala bogu, oboja vodéna« (ZD 10: 438); »In tu najdemo oblakov nad seboj še mnogo« (ZD 11: 48).

f) Pogostejše besede, besedne zveze

V analiziranih prispevkih med aktualizmi prevladujejo naslednje skupine besed/besednih zvez.

Borba, boj, vojaško izrazje: »Boj poštenega hrvatskega narodnjaštva z Rauchovo korupcijo se je začel.« (ZD 10: 380); »so se tudi Poljaki začeli gibati /.../, da bi prodrli falango neprijateljev« (ZD 10: 324); »Slovenci doslej še niso zmagovito izbojevali notranjega boja na vseh področjih« (ZD 10: 412); »bijemo boj za narodno eksistenco« (ZD 11: 8).

Most: »Sedanjest je most iz preteklosti v bodočnost.« (ZD 10: 291); »tudi zunanjemu svetu, zlasti onemu, ki nam žuga nemški most do Adrije delati čez naš narodni život« (ZD 10: 400); »mostove med narodnimi strankami trgati pomaga« (ZD 11: 66); »čez naše glave hoče zidati most do Adrije« (ZD 11: 103).

Pot: »kolikor so krivo pot pustili in kolikor je ne bodo več nastopili« (ZD 10: 379); »na staro pravo slavensko pot« (ZD 10: 418); »gre na potu napredka dalje« (ZD 11: 46); »mnogo je novega pota prokrčenega za nadaljni naš duševni napredek« (ZD 11: 79).

Voz: »mora imeti svoje, neuganljive vzroke, da ž njimi en voz vozi« (ZD 10: 292); »da je od tedaj voz naše politike zavožen v stranske ulice, iz katerih čakamo, da bi ga kdo drug izvlekel.« (ZD 10: 363).

Zastava, prapor: »Eden poglobitnih dedov po smrti Avstrije bi bila Prusija, ki si je zapisala na svojo zdaj ošabno vihrajočo zastavo: zedinjenje vseh nemških dežel.« (ZD 10: 293); »Zastavo poštenja, zastavo pravo, zastavo Slavenstva, /.../ so ti možje /.../ v boj nosili« (ZD 10: 425); »Zedinjenje Slovencev je bil prapor, pod katerim so se zbirale vse naše duševne moči« (ZD 11: 56); »Treba je bilo poiskati si nove zastave« (ZD 11: 214).

Seme: »rast semena, ki so ga sejali Čehi s svojo nepričujočnostjo« (ZD 10: 328); »mnogotero zasejano seme šele kasno kali poganja, ko se že ne zna kdaj je bilo zasejano« (ZD 11: 45); »seje seme duševnega gibanja in napredovanja« (ZD 11: 53).

Biblija: »svojih naravnih pravic nečemo prodati za Ezavovo lečno jed nekoliko bleščečih obljub, nekoliko paragrafov /.../ in nekoliko liberalizma« (ZD 10: 333); »ker to bode vaš Savlov pot, kot Pavli se vrnete« (ZD 11: 23); »da bi vrag prišel ljuljko sejat, kadar smo mi spali« (ZD 11: 214).

Antika: »že stari Homer je vedel, da je želodec nesramen mož in centrum človekov, katerega v prvi vrsti noče nihče zanemarjati« (ZD 10: 339); »da je ta ustava za nas Slovane, kakor Pandorina skrinjica, iz katere skačejo veliki in mali hudički« (ZD 10: 346); »z Diegonovo svetilnico v roki iščejo težavnosti« (ZD 10: 375); »Na konjih so najnaprej jezdili stražniki kneževe osebe, krasno oblečeni. To so orjaški možje; Agamemnon, Ahil in drugi junaci pred Trojo, ali vitezi križarskih vojsk so morali tako izgledati kakor ta straža.« (ZD 11: 33); »A njihova slava in velikost ni kakor Minerva iz Jupitrove glave na nagloma in brez rojstvenih bolečin na beli dan skočila« (ZD 11: 76).

Peta: »z železno tujčevo peto stopila na vrat slovenski narodnosti« (ZD 10: 377); »da odrine tujčevo peto Nemčevo z zatilnika« (ZD 11: 46); »rešitve pred tujčevo peto« (ZD 11: 57).

Pest: »so ravnokar dvignili pest, da z direktnimi volitvami mahnejo po nas« (ZD 11: 48); »vsem tlačenim, pod železno pestjo večstoletnega absolutizma« (ZD 11: 81).

5.5.4 Prevzete besede

V Jurčičevih novinarskih sestavkih se skoraj v vsakem odstavku pojavljajo prevzete besede in tujke. Največ je tujk, ki izvirajo iz grščine in latinščine, veliko je prevzetih besed in citatov iz hrvaščine in srbščine, nemščine in latinščine, prisotni so izrazi francoskega porekla. Število prevzetih besed v prispevkih z leti narašča.

Tujke latinskega in grškega izvora, ki jih Jurčič uporablja v časopisu, imajo v večini političen prizvok: supremacija, rebeličen, separatizem, konstatiramo, demantira, kompromitirujoča, harangiral, koruptiven, verificirati, pozicijo, koncesije, pamfletiziral, ambicionira, principalne, defenziva, insinuacije, budžetni, ultramontan, humanitarnega, denuncirati.

Z nemškimi izrazi občasno prevaja nekatere manj znane slovenske izraze: »po zvijačah (kar bi se nemški dejalo: auf schleichwegen)« (ZD 10: 372); »sestavnimi zapletami (verfassungswirren)« (ZD 10: 387); »In nam Slovencem svetuje, naj kakor ptič noj (strauss) zarijemo glavo v pesek sedanjosti« (ZD 10: 388).

Pogoste so citatne besedne zveze, mnoge sodijo v obzorje splošne izobrazbe, kot sta dva primera v francoščini: »Pas d'illusions« (ZD 11: 98); »par excellence« (ZD 11: 167). Tujke iz latinščine se najpogosteje pojavljajo kot pregovori: »in medio vitus« (ZD 10: 340); »divide et impera« (ZD 10: 399); »bis dat, qui cito dat« (ZD 11: 117).

Besede iz srbskega in hrvaškega jezika v okviru Jurčičevih del so podrobneje opisane v poglavju o vplivu novinarstva na literaturo. Tako v leposlovju in v novinarskih izdelkih se v podobnih časovnih obdobjih pojavljajo podobne tujke.

5.6 Izsledki analize

Analiza 88 časopisnih prispevkov Josipa Jurčiča je v uvodu predstavila njegovo novinarsko delo, kot so ga videli različni raziskovalci. Na eni strani je prikazala človeka z železno voljo, vzornega urednika, ki je v nemal srca Slovencev za svoj narod, na drugi strani pa pisca, ki naj bi »iz samega navdušenja« pretirano uporabljal prevzete besede in jih s tem napravil za eno izmed značilnosti slovenskega novinarskega jezika. Sledila je kritika drugega pogleda, ki ga dodatno osvetli predstavitev Levstikovega časopisnega delovanja. Razjasnila je, da so številne nove besede, tudi tiste iz južnoslovanskih jezikov, nadomeščale vrzeli v slovenskem jeziku, ki ni mogel dovolj hitro poimenovati vseh dejavnikov čedalje bolj pestrega življenja. Delno je bila njihova prisotnost povezana tudi s političnim zbliževanjem slovenskega področja z južnimi sosedi.

Analiza se je nato osredotočila na nekaj osnovnih razlik med novinarstvom in literaturo, kot so jih podali Manca Košir (1988), Jože Toporišič (2004) in Monika Kalin Golob (2003). Glede na podana merila se Jurčičeva besedila, objavljena v časopisu, že bližajo osnovnim značilnostim novinarstva. Jurčič večinoma piše o stvareh, ki so se zgodile; kraj, čas in nosilci dogajanja so skupni njemu in bralcem. Sprva so »umetniška« jezikovna sredstva še zelo poudarjena, v kasnejših delih čedalje manj. Jurčič torej novinarskih besedil ni pisal zaradi jezika samega, ampak v želji informirati bralce.

Prav tako so lastnosti analiziranih novinarskih prispevkov že zelo blizu lastnostim medijev, časopisov in časopisnih besedil. Jurčič v svojih besedilih predvsem informira in oblikuje javno mnenje, prisotna je tudi težnja vzgajanja in zabavanja. Za besedila in časopis, v katerem izhajajo, so značilni tudi periodičnost in publiciteta; aktualnost (ažurnost) je sicer razumljena nekoliko širše (oziroma časovno – daljše) kot danes; univerzalnost je prav tako nekoliko zamegljena zaradi številnih tujk, ki jih verjetno vsi branja vešči Slovenci niso razumeli. Besedila se že ujemajo z definicijo novinarskih besedil Mance Košir.

V zvezi z zunanjo obliko se je izkazalo, da je bila večina besedil objavljena na prvi strani časopisa, iz česar je možno sklepati, da gre v večini primerov za uvodnike oz. njihove zametke, kar je vsebinska analiza tudi potrdila. Naslovje sicer še ni tako razvejano kot v današnjem časopisju, a je zanimivo zaradi vsebinskih razsežnosti. Pri večini sicer prevladuje informativno-stališčna funkcija, a je velika tudi skupina naslovov z izraženo pozivno-pridobivalno funkcijo. Nekaj je praznih naslovov, pojavljajo se tudi aktualizmi. Časovno-prostorski vhod, ki kaže na razvoj novinarstva v smeri današnjega pojmovanja tega pojma, se je pojavil manj kot desetkrat. Prevladujoča funkcija teh besedil ni bila informativna, zato v njih še ni bil avtomatiziran.

Danes kredibilnost besedilom javnih občil daje (tudi) podpis avtorja. Podobno je veljalo že v Jurčičevem času, o čemer pričajo besede Janeza Jesenka (1884: 100–107). Slednji meni, da pisci zavajajo bralce, če se ne podpisujejo. Dobro se mu zdi, da se morajo pisci v Franciji po zakonu podpisati. A hkrati tudi ugotavlja, da se slovenski časopisni avtorji ne morejo podpisovati zaradi neugodnih političnih razmer. Če bi se razkrili vsi pisci, mnogi ne bi mogli več dopisovati ali pa napisati vse resnice. Uradnikom je bilo tedaj prepovedano pisati v časopise, to so lahko počeli le anonimno. Prav tako na primer profesorji nepravilnih dejanj svojih predstojnikov niso mogli razkriti drugače kot neimenovani, saj bi bili sicer ob službo.

Jurčič se je na različne načine podpisal na približno deset analiziranih besedil, od tega le enkrat kot Jurčič, sicer je uporabljal kratice in znake. A tudi sam je že razumel podpis kot znak kredibilnosti, saj v prispevku *Zoper slovensko revolver-žurnalistiko Brencelj-Alešovčevo* izrecno poudarja: »Podpišem se pa tu precej zato, da ne bo

»Brencelj« spet drugih ljudi napadal zavoľjo moje strele.« (ZD 11: 197). Da bi v polemiki z novinarjem Alešovcem posebej poudaril, kdo stoji za zapisanim, se je pod prispevek podpisal kot »Jurčič«.

Vsebina Jurčičevih časopisnih besedil je bila najprej obravnavana v zvezi z (sicer današnjimi) dejavniki objavne vrednosti. Kljub poudarku, da današnji kriteriji ne veljajo povsem za tedanje, drugačne razmere, se značilnosti Jurčičevih novinarskih prispevkov dokaj dobro ujemajo s kriteriji Karmen Erjavec (1999). Ti kriteriji so širina vpliva, zemljepisna bližina, časovnost (ta je pri Jurčiču še najbolj oddaljena od današnjega pomena, saj se avtor večinoma loteva novejših dogodkov, a ne tako hitro kot danes), prominentnost dogodka, novost, nenavadnost in konfliktnost.

Nato so analizirani prispevki razporejeni po današnjih definicijah zvrsti, vrst in žanrov, kot jih je začrtala Manca Košir v delu *Nastavki za teorijo novinarskih vrst* (1988). Večina Jurčičevih prispevkov spada v interpretativno zvrst in komentatorsko vrsto. Gre za zametke uvodnikov, o čemer priča njihova umestitev (objavljeni so na prvi strani, na prvem mestu v časopisu) in vsebina (govor o pomembnih zadevah, govorniški, patetični elementi, apeliranje na bralca). Ostala besedila spadajo med zametke poročil, komentatorskih poročil, člankov in nekrologov.

Sledila je analiza avtomatizmov in aktualizmov, ki se pojavljajo v besedilih. Število glagolov na mestih zametkov sklicevanja na vire je zelo veliko, pod močnim vplivom aktualizacije, čeprav se nekateri glagoli pojavljajo pogosteje (glagoli rekanja), predvsem zaradi svoje specifične povezave z elementi poročevalstva. Ni razbrati težnje po poenostavljanju navajanja virov ali izločevanju avtorja iz besedila. Pojavljajo se tudi zametki drugih avtomatizmov, nekaj primerov predhodnikov sklicevalnih avtomatizmov glede na nezanesljivost o dogodku in potrjevanja zanesljivosti ter zametki popravkov. Nekaj je že leksemov, ki se navezujejo na okoliščine poročanja, kot so orientiranje znotraj časopisa in napovedovanje obširnejših poročil. Kljub vsemu je zametkov avtomatizmov (pričakovano, saj gre za zametke uvodnikov, ki spadajo med interpretativna besedila) malo. Med njimi pri Jurčiču še ni zaslediti takih, ki bi prevladovali, njihova raznolikost pomeni, da se besedne zveze za omenjene okoliščine pri Jurčiču še niso ustalile.

V analiziranih prispevkih se, kot že omenjeno, pojavlja nekaj aktualizmov v naslovih, zelo velika je skupina tropov, kjer prevladujejo retorična vprašanja in eksklamacije, kar je blizu tradiciji javnega govorništva. Z njim so povezane tudi perifraze in ponovitve. Med aktualizmi so pogoste tudi primere in metafore, personifikacije, frazemi, pojavljajo se pogovorne besede in besede iz sveta vremena, katerih uporaba je že blizu današnjemu poročevalstvu. Med aktualizmi so najpogostejši vojaško izrazje, zveze iz Biblije in antičnega sveta ter uporaba frazemov v zvezi z besedami most, pot, voz, zastava, seme, peta in pest. V kasnejših Jurčičevih novinarskih delih število aktualizmov upada, prav tako se začno določene besedne zveze ponavljati (zlasti iz omenjenih sklopov pogostejše uporabljenih besed), kar kaže na postopno oddaljevanje od začetne literarnosti teh besedil. Sicer pa so aktualizmi kot izraz ustvarjalnosti in odražanje avtorjeve misli sestaven del (zametkov) uvodnikov, kamor spada večina obravnavanih novinarskih besedil.

Na koncu je del raziskave namenjen tudi prevzetim besedam, s katerimi se je večina opazovalcev Jurčičevega novinarskega opusa najbolj vneto ukvarjala. Uporaba tujk iz latinščine in grščine v kasnejših letih Jurčičevega novinarskega delovanja narašča, kar je povezano z njegovim premikanjem iz literarne v novinarsko sfero. Število besed iz hrvaškega in srbskega jezika prav tako narašča proti koncu Jurčičeve časopisne kariere, ta tema je podrobno opisana tudi v poglavju o novinarskih elementih v literarnih besedilih. Latinski citati so posledica dobre Jurčičeve splošne izobrazbe, hkrati pa zmanjšujejo univerzalnost njegovih besedil, ki tako niso več razumljiva večini, saj predstavljajo bralno prepreko kmečkemu prebivalstvu, ki npr. latinščine ni bilo večje. Citati iz nemščine so velikokrat dobesedni navedki, Jurčič z njim dopolnjuje nekatere takrat morda manj znane slovenske besede. V zadnjih letih se pojavljajo tudi citati iz francoščine, iz česar je mogoče sklepati, da se je Jurčič izobraževal tudi v kasnejših letih. Te ugotovitve kažejo na vpliv bližanja s Hrvati in obiskov na jugu, vpliv prevladujočega nemškega jezika, ki je bil deloma osnova za rast slovenskega. Vidna je tudi Jurčičeva dobra splošna izobrazba, kamor se uvršča poznavanje latinščine in francoščine. Ustvarjal je intelektualen, čeprav zato manj univerzalen časopis.

6 Sklep

Jurčičevo življenje je bilo tesno povezano tako z literaturo kot novinarstvom. Fran Vatovec deli njegovo novinarsko pot na štiri postaje. Prvo obdobje je njegov pričetek dela za *Slovenski narod*, sledi »časnikarjenje« v Sisku. Tretja postaja je bil znova Maribor, kjer je prevzel mesto urednika *Slovenskega naroda*, zadnja točka poti pa Ljubljana, kjer je zaključil svojo novinarsko, literarno in življenjsko pot. (Vatovec: 1968). Ves ta čas je gorel za narodno stran in se zoperstavljal Nemcem, usmerjal svoje moči v pisanje časopisa, se boril na političnem področju, poskušal ustvarjati tudi literarno. Prek analize izbranih Jurčičevih novinarskih besedil in literarnih del je bila raziskana povezava obeh področij njegovega ustvarjanja.

V procesu nastajanja diplomske naloge se je pokazalo več ovir, prva je bilo majhno število raziskav slovenskega časopisja iz Jurčičevega obdobja, predvsem na temo časopisnega stila, ki bi lahko omogočile bolj poglobljeno raziskavo. Raziskovalca Jurčičevega novinarskega delovanja na stranski tir zavede tudi dejstvo, da se večina strokovnjakov ukvarja s prisotnostjo tujk v njegovih sestavkih, analizo vsebine, stila in zgradbe pa pušča ob strani.

Druge ovire so povezane s časovno specifičnostjo Jurčičevih prispevkov, ki so stari več kot sto let. Najprej tu prepreko predstavlja analiza tedanjih besedil z današnjimi kriteriji, ki so nastali na podlagi sodobnih besedil in za raziskovanje sto let starih tekstov niso povsem primerni. Druga ovira so razlike v današnjih in tedanjih družbenih razmerah, zaradi katerih se nekatere danes glavne značilnosti novinarskih besedil tedaj niso mogle razviti.

Pri analizi literarnih del dolenskega pisatelja je v navezavi z njegovim časopisnim delom najbolj izstopal porast tematskih povezav z novinarskim področjem. Ideje o boju za slovenski narod so prisotne že v njegovih zgodnjih delih, sčasoma se specificirajo na posamezne teme iz tega področja. Jasen odmev na njegove časopisne prispevke je na primer ukvarjanje s pravico do slovenskega jezika, poudarjanje pomembnosti literarnega ustvarjanja, izobraževanja slovenskega naroda, jugoslovanska ideja.

Analiza je v podrobnejši pregled vzela pet Jurčičevih literarnih besedil. Zanimivo je, da se le prvi dve dogajata v Jurčičevi sodobnosti, ostala posegajo v preteklost, a so v zadnjih treh ideje, podobne tistim iz njegovih novinarskim prispevkom, še natančneje in močneje izražene. Poleg samih idej, blizu časopisnemu ustvarjanju, je število referenc na Jurčičevo sodobnost ves čas enako ali pa celo narašča.

Študija je zaobjela tudi prevzete besede (zlasti iz hrvaščine in srbščine), ki se pojavljajo v literarnih delih prvega slovenskega romanopisca. Glede na seznam »tujk«, oblikovan ob študiju Breznikovih raziskav (1944), je bilo število besed tujega izvora zelo veliko, a že v *Zbranem delu* je število posebej označenih prevzetih besed precej manjše, uporaba današnjega *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* pa njihovo število skoraj izniči; večino jih uvrsti med arhaizme.

V uvodu analize 88 časopisnih prispevkov Josipa Jurčiča je predstavljeno njegovo novinarsko delo, kot so ga videli različni raziskovalci. Pokazalo se je, da so številne nove besede, zlasti prevzete iz južnoslovanskih jezikov, nadomeščale vrzeli v slovenskem jeziku, ki ni mogel dovolj hitro poimenovati vseh elementov čedalje bolj pestrega življenja.

Analiza se je nato osredotočila na razmerje med novinarstvom in literaturo. Jurčičeva besedila že ustrezajo večini postavk novinarskih besedil. To so prispevki o realnih dogodkih, katerih čas, prostor in akterji so poznani bralcem, »umetniška« jezikovna sredstva so podrejena nalogi informirati bralce. Lastnosti analiziranih prispevkov so blizu značilnostim medijev, časopisov in časopisnih besedil. Pri Jurčiču so v tem smislu najbolj izraziti informiranje, oblikovanje javnega mnenja, periodičnost in publiciteta.

Prvo vprašanje v zvezi z vsebino Jurčičevih časopisnih besedil je bilo, kako ustreza dejavnikom objave vrednosti. Najbolj se je približal kriterijem Karmen Erjavec (1999), le časovnost je pri Jurčiču oddaljena od današnjega pomena, avtor se dogodkov ne loteva s tako hitrostjo kot danes. Po delitvi Mance Košir (1988) večina Jurčičevih prispevkov spada v interpretativno zvrst in komentatorsko vrsto. Gre za

zаметke uvodnikov, kar potrjuje njihovo mesto objave (večina jih je bila objavljena na prvi strani) in vsebina.

Sledila je analiza avtomatizmov in aktualizmov, ki se pojavljajo v besedilih. Pri sklicevanju na vire je število glagolov na tem mestu zelo veliko, prisotna je aktualizacija, ni težnje po poenostavljanju ali izločanju avtorja. Pojavljajo se še zаметki sklicevalnih avtomatizmov glede na nezanesljivost o dogodku, potrjevanja zanesljivosti, popravkov in avtomatizmi, povezani z okoliščinami poročanja

V analiziranih prispevkih so prevladovali aktualizmi iz skupine tropov, eksklamacije (kar je blizu tradiciji javnega govorništva), perifrize, ponovitve, personifikacije, frazemi. Aktualizmi so se najpogosteje pomensko navezovali na vojaško izrazje, Biblijo, antiko ter na besede: most, pest, peta, pot, seme, voz in zastava. V kasnejših Jurčičevih novinarskih delih število aktualizmov upada, določene besedne zveze se začno pojavljati večkrat, kar kaže na postopno oddaljevanje od začetne literarnosti teh besedil.

Na koncu je del raziskave posvečen prevzetim besedam v Jurčičevih novinarskih besedilih. Tu so izstopale tujke iz grščine in latinščine ter besede iz nemškega, hrvaškega in srbskega jezika. Raba prevzetih besed proti koncu Jurčičeve novinarske poti narašča. Predstavljajo dokaz dobre Jurčičeve splošne izobrazbe in obenem zmanjšujejo univerzalnost njegovih besedil. Citati iz nemščine so pogosto dobessedni navedki, Jurčič jih postavlja ob manj znane slovenske besede. Razviden je vpliv bližanja s Hrvati in prevladujočega nemškega jezika.

Teza glede vdiranja novinarstva v literaturo je obveljala, predvsem v smislu vsebine. To manj drži za drugo tezo o ločevanju novinarskega od literarnega, ki pri obravnavanih besedilih še ni zelo očitno.

Jurčič je v skladu s splošnimi narodno prebujajočimi nazori takratne dobe v svoja literarna dela vključeval k patriotizmu spodbujajoče ideje. Kasneje, ob rednem ukvarjanju z novinarskim delom, so se te ideje razvile dalje, Jurčič jih je čedalje bolj povezoval z elementi sočasnega življenja. Tudi za slednje je pobude našel v novinarskem ukvarjanju s aktualnim dogajanjem.

Pri drugi temi, iskanju novinarskih elementov v Jurčičevih časopisnih prispevkih, je večina analiziranih besedil še zelo blizu literarnosti. Sčasoma se Jurčič od literarnih korenin v svojih novinarskih prispevkih oddaljuje – število tujk narašča, aktualizmov je čedalje manj. Ustaljenih avtomatizmov v njegovih novinarskih besedilih še ni, pojavljajo se le njihovi zametki.

Jurčič ni pisal le uvodnikov, že v *Zbranem delu* so navedena druga besedila, na primer literarne kritike. Tudi ta bi si zaslužila nadaljnjo raziskavo, prav tako bi veljalo v roke vzeti vsa Jurčičeva literarna dela in prek analize natančno razložiti poseganje novinarskega obzorja vanje. Za dokončno razjasnitev vloge prevzetih besed v leposlovnih in časopisnih besedilih Josipa Jurčiča bi bila potrebna poglobljena analiza opusa večih literarnih avtorjev, pregled časopisnega stila in razvoja jezika v tedanjem času.

7 Viri

- Josip JURČIČ, 1956: *Zbrano delo 7*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Josip JURČIČ, 1960: *Zbrano delo 9*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Josip JURČIČ, 1967a: *Zbrano delo 4*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Josip JURČIČ, 1967b: *Zbrano delo 5*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Josip JURČIČ, 1968a: *Zbrano delo 6*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Josip JURČIČ, 1968b: *Zbrano delo 8*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Josip JURČIČ, 1982: *Zbrano delo 10*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Josip JURČIČ, 1984: *Zbrano delo 11*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

8 Literatura

- Smilja AMON, 2004: Obdobja razvoja slovenskega novinarstva. *Poti slovenskega novinarstva-danes in jutri*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. 53–68.
- Štefan BARBARIČ, 1982: Jurčičevi poetološki pogledi. *Obdobja 3*. Realizem.

- Štefan BARBARIČ, 1983a: Pričevanje o politični vlogi mladoslovenstva. *Naši razgledi* 16. 458.
- Štefan BARBARIČ, 1983b: Publicistika v službi kulturne politike. *Naši razgledi* 4. 105–106.
- Štefan BARBARIČ, 1984: Jurčičeva odločitev za časnikarstvo. *Zbornik občine Grosuplje XIII.* 75–84.
- Štefan BARBARIČ, 1986: *Josip Jurčič*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Anton BREZNIK, 1944: *Jezik naših časnikarjev in pripovednikov*. Ljubljana: Družba sv. Mohorja.
- Marijan DOVIČ, 2006: Literatura in mediji v Jurčičevem času. *Slavistična revija*. 543–557.
- Janez DULAR, 1971: O slovenskem časnikarskem jeziku. *Jezik in slovstvo*. 153–159.
- Karmen ERJAVEC, 1998: *Koraki do kakovostnega novinarskega prispevka*. Ljubljana: Jutro.
- Karmen ERJAVEC, 1999: *Novinarska kakovost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Karel GLASER, 1898: *Zgodovina slovenskega slovstva. IV.* Ljubljana: Slovenska Matica.
- Ulrike HAB-ZUMKEHR, 1998: »*Wie glaubwürdige Nachrichten versichert haben*«. Formulierungstraditionen in Zeitungsnachrichten des 17. bis 20. Jahrhunderts. Tübingen: Ginter Narr Verlag.
- Fran ILEŠIČ, 1911: Jurčičevo potovanje v Belgrad. *Slovan*. 337–344.
- Fran ILEŠIČ, 1911: Jurčič v Sisku. *Slovan*. 313–320.
- Janez JESENKO, 1884: *Časnikarstvo in naši časniki*. Spisal Stat nominis umbra. V Ljubljani.
- Monika KALIN GOLOB, 2000: Interpretativna funkcija kot merilo izbire jezikovnih sredstev v uvodnikih Slovenskega naroda. *Slavistična revija*. 363–378.
- Monika KALIN GOLOB, 2003: *H koreninam slovenskega poročevalskega stila*. Ljubljana: Jutro.
- Monika KALIN GOLOB, 2005: Novinarstvo in jezik(oslovje). *Uvod v novinarske študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. 74–107.

- Monika KALIN GOLOB, 2006: Stilistika poročevalstva in poročevalski stil: od prvih dnevnikov do tabloidizacije medijev. *Slavistična revija*. 281–292.
- Janko KERSNIK, 1893: Omega. *Slovenski narod* 75. 9–11.
- Matjaž KMECL, 1975: *Od pridige do kriminalke ali O meščanskih začetkih slovenske pripovedne proze*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Matjaž KMECL, 1980: Jurčičevo uveljavljanje slovenskega romana. *Zbornik občine Grosuplje*. Grosuplje: Skupina občanov. 151–159.
- Matjaž KMECL, 1994a: Josip Jurčič, slovenski pisatelj (1844–1881). *Zbornik predavanj / XXX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 27. 6. - 16. 7. 1994. Ljubljana: Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 175–184.
- Matjaž KMECL, 1994b: »Mi smo kakor Mojzes«. *Prešernov koledar*. Ljubljana: Prešernova družba. 64–67.
- Matjaž KMECL, 1996: *Babji mlin slovenske literarne zgodovine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Matjaž KMECL, 2006: Zgodnji Jurčič kot ‚zapisovalec‘ in večerničar. *Slavistična revija*. 531–541.
- Matjaž KMECL, 2008: Odlomek iz Jurčiča. *Slavistična revija*. 305–311.
- Gregor KOCIJAN, 1977: Nekatero pripovedno prvine v zgodnjih Jurčičevih delih. *Jezik in slovstvo* 8. 228–235.
- Gregor KOCIJAN, 1978: Jurčičeva kratka pripovedna proza. Josip Jurčič. *Jurčičeva kratka pripovedna proza*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 111–135.
- Gregor KOCIJAN, 1981: *Josip Jurčič*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Tomo KOROŠEC, 1976: *Poglavja iz strukturalne analize slovenskega časopisnega stila*. Ljubljana. Doktorska disertacija.
- Tomo KOROŠEC, 1981: O Levstikovem publicističnem jeziku v Napreju. *Slavistična revija*. 351–371.
- Tomo KOROŠEC, 1998: *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Janko KOS, 2001a: *Literarna teorija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Janko KOS, 2001b: *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

- Manca KOŠIR, 1988: *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Vesna LABAN, 2005: Žanri vestičarske vrste, običajno poročilo in anketa v dnevnem časopisju. *Uvod v novinarske študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. 32–72.
- Ljubljanski zvon 1887: 189–190.
- Janez LOGAR, 1982: Opombe. Josip Jurčič. *Zbrano delo 10*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 473–585.
- Janez LOGAR, 1984: Opombe. Josip Jurčič. *Zbrano delo 11*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 345–432.
- Aleksandra LUTAR IVANC, 2006: *Album slovenskih književnikov*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Sonja MERLJAK ZDOVC, 2007: *Preteklost je prolog: Pregled zgodovine novinarstva na Slovenskem in po svetu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Marijana NOVAK, 1975: Opombe. Josip Jurčič. *Lepa Vida*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 86–93.
- Martina OROŽEN, 1981: Arhaizacija jezika v Jurčič-Levstikovem Tugomerju. *Slavistična revija*. 383–400.
- Martina OROŽEN, 2002: Slovenski svetec in učitelj. *Simpozij Obdobja 21: Slovenski roman*. 449–458.
- Boris PATERNU, 2001: *Književne študije*. Ljubljana: Gyrus.
- Jože POGAČNIK, 1975: Pripoved o krizi zakona (Jurčičeva Lepa Vida). Josip Jurčič. *Lepa Vida*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 69–86.
- Tone POTOKAR, 1980: Josip Jurčič in jugoslovanski svet. *Zbornik občine Grosuplje*. Grosuplje: Skupina občanov. 161–174.
- Prvi »penny a liner« »Slov. Naroda«, 1893: Spomini dolgoletnega sotrudnika. *Slovenski narod* 75. 12.
- Ivan PRIJATELJ, 1956: *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina: 1848–1895. Knj. 2*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Mirko RUPEL, 1956: Opombe. Josip Jurčič. *Zbrano delo 7*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 269–332.
- Mirko RUPEL, 1960: Opombe. Josip Jurčič. *Zbrano delo 9*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 265–336.

- Mirko RUPEL, 1967a: Opombe. Josip Jurčič. *Zbrano delo 4*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 287–327.
- Mirko RUPEL, 1967b: Opombe. Josip Jurčič. *Zbrano delo 5*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 353–414.
- Mirko RUPEL, 1968a: Opombe. Josip Jurčič. *Zbrano delo 6*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 375–416.
- Mirko RUPEL, 1968b: Opombe. Josip Jurčič. *Zbrano delo 8*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 275–379.
- Karl SLANC, 1893: 25 let!. *Slovenski narod* 75. 6–7.
- Slovenski narod, 1. april 1893, jubilejna številka ob 25-letnici časopisa.
- Jože TOPORIŠIČ, 2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Francka VARL PURKELJC, 1986: *Naši književniki in njihova dela*. Maribor: Obzorja.
- Fran VATOVEC, 1954: Po stopinjah časnikarja Josipa Jurčiča: Ob 110 letnici njegovega rojstva. *Naši razgledi* 6. 7–8.
- Fran VATOVEC, 1955: Jurčičevi načelni in praktični pogledi pri urejevanju Slovenskega naroda. *Nova obzorja* 3. 211–216.
- Fran VATOVEC, 1967: *Razvoj jugoslovanskega novinarstva. I. del: Razvoj slovenskega novinarstva*. Ljubljana: Visoka šola za politične vede.
- Fran VATOVEC, 1968: Ob zibelki »Slovenskega naroda« pred 100 leti. *Stoletnica Slovenskega naroda*. Maribor: Društvo novinarjev Slovenije. 4–32.
- Fran VATOVEC, 1971: Prva slovenska poklicna časnikarja, sinova dolenjske. *Zbornik občine Grosuplje III*. 93–98.
- Peter VODOPIVEC, 2006: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan.
- France VREG, 2002: *Feljton: novinarske, polliterarne in literarne oblike na Slovenskem*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.